

6 Förslag till åtgärder för att stärka implementeringen av konventionerna

6.1 Minoritetspolitiken – en successiv process

När nuvarande minoritetslagstiftning infördes uttalade regeringen att ratificeringen av Europarådets konventioner och införandet av de nya språklagarna innebär att man från statsmaktens sida lägger grunden för en samlad minoritetspolitik:

Det är en viktig markering att Sverige, i linje med tidigare förordning, ställer sig bakom arbetet med ett ökat skydd och stöd för de nationella minoriteterna och deras språk. De åtgärder som föreslås bygger till stor del på att individer som tillhör en nationell minoritetsgrupp själva använder och aktivt drar nytta av de nya möjligheterna som öppnas. Åtgärderna skall ses som ett första steg mot en samlad minoritetspolitik.¹

Minoritetspolitiken är således ett politikområde i utveckling, där syftet är att ge de nationella minoriteterna stöd för de gruppernas egna strävanden att bevara den kulturella identiteten och språket. Minoritetspolitiken kan även ses som en successiv process i den bemärkelsen att den kritik och de rekommendationer som Europarådet lämnar i samband med övervakningen av konventionerna, förväntas leda till successiva förbättringar i medlemsländernas skydd och stödet för de nationella minoriteterna.

Regeringens uttalande kan även tolkas som att en del av ansvaret för att reformen skall lyckas läggs på minoriteterna själva. Som utredare uppfattar jag tanken att minoriteterna själva skall ha möjlighet att delta och kanske även i viss mån driva denna process framåt, som något mycket positivt. De nationella minoriteternas förutsättningar och behov ser helt olika ut och det är därför naturligt att även de frågor grupperna vill driva kan vara olika. Det är också minoriteterna själva som i regel bäst kan avgöra vilka åtgärder som är mest angelägna för gruppens och dess språks fortlevnad.

¹ prop. 1998/99:143 s 30

För att ett ansvar skall kunna läggas på de nationella minoriteterna, på det sätt som antyds i regeringens uttalande, krävs det dock att det svenska samhället faktiskt uppfyller konventionsåtagandena och de krav som de nationella språklagarna och skolförfattningarna ställer på kommunala och statliga myndigheter samt domstolar. I ett fungerande system där nationella minoriteter har rätt och möjlighet att använda det egna språket och får den lagstadgade servicen på det egna modersmålet, är det upp till de nationella minoriteterna att värna användandet av det egna modersmålet.

Gjorda uppföljningar av minoritetspolitiken visar att det varit mycket svårt att utnyttja de rättigheter som de nya språklagarna ger rätt till på vissa orter inom förvaltningsområdena. Som nämnts i avsnitt 3.4 finns det ett allmänt problem med otillräcklig implementering av internationella åtaganden på lokal nivå. Thomas Hammarberg har i sin rapport bl.a. pekat på kommunernas viktiga roll i förverkligandet av mänskliga rättigheter och hur det brister i den delen på vissa områden. Uppföljningar visar även att enskildas möjligheter att nyttja undervisning på och i minoritetsspråken är begränsade. Det kan även ifrågasättas om minoriteternas möjligheter att ha reellt inflytande i frågor som berör dem varit tillräckliga. Detta gör att den utveckling av minoritetsspråken och minoriteternas kultur, som är målet för minoritetspolitiken, riskerar att utebli. Sveriges åtaganden rörande nationella minoriteter uppfylls inte fullt ut med nuvarande implementering.

I det följande lämnas ett antal förslag på åtgärder som, enligt min bedömning, krävs för att stärka implementeringen av konventionsåtagandena och för att den utveckling som aviserades med minoritetspolitiken skall uppnås. Dessa åtgärder behövs oavsett hur man väljer att hantera frågan om utvidgning av förvaltningsområdena.

6.2 Tydligare lagstiftning om nationella minoriteter behövs

6.2.1 En ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk behövs

Min bedömning:

Ramkonventionens bestämmelser och bestämmelserna i del II av minoritetsspråkkonventionen gäller i hela Sverige. Det innebär att nuvarande lagreglering är otillräcklig.

Mitt förslag:

En ny lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk bör införas. Lagen skall ersätta nuvarande lagar om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli. Samtliga nationella minoriteter och minoritetsspråk skall omnämnas i lagtext. Lagen skall vara tillämplig i hela landet. Allmänna bestämmelser med den nuvarande minoritetspolitikens målsättning skall införas i lagtext. Syftet är att stärka de nationella minoriteternas ställning och att ge den svenska minoritetspolitiken bättre genomslag i hela landet. Medvetenheten om Sveriges åtaganden rörande nationella minoriteter skulle därmed också öka.

En gemensam slutsats i de uppföljningar som gjorts är att nuvarande implementering av konventionsåtagandena är otillräckliga. För att åtgärda detta anser jag att nuvarande lagstiftning måste förtydligas.

Sverige har som stat frivilligt åtagit sig en folkrättslig förpliktelse att värna de nationella minoriteterna. Regeringen har gett uttryck för att den nationella minoritetspolitiken skall få genomslag i hela landet. Den nuvarande lagstiftningen är dock geografiskt begränsad till sju kommuner i Norrbotten. Tre av de nationella minoritetsspråken, samiska, finska och meänkieli, har getts skydd enligt minoritetsspråkskonventionens del III i dessa kommuner (förvaltningsområdena).

I resten av landet har aktiviteten i de minoritetspolitiska frågorna varierat. Det finns exempel på kommuner där det inte har hänt särskilt mycket rörande stöd och skydd för de nationella minoriteterna, trots att det varit regeringens syfte att minoritetspolitiken skall förverkligas i hela landet. Ramkonventionens skydd avser hela landet och Sverige har inte begränsat detta skydd till att endast avse de nuvarande förvaltningsområdena i Norrbotten. Principerna i ramkonventionen måste därför ges genomslag i hela landet.

Vissa grundläggande principer rörande skyddet och stödet för de nationella minoritetsspråken gäller i hela landet (del II i minoritetsspråkskonventionen) för samtliga minoritetsspråk, oberoende av särregleringen och det förstärkta skyddet i del III av minoritetsspråkskonventionen. Detta skydd enligt del II har dock inte kommit till uttryck i svensk rätt i tillräcklig omfattning. Två av de nationella minoriteterna, romerna och judarna, och deras språk (som betraktas som territoriellt obundna språk) har över huvud taget

inte fått något lagstadgat skydd, trots Sveriges åtaganden rörande dessa nationella minoriteter.

Den bristande regleringen av åtagandena i ramkonventionen och del II av minoritetsspråkskonventionen innebär att det finns en risk för att kommunala och statliga myndigheter utanför förvaltningsområdena felaktigt drar slutsatsen att de inte behöver beakta de nationella minoriteternas behov av stöd och skydd. De nationella minoriteterna har också haft stora svårigheter att åberopa sin särställning och sitt behov av stöd utanför nuvarande förvaltningsområden. För att stärka minoriteternas ställning och för att uppnå större genomslag i resten av landet krävs en tydligare lagreglering. Enligt min bedömning finns det därför anledning att ersätta nuvarande lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt lag (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar med en ny samlad lag som rör samtliga nationella minoriteter och deras språk.

Lagstiftaren skulle härigenom på ett tydligare sätt markera att angivna grupper utgör nationella minoriteter och att namngivna språk ges ställning som nationella minoritetsspråk, dvs. en lagreglering av riksdagens erkännande av dessa grupper. Lagen skall gälla i hela landet och den skall innehålla bestämmelser rörande Sveriges grundläggande åtaganden rörande de nationella minoriteterna och deras språk. Detta har tidigare endast kommit till uttryck i propositionen 1998/99:143. Lagförslaget innebär således en kodifiering av Sveriges nuvarande internationella åtaganden rörande minoriteter. Samtidigt ges samtliga nationella minoriteter ett lagstadgat skydd.

Förslaget innebär att skydd enligt del III i minoritetsspråkskonventionen även fortsättningsvis ges i vart fall samma omfattning som tidigare i vissa angivna kommuner i landet (förvaltningsområdena). Nuvarande lagar om rätt att använda samiska, finska och meänkieli har likalydande innehåll med undantag för angivet språk och geografiskt tillämpningsområde. Det finns, enligt min bedömning, ingen särskild anledning att ha två separata lagar. Det bör vidare beaktas att lagarna om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli ändå måste ändras om förvaltningsområdena utvidgas.

Om det grundläggande svenska åtagandet rörande nationella minoriteter lagreglerades och målsättningen för minoritetspolitiken fördes in i lagen, skulle det bli tydligare att myndigheter på samtliga nivåer i hela samhället, på nationell, regional och lokal nivå, är

skyldiga att beakta de nationella minoriteternas behov av skydd och stöd. Detta skulle innebära en tydlig statushöjande markering från lagstiftarens sida och en åtgärd som ökar medvetenheten om de nationella minoriteterna och deras språk på det lokala planet där beslut som berör enskilda fattas.

6.2.2 Ramkonventionens förhållande till regeringsformen behöver klargöras

Min bedömning:

Skyddet av nationella minoriteter och deras språk och kultur är av sådan betydelse för en rättstat att frågan bör regleras i grundlagen. Regeringsformens stadgande rörande minoriteter överensstämmer inte med Sveriges åtaganden enligt Europarådets ramkonvention för skydd för de nationella minoriteterna.

Mitt förslag:

Utformningen av bestämmelsen i regeringsformens 1 kap. 2 § bör bli föremål för översyn med anledning av Sveriges åtaganden enligt Europarådets ramkonvention.

I ramkonventionens anges:

Ramkonventionen artikel 5.1

Parterna **åtar sig att främja** de förutsättningar som är nödvändiga för att personer som tillhör nationella minoriteter skall kunna bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv.

Den förpliktelse som Sverige förbundit sig till genom ratificeringen av ramkonventionen är starkare än det åtagande som framgår av regeringsformens bestämmelse där det stadgas:

Regeringsformen 1 kap. 2 § st 5

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv **bör främjas**.

Minoritetsspråkskommittén förslög 1997 att frågan grundlagskydd för de nationella minoriteterna skulle utredas närmare, bl.a. därför att det inte var helt klarlagt om samtliga nationella minoriteter omfattas av det nuvarande stadgandet i regeringsformen 1 kap. 2 §. Kommittén ansåg att omnämnande av de nationella mino-

riteterna i grundlagens bestämmelse skulle ”vara ett mycket tydligt sätt att visa på att Sverige erkänner sina nationella minoriteter och ett tydligt sätt att markera politikens inriktning att respektera och stödja minoriteternas strävan att bevara sin kultur och de väsentliga beståndsdelarna i sin identitet. Det skulle klart markera att det allmänna åläggs att positivt verka för att de nationella minoriteternas strävan att behålla och utveckla sitt eget kultur- och samfundsliv främjas.²

I samband med riksdagsbehandlingen av proposition 1998/99:143 tog konstitutionsutskottet ställning till frågan om grundlagsskydd för de nationella minoriteterna och deras språk. Konstitutionsutskottet konstaterade att ratifikationen av minoritetskonventionerna innebar att vissa lagstiftningsåtgärder behövde vidtas, dvs. lagar om rätten att använda samiska respektive finska och meänkieli behövde införas, men att starkare skydd inte var aktuellt:

Härigenom kommer de nationella minoriteternas och minoritetsspråkens betydelse i det svenska samhället till klart uttryck i lag. På den konstitutionella nivån återspeglas deras betydelse i dag i bestämmelsen i 1 kap. 2 § sista stycket regeringsformen enligt vilken etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas. Enligt konstitutionsutskottets bedömning kan det inte anses påkallat att redan i samband med det första steget mot en samlad svensk minoritetspolitik som nu föreslås gå längre på grundlagsnivå.³

Någon utredning av grundlagsfrågan har inte skett. Behovet av en utredning kvarstår alltjämt. Vidare bör det övervägas om samtliga nationella minoriteter skall omnämnas i regeringsformens bestämmelse. En uppräkningsform skulle innebära en kraftig markering från lagstiftarens sida av dessa gruppers betydelsen för Sverige och samtidigt stärka skyddet av de nationella minoriteterna. Erfarenheterna av nuvarande minoritetspolitik visar också att erkännandet av minoriteterna har fått litet genomslag i det svenska samhället. Behovet av en markering från lagstiftarens sida kvarstår och tiden bör nu vara mogen att närmare utreda frågan om grundlagsskydd för de nationella mino-

² SOU 1997:193 s 87

³ 1999/2000:KU6 s 23

riteterna. Grundlagsskydd av nationella minoriteter finns bl.a. i våra grannländer Norge⁴ och Finland⁵.

Möjligheten att i regeringsformens 1 kap. 2 § 5 st även lägga till ordet ”språk” bland det som minoriteter skall kunna behålla och utveckla bör även övervägas. I sammanhanget kan noteras att motioner har lämnats i riksdagen angående ändring av regeringsformens bestämmelser.⁶ Den pågående Grundlagsutredningen bör därför ges i uppdrag att utreda frågan om ramkonventionens förhållande till regeringsformens bestämmelse om minoriteter.

6.3 Bemötandets betydelse för implementeringen

6.3.1 Språket – en del av identiteten

Min bedömning:

Majoritetssamhällets och myndigheters bemötande av enskilda som tillhör de nationella minoriteterna påverkar enskildas benägenhet att använda minoritetsspråket i olika situationer.

Negativa attityder mot andra språk, som kommer till uttryck i bemötandet, innebär en kränkning av individen.

En människas språk är en viktig del av hennes identitet och självkänsla. För många individer som tillhör en nationell minoritet är minoritetsspråket även modersmålet. Modersmålet är det redskap vi först använder för att kommunicera med omvärlden och forma våra tankar. Modersmålet är starkt förknippat med primära emotionella värden och det knyter oss tidigt samman med vår familj, våra närstående och den kulturgemenskap vi tillhör.

Språket har många olika funktioner. Det är ett kommunikationsmedel, ett tankeredskap, ett medel för social organisation och det har även kulturskapande och kulturbevarande funktion. Professor Marjut Aikio, som bl.a. studerat språkbytesprocessen bland samer i norra Finland, beskriver språkets betydelse för minoriteterna på följande sätt:

⁴ I den norska grundlovens bestämmelse § 110 A föreskrivs att det åligger statens myndigheter att skapa sådana förutsättningar att den samiska befolkningen kan bevara och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt sociala arv. I den norska sameloven ges det samiska språket särskilt skydd och stöd och samiskan är officiellt språk i Norge vid sidan av norska.

⁵ Enlig 17 § i den finska grundlagen ges samer, romer och andra grupper rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur.

⁶ Motion till riksdagen 2004/05:K284 av Tobias Krantz m. fl. (fp) Liberal minoritetspolitik.

Sålunda utgör varje modersmål dess talares unika språkliga och kulturella kapital. Det karaktäriserar, placerar och binder henne som människa någonstans i existensernas fält. I språkcentrerade kulturer är bevarandet av språket livsviktigt för kontinuiteten och förmedlandet av kulturen. Förlusten av språken kan i kulturen inte ersättas av några andra värden.⁷

När vår värld vidgas möter vi även andra språk. Att få tala och uttrycka sig på sitt eget modersmål är för många ett grundläggande emotionellt behov som kan vara svårt för individen att konkretisera. Modersmålet är även grunden och redskapet för all kunskapsinhämtning. Ett barn som ges möjlighet att inhämta kunskaper *på* sitt modersmål har bättre förutsättningar för att skaffa sig djupare förståelse i andra ämnen.

En del människor möter flera språk redan från tidig barndom och blir två- eller flerspråkiga. Detta formar deras sätt att se på omvärlden. Om språkinläringen görs på rätt sätt blir tvåspråkigheten **additiv**, dvs. det andra språket lärs inte in på bekostnad av det första språket. Genom att utveckla både modersmålet och andra språk parallellt, speciellt det omgivande samhällets språk, stöds utvecklingen av båda språken. Genom att tillägna sig fler språk redan från barndomen får individen tillgång till och inblick i flera kulturer. Detta ger ett mervärde och är en rikedom att värna om.

Majoritetssamhällets attityder har betydelse för minoriteternas självbild, eftersom attityderna påverkar hur den enskilde individen uppfattar sig själv, sin kultur och sitt språk. Eftersom språket är så starkt kopplat till identiteten får andra människors attityder till och bemötande av språket betydelse för individen. Om man nedvärderar en enskild individs språk, nedvärderar man därmed även individen.⁸ Negativa attityder gentemot andra språk, som kommer till uttryck i bemötandet, innebär således en kränkning av individen. De utvärderingar som gjorts rörande nuvarande minoritetsspråkslagstiftning visar med stor tydlighet att minoriteternas självbild påverkats av majoritetens negativa inställning. Detta påverkar i sin tur viljan och modet att tala det egna modersmålet i sammanhang utanför den egna gruppen och även viljan att aktivt värna språkets fortlevnad.

Minoritetspolitiken innebär ytterst att de nationella minoriteternas språk skall bemötas med respekt i mötet med majoritetssam-

⁷ Marjut Aikio: "Samernas etniska dilemma" s 24, i Erling Wande (red.): "Att forska om språkliga minoriteter", 1990

⁸ Se även SOU 2002:27 s 417–418

hället och dess representanter. Respekt för att dessa språk getts särskild ställning i Sverige så att de kan fortleva, respekt för att individen skall kunna använda sitt eget modersmål i offentliga sammanhang om han eller hon så önskar, oavsett individens kunskaper i det svenska språket. Ett negativt eller ifrågasättande bemötande från myndighetshåll eller en bristande implementering av nationell lagstiftning rörande minoritetsspråk och författningar som reglerar minoriteters rätt till utbildning på och i minoritetsspråken strider mot intentionerna i Europarådets konventioner. En bristande implementering av konventionsåtagandena är också en kränkning gentemot de individer som tillhör nationella minoriteter. Det finns därför anledning att arbeta aktivt för att bemötandet och möjligheterna att använda sig av språklagarnas rättigheter skall förbättras. Förslag till hur detta skall ske lämnas i avsnitten 6.4–6.5.

6.3.2 Inställningen till minoritetsspråken

Min bedömning:

Majoritetssamhällets inställning till minoritetsspråken har mycket stor betydelse för om implementeringen av konventionsåtagandena skall lyckas. Minoriteternas egen inställning till modersmålet påverkas av majoritetens inställning.

För att kunna revitalisera de nationella minoritetsspråken i Sverige och trygga deras existens på längre sikt måste man vara medveten om vilka faktorer som kan påverka språkens framtid. I det följande diskuteras det Hyltenstam kallar majoritetssamhällets ideologi (bl.a. hur majoriteten uppfattar minoriteter) samt minoriteternas språksyn (bl.a. hur minoritetsspråkens status förhåller sig till majoritetsspråkets status) och deras betydelse för språkens fortlevnad (se även avsnitt 2.3.2). Tvåspråkighet berörs även på ett allmänt plan.

Alla de fem nationella minoriteterna har på ett eller annat sätt varit marginaliserade grupper i det svenska samhället. Genom att flera av grupperna har varit svaga och haft en låg socioekonomisk status har de hamnat i underläge gentemot majoriteten i samhället. Direkta ekonomiska intressekonflikter mellan minoriteten och majoriteten har funnits och finns även i dag för vissa grupper. Ibland har enskilda individer och hela grupper varit och är fortfarande utsatta för diskriminering i lokalsamhället pga. sin minoritetstillhörighet.

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering har på regeringens uppdrag kartlagt diskriminering mot romer. Ombudsmannen konstaterade i sin rapport att majoritetssamhällets begränsade kunskaper om minoritetens och att fördomar och negativa föreställningar är allmänt förekommande. Även på myndigheter vars uppgift är att utreda, motverka och förebygga diskriminering är förståelsen bristfällig.⁹

Europarådets rådgivande kommitté har i sin rapport rörande tillämpningen av ramkonventionen uttryckt oro för att diskriminering mot nationella minoriteter fortfarande förekommer i Sverige.¹⁰

En ursprunglig negativ lokal attityd kan således vara en del av den ursprungliga anledningen till att dessa grupper har blivit marginaliserade i majoritetssamhället. Om dessa grupper hade varit uppskattade och värdesatta i samhället skulle det sannolikt inte behövas något särskilt stöd för minoriteternas språk och kulturer i dag. Majoritetssamhället skulle automatiskt värna dessa språk och kulturer som något värdefullt. Majoritetssamhällets negativa attityder är således en inbyggd del av problemen för de nationella minoritetsspråkens fortlevnad.

Detta förhållande innebär att majoritetssamhällets attityder och dess bemötande av nationella minoriteter är av central och avgörande betydelse för om minoritetslagstiftningen ska kunna få avsedd effekt. De gjorda utvärderingarna från Norrbotten visar att negativa attityder, medvetna eller omedvetna, gentemot de nationella minoriteterna fortfarande finns kvar i viss mån. Att förhålla sig passiv eller likgiltig mot lagstiftningen rörande minoritetsspråk och de minoritetspolitiska målsättningarna är också ett ställningstagande.

Många av de individer som i dag identifierar sig med eller definierar sig som medlem i någon av de grupper som räknas som nationella minoriteter är två- eller flerspråkiga i någon grad. Vid sidan av sitt minoritetsspråk talar många svenska, men de finns även många vars minoritetsspråk är starkare och vars svenska är det svagare språket. Språkförhållandena skiljer sig mellan de olika minoritetsgrupperna och ofta kan man se tydliga skillnader mellan dem som är äldre och dem som är yngre och barn.

⁹ Ombudsmannen för etnisk diskriminering: "Diskriminering av romer i Sverige – rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer", 2004

¹⁰ Advisory Committee (2002) s 7-8, 10

Lars Elenius visar i sina rapporter (se avsnitt 4) att modersmålet ofta talas hemma och i den privata sfären medan svenska används ute i samhället och i kontakter med majoritetsbefolkningen. Liknande resultat finner vi även i de undersökningar utredningen genomfört (se avsnitt 9 nedan). Elenius beskriver hur den svenska statens assimileringsspolitik har bidragit till att minoritetsindivider kan ha en kluven inställning till sitt modersmål. För att klara sig i samhället har individen varit tvungen att lära sig svenska. Minoritetsspråket har inte varit något som samhället har värdesatt och detta har i en del fall även påverkat individens egen inställning till språket. Ibland har resultatet blivit att man inte velat eller haft tillräckliga kunskaper i det egna språket för att kunna överföra språket till nästa generation.

Att majoritetssamhällets stigmatiserande språksyn påverkar en minoritets inställning till det egna språket och viljan att överföra språket till nästa generation kan illustreras med följande exempel som rör sverigefinnar.

Exempel:

Många sverigefinnar flyttade till Sverige i vuxen ålder och det är inte ovanligt att individer inte tillägnat sig svenska språket i tillräcklig grad. Många av deras barn lärde sig inte finska ordentligt. Att vara finne i Sverige var under 1960- och 1970-talen inte nödvändigtvis något som det svenska samhället uppskattade eller värdesatte på ett positivt sätt. En del av de finnar som hade invandrat under efterkrigstidens arbetskraftsinvandring hade sociala problem och om dessa negativa sidor skrevs det i svensk media. Finnarna betraktades som flitiga arbetare, men de hade i allmänhet en låg social status i det svenska samhället.

För de invandrade finnarnas barn har föräldrarnas låga sociala status ofta satt sina spår i deras identitet och även inställningen till det egna modersmålet. Många har valt att "bli svenskar" så fort som möjligt och förnekat sitt finska ursprung. Professor Jarmo Lainio har beskrivit majoritetssamhällets inställning till finska språket i Sverige bl.a. på följande sätt:

"Finskans prestige, dess sociala värdering, är delvis avhängig dess användares sociala status, vilken normalt varit lägre än majoritetsbefolkningens. Detta har också påverkat användningen av *svenska* bland finnar. Finska har i den svenska miljön blivit uppfattat som en etnisk och social markör. I den svenska som finnar av första generationen använt har finskan kunnat kännas

igen, vilket har fungerat stigmatiserande... Finskan i sig har i svensk miljö inte accepterats som umgängesspråk när svenskar varit närvarande, varken tidigare eller i våra dagar. En process, vars betydelse är svår att överblicka, är den kampanj som fördes mot finnar under 1960-talet i olika media – ”En finne igen!”. Den baserade sig på en generaliserad bild av ett mindretal finnars alkoholmissbruk i miljonprogrammets höghuslådor och ungarlarnas barackliv. Finskan kopplades ihop med denna generaliserade bild av finnar.

Både bilden av den fulle finnen och den assimilerande attityden har i vardagslivet bidragit till en annan extrem myt, den om den tyste finnen. Många har föredragit att inte ta till orda i svenskars sällskap på en svenska, som de själva, landsmän och svenskar ansett vara undermålig. Finskan har heller inte använts då det ofta lett till kommentarer från svenska skol- och arbetskamrater. På samma grunder som finlandssvenskan i Finland drabbas finskan i Sverige av negativa omdömen, som på olika sätt förmedlas till talarna: ”de talar alltför högt, det låter hårt och aggressivt och säkert talar de illa om oss”.

Den låga prestige som finskan åtföljdes av var en del av argumenteringen till att man inte behövde lära ut finska i skolan: den kan ändå inte användas till något matnyttigt. Många sverigefinska föräldrar och barn kom att överta denna syn på finskan.

Avsaknaden av högre finskspråkiga socialgrupper och en medelklass innebar också att förutsättningarna för en standard-språklig kultur – en ”finkultur” – till stora delar saknades under de kritiska första decennierna. Finskan fick närmast funktion som talspråk, vilket betytt att dess prestige blivit lägre. Det finns i de flesta kulturer med sedan länge standardiserade skriftspråk en oskriven men väl fungerande princip för nedklassning av språkliga varieteters status: lägre socialgruppers språk betraktas som sämre och ges generellt lägre status just därför att de talas av lägre socialgrupper. De lägre sociala grupperna kan tala en lantlig dialekt eller en social varietet av samma språk som det standardiserade språket, eller ett annat språk. Sverigefinnarna som grupp uppfyllde väl dessa kriterier, en del uppfyllde t.o.m. flera av dem.”¹¹

¹¹ Jarmo Lainio: ”Finskans ställning i Sverige och dess betydelse för sverigefinnarna” i ”Finnarnas historia i Sverige” vol. 3 s 271–272

I dag har många sverigefinnar en mycket mer positiv syn på det egna språket och även sitt ursprung.¹² Sverigefinnarnas sociala status i samhället har förbättrats. Erkännandet av sverigefinnarna som nationell minoritet har haft en statushöjande effekt och upplevs av många sverigefinnar som ett sent kommet erkännande och värdesättande av sverigefinnarnas betydelse för det svenska samhället. Detta tolkas som att den svenska staten äntligen accepterat dem som jämlikar.

Genomförandet av minoritetspolitiken har satt i gång en läkande och revitaliserande process hos de nationella minoriteterna. Arbetet med att öka de nationella minoriteternas kunskaper om Sveriges åtaganden rörande nationella minoriteter måste förbättras. Inom förvaltningsområdena har berörda minoriteters medvetenhet om de möjligheter som minoritetspolitiken ger ökat. Möjligheterna att använda sig av det egna minoritetsspråket har också ökat. På sikt torde allt fler välja att använda sig av språket i offentliga sammanhang. Samtidigt verkar det fortfarande finnas behov av att vidta ytterligare åtgärder när det gäller informationen till minoriteterna i Norrbotten, eftersom många enskilda fortfarande inte vet vilka rättigheter språklagarna garanterar enskilda.

En ökad efterfrågan på tjänster på det egna språket från minoriteternas sida är således beroende av hur man lyckas förbättra möjligheterna att använda sig av de rättigheter som språklagarna ger och om bemötandet av enskilda uppfattas som positivt av den enskilde minoritetsmedborgaren.

6.4 Aktiva åtgärder krävs för att främja minoritetsspråken

Min bedömning:

Implementering av konventionsåtagandena förutsätter att staterna främjar minoritetsspråken genom aktiva åtgärder på nationell, regional och lokal nivå. Sådana åtgärder skall syfta till att medlemmar av minoriteterna får information om sina språkliga och övriga minoritetsrättigheter. Åtgärder med syfte att skapa en positiv attityd hos majoriteten när det gäller minoritetssprå-

¹² Se t.ex. Svensk kyrkan: "Hemmet finns där vägarna möts – Sverigefinländarnas liv i samhälle och kyrka" (2002) s 38

ken måste också vidtas. Detta gäller särskilt de tjänstemän som skall informera och tillhandahålla rättigheterna.

I ramkonventionens artikel 5 anges att staterna åtar sig att främja de nationella minoriteternas möjligheter att ”bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv.”

Detta innebär att det krävs aktiva åtgärder. En passiv inställning eller likgiltighet rörande språklagstiftningen hos samhällets representanter som har att implementera konventionsåtagandena är inte förenlig med kravet på att ”främja” språken och kulturerna såsom anges i ramkonventionens bestämmelse. En tydlig politisk markering att de nationella minoriteternas språk och kulturer skall bevaras och främjas skulle, enligt min uppfattning, påverka den allmänna inställningen till de nationella minoriteterna och samhällets bemötande på ett positivt sätt.

Den nuvarande minoritetsspråklagstiftningen skiljer sig inte i grunden från annan nationell lagstiftning. Lagstiftaren fattar beslut om införandet av lagregler som skall genomföras på olika nivåer i samhället. Hyltenstam och Milani bedömer att det finns ett visst ”passivt motstånd” mot genomförandet av lagstiftningen ute på fältet. Något utrymme för att inte ge service på minoritetsspråket eller annat godtyckligt beteende finns inte. De faktiska möjligheterna för enskilda att nyttja en lagstadgad rättighet får inte begränsas genom att kommuner eller myndigheter inte anställer personal som behärskar minoritetsspråken eller att information om rättigheterna inte lämnas till allmänheten.

Ett aktivt främjande av minoritetsspråken innebär dels att **synliggörande** av lagens möjligheter att nyttja minoritetsspråken måste bli bättre, dels att personer som arbetar på myndigheter och som möter allmänheten **medvetandegörs** om de lagstadgade rättigheterna att använda minoritetsspråk. Ett aktivt främjande kan bestå av att förvaltningsmyndigheter och domstolar organiserar sin verksamhet på ett sådant sätt att personalen känner till lagstiftningen rörande nationella minoriteter och förstår syftet med regelverket. Den personal som först möter allmänheten skall vara särskilt insatta så att det kan ge allmän information eller i vart fall lotsa samtal och besök vidare till någon som kan bistå på minoritetsspråket.

Myndigheterna skall organisera sin verksamhet på ett sådant sätt att det finns beredskap och rutiner för att bemöta önskemål från enskilda att använda minoritetsspråk. Det kan t.ex. innebära kart-

läggning och angivande av särskild språkkompetens i interna telefonkataloger och på intranät och hemsidor. Om minoritetsspråkstalande personal inte finns på myndigheten bör sådana rutiner utarbetas att tolk kan ordnas med relativt kort varsel. I myndighetens lokaler, hemsidor och annat informationsmaterial skall det framgå att service lämnas på minoritetsspråk. Om den minoritetsspråkiga servicen begränsas till vissa tider och vissa platser skall sådant tydligt anges både på svenska och på minoritetsspråket.

När det gäller kommuners skyldigheter att erbjuda förskola och äldreomsorg bör sådana möjligheter särskilt observeras i allmän information som riktar sig till potentiella brukare. Information om dessa möjligheter bör även lämnas på minoritetsspråket. På kommunala hemsidor bör det t.ex. finnas särskilt angivet vart enskilda skall vända sig om för denna typ av önskemål och vilka regler som gäller för nationella minoriteter. I olika typer av uppräknningar av t.ex. förskolor bör det minoritetsspråkiga alternativet särskilt anges. Det är också lämpligt att gå ut med riktad information till t.ex. äldre minoritetsmedborgare när det gäller möjligheten att få äldreomsorg på sitt eget minoritetsspråk. Ett effektivt sätt kan vara att ordna informationsträffar tillsammans med organisationer som företräder nationella minoriteter eller på annat sätt vänder sig till de olika minoritetsgrupperna.

Det handlar således om att synliggöra de minoritetsspråkiga möjligheter som lagen ger. Samtidigt är det mycket viktigt att myndighetspersonal som i första hand kommer i kontakt med nationella minoriteter är positivt inställda till nationella minoriteter och att de förstår vad som är syftet med att erbjuda samhällsservice på minoritetsspråken. Ett positivt bemötande från myndighetshåll kan förväntas leda till att enskilda i högre grad kommer utnyttja av dessa tjänster.

Ett aktivt främjande skulle också kunna bestå av medvetet arbete på lokal nivå där man i t.ex. kommunal verksamhet lyfter fram de nationella minoriteternas behov i olika sammanhang. Genom att anordna seminarier eller informationsträffar för kommunalt anställda eller för den breda allmänheten kan kunskaperna om de nationella minoriteterna öka. Majoritetsmedborgarnas ökade kunskaper kan förväntas öka förståelsen för de nationella minoriteternas behov och skapa en ökad respekt och en öppnare och mer positiv attityd till användningen av minoritetsspråken.

Erfarenheterna visar att man i nuvarande förvaltningsområden hanterat de minoritetspolitiska frågorna på olika sätt och att ambi-

tionsnivån varierat mellan kommunerna. Som vi kan se av de yttranden som lämnats till utredningen från kommunerna i Norrbotten har medvetenheten i minoritetsfrågorna på lokal nivå blivit bättre. Vissa av kommunerna talar t.o.m. med stor entusiasm om sitt arbete med minoritetsfrågorna.

Det finns anledning att lyfta fram det som visat sig vara särskilt framgångsrikt i kommunernas arbete. I flera av kommunerna har man tagit fram kommunala handlingsplaner för minoritetsfrågorna och i Haparanda kommun har man även utarbetat ett policydokument för arbetet med tvåspråkighetsfrågor.

I arbetet med att aktivt främja minoritetsspråken anser jag därför att samtliga kommuner i landet bör överväga utarbetande av handlingsplaner för de minoritetspolitiska frågorna. Det är särskilt viktigt i de kommuner som ingår i förvaltningsområdena. Det finns flera skäl till varför arbetet med handlingsplaner kan vara positivt. Till en början behöver en kartläggning göras av de nationella minoriteternas behov på det lokala planet i respektive kommun. I kartlägningsarbetet bör bl.a. de nätverk av föreningar, församlingar, skolor etc. som de nationella minoriteterna byggt upp på lokal nivå, användas för att på ett bättre sätt nå enskilda som tillhör nationella minoriteter. Som påpekats i avsnitt 4.7.7 har kommunerna i arbetet med framtagandet och fastställandet av handlingsplaner för minoritetsfrågor, gjort medvetna val och tydliga prioriteringar i olika frågor. Samtidigt har man identifierat och definierat de områden där kommunen särskilt skall arbeta med minoritetsfrågorna. Det blir därmed ett naturligt sätt fått in frågorna i den kommunala verksamheten och kommunen kan sätta upp olika etappmål som är anpassade till de lokala förhållandena. Handlingsplanerna blir också ett arbetsverktyg som gör att arbetet och måluppfyllelsen kan följas upp bättre.

I detta arbete skall kommunerna ha en löpande dialog med företrädare för de nationella minoriteterna. Arbetet med handlingsplaner kan därmed även fungera som verktyg för att öka medvetenheten bland de nationella minoriteterna. Arbetet blir också ett incitament för att minoriteterna ställer upp egna mål och gör prioriteringar på lokal nivå.

6.5 Tydligare statligt ansvarstagande för implementeringen

Min bedömning:

Kommunerna behöver stöd i sitt arbete med minoritetsfrågorna. Det behövs även en tydligare statlig styrning av kommunerna för att konventionsåtagandena rörande minoriteter skall uppfyllas. Det finns ingen sektorsmyndighet som bär ansvar för genomförande av minoritetspolitiken. Länsstyrelsens roll i minoritetsfrågorna bör därför utvecklas.

Mitt förslag:

En länsstyrelse i landet bör ges nationellt tillsynsansvar för att säkerställa syftet med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Myndigheten skall på eget initiativ eller efter anmälan vidta de åtgärder som behövs. Detta innefattar styrning, tillsyn, fördelning av ekonomiska medel, samordning och bevakning av minoritetsfrågorna. Enskilda skall kunna vända sig till myndigheten med klagomål om lagens efterlevnad. Det nationella ansvaret bör läggas på Länsstyrelsen i Stockholms län.

Det finns ingen sektorsmyndighet på det minoritetspolitiska området. När minoritetspolitiken infördes år 2000 fick kommunerna i Norrbotten ansvar för att genomföra den nya politiken inom förvaltningsområdena. Det har inte varit någon lätt uppgift för de berörda kommunerna att omsätta konventionsåtaganden på det lokala planet, särskilt med tanke på att de fått begränsat stöd i detta arbete. Tiden mellan riksdagsbeslutet och de nya språklagarnas ikraftträdande var dessutom kort.

Länsstyrelsen i Norrbottens län fick en samordnande roll i arbetet att förverkliga de nya språklagarna. Länsstyrelsens möjligheter att driva frågorna var dock begränsade eftersom man fick mycket små ekonomiska medel till detta (motsvarande en heltidstjänst). Med beaktande av det som framkommit vid uppföljningarna av minoritetspolitiken kan man dock konstatera att det skulle ha behövts mer stöd och styrning från statligt håll. Initialt samordnat stöd hade dessutom varit kostnadseffektivt.

Min bedömning är att det alltjämt finns ett stort behov av tydligare styrning, stöd och samordning av det minoritetspolitiska arbetet. Behovet av en ansvarig myndighet har diskuterats tidigare i olika sammanhang. Erfarenheterna från fem års bristande imple-

mentering av konventionsåtagandena och minoritetsspråkslagarna visar att en myndighet bör ges ansvar för implementeringen och för att driva frågorna framåt. En myndighet måste ta ansvar för att följa upp att de brister som framkommit faktiskt åtgärdas. Det är dessutom angeläget att detta bredare ansvarstagande kommer till stånd omgående.

Att tillskapa en ny myndighet för detta ändamål förefaller inte särskilt rimligt i dagsläget. Ett bättre och mer kostnadseffektivt alternativ är istället att utveckla länsstyrelsens roll, som i dag innefattar ett samordnande ansvar i minoritetsfrågor. Skulle det på sikt visa sig, att detta inte räcker för att säkerställa konventionsåtagandena rörande nationella minoriteter, får man överväga införandet av en minoritetsombudsman eller dylikt. En sådan myndighet finns i Finland.¹³ I ett första skede bör dock befintliga statliga tillsynsstrukturer prövas. Hos länsstyrelserna finns redan en bred och lång erfarenhet av arbete med kommuner och där finns stora kunskaper om förhållandena i kommunerna i respektive region.

I nuvarande system har länsstyrelsen i Norrbottens län ansvar för att genomföra lagstiftningen på den egna myndigheten, administration och fördelning av statsbidragen samt utvärdering av lagstiftningens genomförande. En utvidgning av nuvarande förvaltningsområden skulle innebära att fler länsstyrelser skulle beröras av minoritetspolitiken.

Länsstyrelseutredningen lade i sitt betänkande fram förslag rörande bl.a. samordning och samverkan mellan länsstyrelserna på olika områden.¹⁴ I betänkandet diskuteras möjligheten att koncentrera viss verksamhet till en eller ett fåtal länsstyrelser och denna/dessa skulle ha ett nationellt ansvar för en fråga. Som exempel nämns jordbruks- och vattenadministrationen. På motsvarande sätt skulle man kunna koncentrera de minoritetspolitiska frågorna till en länsstyrelse.

Enligt min bedömning bör därför en länsstyrelse i landet ges nationellt ansvar för de minoritetspolitiska frågorna. Denna länsstyrelse skulle ges en roll som liknar det ansvar som åligger sektorsmyndigheter på olika områden. Övriga länsstyrelser, som berörs av förvaltningsområdena, bör ges ansvar för att genomföra lagstiftningen på den egna myndigheten samt bistå länsstyrelsen med na-

¹³ Finlands minoritetsombudsman har till uppgift att bl.a. främja goda etniska relationer, trygga etniska minoriteters ställning och rättigheter, övervaka principen om etnisk icke-diskriminering, rapportera, komma med initiativ och ge information. Lag om minoritetsombudsmannen och diskrimineringsnämnden 13.2.2001/660

¹⁴ Länsstyrelseutredningen: "Det ofullständiga pusslet", SOU 2004:01

tionellt ansvar i dess uppdrag. Bestämmelser rörande tillsyn med följande lydelse bör därför införas i den nya lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk:

Lag (2006:xx) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

15 §

Tillsynen skall säkerställa syftet med denna lag.

Tillsynsmyndigheten skall för detta ändamål på eget initiativ eller efter anmälan i nödvändig utsträckning kontrollera efterlevnaden av lagen.

Tillsynsmyndigheten skall dessutom, genom rådgivning, information och liknande verksamhet, skapa förutsättningar för att lagens ändamål skall kunna tillgodoses.

16 §

Tillsyn över kommunernas verksamhet enligt denna lag utövas av Länsstyrelsen i Stockholms län, i enlighet med vad regeringen bestämmer. Tillsyn i frågor som rör kommuners anordnande av förskoleverksamhet och äldreomsorg utövas av annan myndighet.

Det nationella tillsynsansvaret för de minoritetspolitiska frågorna skall inte omfatta områden inom minoritetspolitiken där det redan finns sektorsmyndigheter såsom Skolverket, Socialstyrelsen, Statens kulturråd etc. Länsstyrelsen med nationellt ansvar bör givetvis samverka med dessa myndigheter för att Sveriges konventionsåtaganden rörande nationella minoriteter skall uppfyllas på bästa sätt.

Länsstyrelsen med nationellt ansvar för minoritetsfrågorna bör, enligt min mening, ha ansvar för följande:

1. Styrning

- Verka för att åtagandena i Europarådets minoritetskonventioner förverkligas.
- Bistå kommuner, landsting och statliga myndigheter i deras arbete med genomförande av nationell minoritetslagstiftning genom råd och information etc.
- Bistå kommuner, företrädare för nationella minoriteter m.fl. med expertkunskaper i frågor som rör minoritetsfrågor.

2. Tillsyn

- Tillsynsansvar över kommunernas arbete med minoritetsfrågorna. Tillsynen skall säkerställa syftet med lagen.

- Bevaka kommuners sätt att informera enskilda om deras rätt att använda minoritetsspråk.
- Utvärdering av genomförd lagstiftning på kommunal nivå.

3. Fördelning av ekonomiska resurser

- Fördelning av statsbidrag till kommuner och landsting. Uppgiften bör dock kunna delegeras till respektive länsstyrelse inom förvaltningsområdena.
- Fördelning av stöd till organisationer som företräder nationella minoriteter.

4. Samordnings- och informationsansvar

- Samordning av insatser som rör implementering av konventionsåtaganden och genomförande av nationell lagstiftning.
- Ansvara för en kunskapsbank rörande Europarådets minoritetskonventioner och minoritetspolitik
- Bistå i arbetet med att ta fram utbildningsmaterial.
- Samordna framtagandet av nationell information som rör minoritetspolitiken. Ta fram förslag på vilken dokumentation som behöver översättas.

5. Bevakning och rapportering

- Rapportering till regeringen.
- Bevaka utvecklingen av minoritetsfrågorna hos Europarådet.

Länsstyrelsen med nationellt ansvar bör samråda med företrädare för nationella minoriteter genom en aktiv dialog i frågor som berör minoriteterna.

Thomas Hammarberg har i sin utvärdering av den nationella handlingsplanen för mänskliga rättigheter påtalat att det inte finns någon institution dit enskilda medborgare kan vända sig till för den som anser sina rättigheter kränkta:

I viss mån kan han eller hon vända sig till JO eller DO om det är frågan om diskriminering. De internationella åtagandena går längre än så och innehåller s.k. kollektiva rättigheter. Här finns det behov av tydligare skyddslagstiftning.¹⁵

Genom sitt tillsynsarbete skulle länsstyrelsen även fånga upp de brister som finns i kommunernas hantering av minoritetsfrågorna. Enskilda individer som tillhör nationella minoriteter har i dag svårt att föra fram klagomål på bristande implementering av konvention-

¹⁵ Hammarberg (2005) s 36

såtagandena.¹⁶ Länsstyrelsen med nationellt tillsynsansvar bör ges i uppgift att ta emot klagomål och påpekanden från enskilda och de nationella minoriteternas företrädare. Att följa upp sådana påpekanden blir en naturlig del av tillsynen.

Genom att samla sakkunskap på det minoritetspolitiska området till en myndighet finns det möjlighet för olika aktörer att vända sig till länsstyrelsen med nationellt ansvar för att få stöd i det egna arbetet med minoritetsfrågorna. Länsstyrelsen bör därför ha sådan språkkompetens och juridisk kompetens att den kan förmedla kunskaper om Europarådskonventionerna till kommuner och myndigheter. Länsstyrelsen bör vidare kunna bistå i utbildningsinsatser som rör minoritetsfrågorna. Språkkompetens för att bistå nationella minoriteter och för att kunna göra omvärldsanalyser på området vore också önskvärt och i enlighet med andan i konventionerna. T.ex. förs debatten av minoritetsfrågorna nästan uteslutande i minoritetsmedia på respektive minoritetsspråk.

De länsstyrelser som kan komma i fråga för det nationella tillsynsansvaret är, enligt min mening, en av länsstyrelserna i Stockholm/Mälardalen eller Länsstyrelsen i Norrbottens län. Av dessa skulle jag i första hand förordas Länsstyrelsen i Stockholms län. Anledningarna till detta är flera.

För det första bör myndigheten vara centralt placerad i landet eftersom det nationella ansvaret omfattar samtliga kommuner i landet, även om tyngdpunkten för myndighetens arbete kommer att ligga på förvaltningsområdenas kommuner. Genom en placering i Stockholm hamnar myndigheten inom det största förvaltningsområdet, med tanke på antalet kommuner som ingår, och även det område där det totala antalet personer som tillhör nationella minoriteter är störst. Kommunikationerna till Stockholm är goda från hela landet, vilket bör underlätta arbetet.

För det andra bör myndigheten vara placerad så att avståndet till andra viktiga aktörer och samarbetsorgan inte blir för långt. Bland statliga samarbetsorgan som finns nära till hands kan nämnas bl.a. myndigheter som Skolverket, Myndigheten för skolutveckling, Socialstyrelsen, Statens kulturråd och även Regeringskansliet med sina departement. Andra aktörer som finns placerade i Stockholmsområdet eller i närheten av Stockholm är organ som verkar inom mänskliga rättigheter och diskriminering, bl.a. Ombudsmannen mot etnisk diskriminering. På forskningssidan finns

¹⁶ Någon klagorätt för enskilda till den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna finns inte på grundval av bestämmelserna i minoritetskonventionerna.

många viktiga institutioner i regionen: Stockholms universitet med Centrum för tvåspråkighetsforskning och forskning i finska och meänkieli, Uppsala universitet med Forum för nationella minoriteter (NAMIS) och Centrum för multietnisk forskning samt även forskning i finska och samiska, Mälardalens högskola med Finskt språk- och kulturcentrum samt forskning i finska, Södertörns högskola med Multikulturellt centrum samt slutligen Språkforskningsinstitutet i Rinkeby. I regionen finns även andra institutioner av stor betydelse i sammanhanget, såsom Romskt kulturcentrum, Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden samt organisationen Sveriges kommuner och landsting.

För det tredje har nuvarande samrådsmöten mellan regeringen och företrädare för de nationella minoriteterna regelmässigt genomförts i Stockholm. Det talar för att de nationella minoriteterna har organiserat sitt arbete på ett sådant sätt att representation finns i Stockholm och att grupperna kommer ha möjligheter att delta aktivt i arbetet i Stockholm.

För det fjärde kommer länsstyrelsen med nationellt ansvar behöva ta ett betydande samordningsansvar i samband med utvidgning av förvaltningsområdena. Jag återkommer till detta uppdrag i avsnitt 11. För finska förvaltningsområdets del innebär förslaget som läggs i detta betänkande att 53 kommuner i Stockholms- och Mälardalsregionen skulle komma att beröras. Med tanke på länsstyrelsens centrala roll bör avståndet vara kort. Antalet kommuner som skulle kunna komma i fråga när det gäller utvidgningen av det samiska förvaltningsområdet (nästa led i utredningens arbete) är betydligt färre. I det perspektivet anser jag att det vore värdefullt om länsstyrelsen kan delta aktivt i arbetet med synliggörande och medvetandegörande av de minoritetspolitiska frågorna ute på fältet tillsammans med berörda kommuner. Den stora koncentrationen av kommuner i Stockholmsregionen talar således för detta val eftersom den geografiska närheten skulle innebära ett kostnadseffektivare genomförande.

För det femte är Länsstyrelsen i Stockholms län en stor myndighet jämfört med många andra länsstyrelser ute i landet. Myndigheten har redan i dag en stor organisation och bör kunna ta sig an även denna relativt stora fråga. Eftersom det är en stor myndighet med många anställda inom olika verksamheter blir det lättare att organisera verksamheten så att språkkompetens blir tillgodosedd i personalsammansättningen (t.ex. att någon av alla de som arbetar med en fråga talar minoritetsspråk.) På en liten myndighet är det

mycket svårare att få motsvarande språkliga bredd när antalet medarbetare är litet.

Slutligen, av länsstyrelserna i Mälardalsregionen är den språkliga kompetensen i finska bäst tillgodosedd vad gäller antalet medarbetare som behärskar finska språket just i Stockholm, enligt de uppgifter länsstyrelserna lämnat i yttranden till utredningen. Den största nationella minoriteten är koncentrerad till Stockholmsregionen och kunskaper i finska språket kommer att vara värdefulla för den myndighet som ges nationellt ansvar, särskilt i samband med genomförandet av utvidgningen. Att kunna föra en direkt dialog med lokala sverigefinska organisationer ute på fältet kommer att underlätta utvidgningen. Möjligheterna att förstärka språkkompetensen i första hand samiska och meänkieli, bör dessutom vara ganska goda i Stockholm.

Sammanfattningsvis anser jag att Länsstyrelsen i Stockholm har mycket goda förutsättningar för uppdraget. Ovanstående argumentet talar enligt min mening emot att Länsstyrelsen i Norrbotten ges det nationella ansvaret för minoritetsfrågorna.

6.6 Åtgärder för att öka kunskaperna om Sveriges konventionsåtaganden

Min bedömning:

Kunskaperna om Europarådets minoritetskonventioner och den svenska lagstiftningen rörande minoriteter måste öka på nationell, regional och lokal nivå.

Mitt förslag:

En 3-årig nationell informations- och utbildningsinsats för att synliggöra de nationella minoriteterna bör genomföras under ledning av länsstyrelsen med nationellt tillsynsansvar. Länsstyrelsen bör vidare ges i uppdrag att se över frågan om tillgängligt material rörande minoritetskonventioner, nationell lagstiftning och nationella minoriteter. Översättning av material bör göras i större utsträckning till svenska och de nationella minoritetspråken. Informationsmaterial rörande minoritetsfrågorna och språkfrågor bör tas fram. Materialet skall användas för att öka kunskaperna hos beslutsfattare, tjänstemän, allmänheten och även de nationella minoriteterna.

Den svenska statens erkännande av de fem nationella minoriteterna och deras språk innebär ett viktigt initialt steg i stärkandet av minoritetsspråken. Erkännandet verkar på två olika plan. Det är dels en markering gentemot de nationella minoriteterna att Sverige som stat väljer att aktivt värdera dessa språk på ett positivt sätt och att språkens fortlevnad har betydelse för Sverige som nation, oavsett vilken statsmaktens tidigare inställning gentemot dessa språk har varit. Dels måste erkännandet även ses som en markering gentemot majoritetssamhället. Även majoritetssamhället måste anamma denna nya positiva inställning och förstå varför dessa språk skall främjas, för att de i konventionerna angivna syftena skall uppnås. Om majoritetssamhället inte delar denna acceptans och detta värdesättande av minoritetsspråken, kommer den minoritetspolitiska reformen inte att få någon betydelse för de nationella minoriteterna eller för samhället i stort.

I artikel 6 av minoritetsspråkskonventionen anges att undertecknande stater förbinder sig att tillse att berörda myndigheter, organisationer och personer informeras om rättigheter och skyldigheter i konventionen.

Det blev tidigt uppenbart i utredningens arbete att den allmänna medvetenheten och kunskaperna om de nationella minoriteterna och minoritetspolitiken är mycket begränsad bland beslutsfattare, tjänstemän och den breda allmänheten ute i landet. Även de utvärderingar som gjorts av den minoritetspolitiska reformen visar med stor tydlighet att de minoritetspolitiska målen inte får särskilt stort genomslag på det lokala planet. För att gå vidare i stärkandet av de nationella minoritetsspråken måste man fortsätta arbeta aktivt med att öka kunskaperna om de nationella minoriteterna och Sveriges åtaganden rörande de nationella minoriteterna. Detta måste ske genom information och kunskapsöverföring.

För att öka kunskaperna om de nationella minoriteterna, deras språk och kulturer samt minoritetspolitiken behöver en informations- och utbildningsinsats genomföras. Kunskaperna om dessa frågor måste öka på olika plan i samhället. *Dels* behöver den breda allmänheten ges kunskap och information om de nationella minoriteterna och vikten av att minoriteternas språk och kultur fortlever som en del av det svenska kulturarvet. *Dels* behöver beslutsfattare och tjänstemän i kommuner, landsting, myndigheter, domstolar ges konkreta kunskaper om de minoritetspolitiska frågorna och Sveriges åtaganden rörande nationella minoriteter. *Dels* behöver de nationella minoriteterna själva ges möjlighet att skaffa sig fördju-

pade kunskaper om Europarådets konventioner och förmedla kunskaperna inom sina egna organisationer.

Jag anser därför att medel skall avsättas för ett 3-årigt projekt som leds av länsstyrelsen med nationellt ansvar för minoritetsfrågorna. Syftet är att öka kunskaperna i dessa frågor och ge människor som i sitt arbete kommer i kontakt med dessa frågor bättre verktyg att arbeta med frågorna. Konkret kan det vara frågan om metodstöd i arbetet med service på minoritetsspråk, kompetensutveckling när det gäller ett visst minoritetsspråk, innehållet i Europarådets konventioner, fördjupade kunskaper i tvåspråkighet etc. Exempel på insatser skulle t.ex. kunna vara att låta personal som arbetar med äldreomsorg få gå en kurs i minoritetsspråket, att låta barnomsorgspersonal få kompetenshöjande utbildning rörande tvåspråkighetsfrågor i förskolan. De nationella minoriteterna skulle även kunna genomföra olika typer av insatser som på olika sätt främjar det språkbevarande arbetet inom minoritetsgrupperna, t.ex. tvåspråkighetsprojekt som riktar sig till föräldrar till minoritetsbarn.

Det är viktigt att ett större anslag avsätts för att denna kunskapshöjande insats genomförs i samband med att de förstärkta insatserna på minoritetspolitikens område. Informations- och utbildningsinsatsen fungerar då som en extra stimulans i arbetet. Under år 1-2 skall det vara möjligt för kommuner, myndigheter, domstolar och organisationer som företräder nationella minoriteter att ansöka om medel från länsstyrelsen för olika typer av informations- och utbildningsinsatser. Medlen skall användas senast år 3.

Länsstyrelsen bör även genomföra en allmänt riktad informationskampanj som riktar sig mot den breda allmänheten och även minoriteterna. Information behöver bl.a. lämnas till de nationella minoriteterna rörande den nya lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Det kan ske genom riktade insatser och genom allmän information i t.ex. kommunala dokument, trycksaker och på en hemsida. En underutnyttjad effektiv resurs i detta sammanhang är, som påpekats tidigare, de nationella minoriteternas egna nätverk (organisationer, församlingsverksamhet, utbildningsinstitutioner etc.). Användningen av sådana nätverk innebär oftast att informationen kan förmedlas på minoritetsspråket till berörda utan att man behöver använda sig av tolkar. Information som förmedlas genom minoritetsmedia har också stora möjligheter att nå berörda.

Översättning av dokument och material rörande minoritetsfrågorna till svenska och de olika minoritetsspråken är en angelägen

fråga. Mängden tillgängligt material på svenska är i dag begränsat, och än mer begränsat på minoritetsspråken. Det finns stor anledning att se över denna fråga. För att de nationella minoriteterna skall kunna hävda sina rättigheter i enlighet med Europarådets konventioner måste grundläggande material, såsom översättningar av konventionstexterna, finnas tillgängligt på minoritetsspråken. Bland annat Sveriges och Europarådets rapporter rörande Sveriges tillämpning av konventionerna måste göras tillgängliga på svenska och minoritetsspråken. Det räcker inte att endast översätta Europarådets slutsatser och publicera dessa på minoritetsspråken.

När det gäller information från staten till rättstillämparen har justitiedepartementet tagit fram skriftligt material rörande nationella minoriteter och minoritetspolitiken. Informationen har även översatts till de nationella minoritetsspråken. Lagarna om rätt att använda samiska respektive finska och meänkieli har även översatts till respektive språk som berörs.

Tillgängligt material och gjorda översättningar måste även göras tillgängliga på ett bättre sätt. Om en lag översättes till minoritetsspråk skall det framgå i registret för svensk författningssamling, SFS. Officiellt översatt svensk lagtext till minoritetsspråk skall vara lika lätt att få tag i som svenskspråkig lagtext. Det lämpligaste vore att sådana officiella översättningar gjordes tillgängliga i svensk författningssamling.

Detta är särskilt viktigt att översatt material och annat informationsmaterial, av alla de slag, görs tillgängligt om ännu fler kommuner skulle komma att ingå i förvaltningsområdena. En viktig uppgift för Länsstyrelsen med nationellt tillsynsansvar blir samordnings- och informationsansvar för lagstiftningen rörande nationella minoriteter. Länsstyrelsen bör bygga upp en kunskapsbank i dessa frågor och aktivt sprida kunskaperna på nationell, regional och lokal nivå genom informationsinsatser, utbildningsinsatser etc. i samarbete med rättstillämpande myndigheter på nationell, regional och lokal nivå. Det bör även övervägas hur man skall göra materialet lättåtkomligt för alla som arbetar med minoritetspolitiska frågor i landet. Ett sätt skulle kunna vara att lägga ut material på Länsstyrelsens hemsida där andra myndigheter, organisationer och allmänheten kan hämta information.

Stora samordningsvinster finns att göra på detta område. Det är inte kostnadseffektivt att kommunerna låter göra egna översättningar. Därför bör ett basmaterial finnas tillgängligt som kan anpassas efter de lokala behoven. I basmaterialet kan det även finnas

olika typer av besluts- och skrivelsemallar samt blanketter på minoritetsspråken. Ansvaret att ta fram basmaterialet bör ingå samordnings- och informationsansvaret för länsstyrelsen med nationellt ansvar.

Kunskaperna i språkfrågor i allmänhet och medvetenheten om olika språkbevarande faktorerers betydelse för minoritetsspråkens fortlevnad är ytterst begränsade i det svenska samhället. För att minoritetsspråken skall ges möjlighet att leva vidare och utvecklas i Sverige krävs att kunskaperna i dessa frågor ökar. Ökade kunskaper skulle leda till större medvetenhet. Kunskaperna skulle särskilt behöva ökas på kommunal och myndighetsnivå. Om beslutsfattare och tjänstemän förstod de språkliga sambanden bättre, skulle de tydligare kunna se olika åtgärders påverkan på minoritetsspråkens fortlevnad.

På språkområdet finns flera expertorgan av betydelse i sammanhanget: Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden, Samiska språknämnden och Sametinget. Dessa expertorgan besitter alla stora sakkunskaper i språkfrågorna som berör de nationella minoriteterna. Staten bör i sitt arbete på ett bättre sätt använda sig av den expertis språknämnderna besitter.

I det fortsatta arbetet med att främja de nationella minoritetsspråken finns det, enligt min mening, anledning att ta fram utbildningsmaterial som behandlar konventionsåtagandena och även språkbytesprocessen (inklusive de olika faktorer som påverkar språkbevarandet och främjar de nationella minoritetsspråken). Det vore därför värdefullt att låta språknämnderna och även språkforskare på området bistå i framtagandet av allmänt utbildningsmaterial i dessa frågor. Det finns även anledning att ta med information om tvåspråkighet i sådant utbildningsmaterial, eftersom kunskaperna även i dessa frågor är mycket begränsade.

Detta utbildningsmaterial skulle kunna användas för att öka kunskaperna bland beslutsfattare, tjänstemän och även bland de nationella minoriteterna.

Allmänt informationsmaterial skulle även kunna anpassas så att det kan användas av skolor i samband med undervisning. Kravet i läroplanerna att alla barn skall lära sig om nationella minoriteter, är svåra att förverkliga om det inte finns läromedel på området, vilket bl.a. Europarådet har påpekat i sin rapport.

6.7 Myndigheters skyldighet att informera om rättighetslagstiftningen

Min bedömning:

Förvaltningsmyndigheter och domstolar i förvaltningsområdena är skyldiga att informera om rätten att använda minoritetsspråk i kontakter med myndigheten.

Mitt förslag:

Länsstyrelsen bör i sin tillsynsverksamhet särskilt bevaka kommuners sätt att informera enskilda om deras rätt att använda minoritetsspråk.

Lars Elenius har i sin rapport till riksdagens konstitutionsutskott tydligt visat att myndigheters information till enskilda rörande rätten att få använda minoritetsspråk är ytterst bristfällig på sina håll. Resultaten har varit dåliga både bland kommunala och statliga myndigheter (se figur 9 i avsnitt 4.5.3).

En grundförutsättning för att enskilda skall kunna nyttja de rättigheter som finns är att han eller hon känner till dessa rättigheter. Att lämna information i samband med myndighetsutövningen på myndigheten skall vara en naturlig del av bemötandet av enskilda.

När det gäller myndigheters verksamhet är det särskilt viktigt att det finns ”kanaler” in i verksamheten. En enskild person som tillhör en nationell minoritet skall veta vart i en organisation han eller hon skall vända sig. Om service lämnas på minoritetsspråk på vissa bestämda tider och platser skall detta vara tydligt angivet.

Länsstyrelsen bör i sin tillsynsverksamhet vara särskilt observant på hur kommunerna i förvaltningsområdena hanterar informationen till nationella minoriteter. Det kan gälla t.ex. hur enskilda informeras vid handläggning av ärenden, hur informationen på hemsidor eller inom annan kommunal verksamhet synliggörs eller på vilket sätt syns det i myndighetens lokaler att möjligheten att använda minoritetsspråk finns.

6.8 Nationella minoriteters möjligheter till inflytande måste förbättras

6.8.1 Minoriteters demokratiska underläge

Min bedömning:

Det bristande ekonomiska stödet till organisationer som företräder de nationella minoriteterna begränsar minoriteternas reella möjligheter till inflytande.

Nationella minoriteter måste ges tillgång till demokratiska fora så att även deras synpunkter kan beaktas.

Ett av den svenska minoritetspolitikens mål att stärka de nationella minoriteternas möjligheter till inflytande. Regeringen håller samrådsmöten med representanter från de fem nationella minoriteterna varje år. Vid dessa möten ges minoriteterna möjlighet att få träffa ansvariga statsråd och diskutera angelägna frågor. Vidare inrättade regeringen i oktober 2002 Rådet för romska frågor som ett rådgivande organ till regeringen. Samrådsmötena som hålls mellan regeringen och företrädare för minoriteterna har rådgivande karaktär.

Riksorganisationer som företräder nationella minoriteter tilldelas även särskilda medel för att öka deras möjligheter till inflytande. Fördelningen av dessa medel har jag redogjort för i avsnitt 4.3 ovan. Kraftig kritik har framförts av nationella minoriteter i olika sammanhang mot att det ekonomiska stöd, som utgår till organisationer som företräder nationella minoriteter, är så begränsat. För flera av organisationerna har dessutom stödet minskat sedan den nationella minoritetspolitiken infördes, eftersom det tillkommit allt fler organisationer som företräder nationella minoriteter och det totala stödets storlek varit oförändrat. Möjligheterna för organisationer att *de facto* driva frågor som berör respektive minoritet på ett effektivt sätt på olika nivåer i samhället är därmed ytterst begränsade.

De nationella minoriteterna har, trots intentionerna i den svenska minoritetspolitiken, alltså begränsade möjligheter att påverka i frågor som berör dem. Ytterst handlar detta, enligt min mening, om att de grupper som utgör nationella minoriteter skall ges möjlighet att påverka hur deras kultur skall bibehållas och utvecklas samt hur de väsentliga beståndsdelarna i deras identitet (religion, språk, traditioner och kulturarv) skall bevaras (jmf artikel 5 i ramkonventionen). De nationella minoriteterna har således ett le-

gitimt intresse av att påverka i de frågor som berör samhällets stöd och skydd av dessa grupper. Oftast är det minoriteterna själva som bäst vet vilka behoven är och vilka typer av främjandeåtgärder som skulle kunna få positiv effekt. Tyvärr ges de nationella minoriteterna inte alltid en jämlik roll i detta sammanhang. Det finns fortfarande paternalistiska drag i samhällets förhållningssätt till minoriteterna. Åtgärder vidtas alltså för gruppernas bästa och åtgärder vidtas sällan tillsammans med grupperna.

Många av de frågor som har bäring på minoriteternas möjligheter att bevara och utveckla sin kultur och sitt språk fattas på lokal nivå. På den kommunala nivån varierar möjligheterna till inflytande. Av de yttranden som inkommit till utredningen från kommunerna i nuvarande förvaltningsområden framgår att det finns i vart fall visst samarbete på lokal nivå.

Eftersom det hittills inte funnits någon ”expertmyndighet” med ansvar för att driva frågorna framåt på ett nationellt plan har de nationella minoriteterna inte kunnat vända sig till någon myndighet för stöd i sitt arbete. Det innebär också att minoriteterna själva varit tvungna att driva frågorna i respektive kommun utan någon ”draghjälp” från en statlig myndighet med ansvar för frågorna. Om det statliga ansvarstagandet för implementeringen förbättras så som jag föreslår i avsnitt 6.5, kommer de nationella minoriteterna få ”draghjälp” på det lokala planet genom att länsstyrelsen ges ett tillsynsansvar.

Det måste påpekas att de nationella minoriteterna har svårt att driva sina krav och få sina intressen tillgodosedda genom de vanliga demokratiska kanalerna. Minoriteterna är relativt sett så få till antalet på många orter att de har svårt att hävda sig i den demokratiska processen pga. sitt mindretal. Det finns alltid starkare grupper som kan driva igenom sina intressen och få sin del av den ”gemensamma kakan”. Det är också lättare att avfärda krav från mindre grupper. I den allmänpolitiska processen vill majoriteten sällan driva frågor som i första hand berör minoriteterna. Det kan även vara svårt för minoriteterna att få sina kandidater nominerade till de politiska listorna.

Om det dessutom lever kvar en negativ attityd gentemot nationella minoriteter på orten, är det mycket lätt för majoriteten att avfärda krav från minoriteterna. Man får heller inte bortse ifrån att det på en del orter i kan finnas intressekonflikter som påverkar den allmänna inställningen till nationella minoriteter. Olösta konflikter på andra områden kan också påverka den allmänna attityden och

kvarvarande negativa värderingar som medför bristande förståelse för nationella minoriteters behov i andra sammanhang.

I vissa fall har de nationella minoriteterna inte ens tillgång till demokratiska fora där de skulle kunna framföra sina synpunkter. Till exempel är minoriteternas pensionärsorganisationer så små, i förhållande till majoritetens pensionärsorganisationer, att de inte har rätt till representation i beslutande eller rådgivande organ pga. krav på ett visst antal medlemmar. Detta är närmast att betrakta som strukturell diskriminering av nationella minoriteter. Sveriges andra rapport till Europarådet rörande implementering av ramkonventionen kommenterades av Sverigefinländarnas delegation på följande sätt till Europarådet:

Inflytande i frågor som berör de nationella minoriteterna är en hörnsten i den nationella minoritetspolitiken. Sverigefinska Pensionärsförbundet har under flera år haft som mål att få representation i regeringens pensionärskommitté samt landstingens och kommunernas pensionärsråd. Med undantag av ett fåtal kommuner har organisationen inte beviljats närvarorätt i pensionärsråden.¹⁷

När det gäller frågor som berör äldre är det särskilt viktigt att olika brukarråd faktiskt fångar in synpunkter från de nationella minoriteterna. Behovet hos äldre som tillhör nationella minoriteter kan skilja sig från majoritetsbefolkningen äldre i vissa avseenden. Många äldre tappar t.ex. senare inlärda språk när de blir äldre och särskilt om de drabbas av demens. För många återstår endast det egna modersmålet (minoritetsspråket). Detta innebär att det ställs andra krav på kommunernas och landstingens planering, bl.a. rörande språkkunnig personal. Äldre minoritetsmedborgare har även kulturellt betingade behov som skiljer dem från majoritetsbefolkningen. Även dessa behov måste tillgodoses.

Det finns således anledning att fundera över om alla grupper i samhället faktiskt har möjlighet att påverka. Regeringen har i andra sammanhang betonat det ömsesidiga beroendet mellan mänskliga rättigheter och deltagande i demokratisk bemärkelse. Av regeringens riksdagskrivelse rörande demokratipolitik framgår:

Även ur demokratipolitikens synvinkel är det viktigt med ett effektivt politiskt deltagande från de nationella minoriteterna. I den mån de na-

¹⁷ Skrivelse från Sverigefinländarnas Delegation till Justitiedepartementet, "Synpunkter från Sverigefinländarnas delegation till Sveriges rapport till Europarådet om Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetspolitik juni 2004", den 1 juni 2004

tionella minoriteterna inte får tillräckligt utrymme i det politiska samtalet kan särskilda former för politisk dialog behövas.¹⁸

Enligt min mening krävs det dock mer än en politisk dialog. Det krävs att minoriteterna ges ett reellt inflytande. Formerna för deltagandet måste, såsom Demokratiutredningen har påpekat, vara sådana de kan ge reella möjligheter till inflytande.¹⁹ För att stärka de nationella minoriteternas inflytande krävs det tillräckliga ekonomiska resurser för att kunna delta i beslutsprocesser, större tillgång till demokratiska fora samt formalisering av formerna för inflytande. I de följande avsnitten 6.8.2 och 6.8.3. lämnas förslag på hur detta skall gå till.

6.8.2 Möjligheten att påverka bör lagregleras

Mitt förslag:

Nationella minoriteters möjligheter till inflytande bör lagregleras. Nationella minoriteter skall ges inflytande på nationell, regional och lokal nivå.

Samrådsorgan för minoritetsfrågor bör därför inrättas på olika nivåer där de nationella minoriteterna finns företrädna.

Skyldigheten att ge de nationella minoriteterna inflytande bygger på Sveriges åtagande enligt artikel 7.4 minoritetsspråkskonventionen och i artikel 15 i ramkonventionen. Minoritetsspråkskonventionen förutsätter en aktiv konsultativ dialog sker mellan statsmakten och de nationella minoriteterna:

Minoritetsspråkskonventionen, artikel 7.4

Vid fastläggandet av sin politik i fråga om landsdels- eller minoritetsspråk skall parterna ta hänsyn till de behov och önskemål som uttrycks av de grupper som använder sådana språk. De uppmuntras att i mån av behov upprätta organ för att ge råd till myndigheterna i alla frågor som sammanhänger med landsdels- eller minoritetsspråk.

Det krävs således att det förs en dialog på olika nivåer i samhället. Statsmaktens strävan måste vara att på olika sätt ge de nationella minoriteterna möjligheter att påverka. Rätten till inflytande bör, enligt min mening, lagregleras för att det inte skall råda några tvek-

¹⁸ Regeringens skrivelse 2003/04:110, Demokratipolitik, 11 mars 2004, s 97

¹⁹ Demokratiutredningen: "En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet", SOU 2000:1 s 38

samheter i denna fråga. En lagreglering ger även större tyngd och legitimitet än nuvarande minoritetspolitiska målsättning. Jag föreslår att en bestämmelse med följande lydelse införs:

4 § st 2 lagen (2006:xx) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

De nationella minoriteterna skall på alla nivåer i samhället ges möjligheter till inflytande i frågor som berör dessa, så långt det är möjligt.

Som framkommit i yttrandena från kommunerna i Norrbotten till utredningen rörande implementeringen finns det visst samarbete mellan kommunerna och företrädare för de nationella minoriteterna. Samrådsförfarandet är bl.a. nödvändigt för att kunna bedöma vilka frågor och behov som är mest angelägna att ta i tu med. Enligt min mening är det därför viktigt att samtliga kommuner inrättar samrådsorgan för att formalisera samarbete med de nationella minoriteterna på det lokala planet. Det är viktigt för kommunerna att ta tillvara de kunskaper som företrädare för de nationella minoriteterna har om de nationella minoriteternas behov och att samhällets representanter och företrädare för de nationella minoriteterna gemensamt driver de minoritetspolitiska frågorna vidare. Tanken är att de minoritetspolitiska frågorna skall drivas tillsammans med de nationella minoriteterna och åtgärder skall inte bara vidtas för dessa grupper. Förutsättningarna på lokal nivå varierar och det är därför viktigt att kunna hitta lösningar som fungerar lokalt. Ett föredöme för arbetet skulle kunna vara t.ex. arbetet i lokala brukarråd på handikappområdet.

Motsvarande samrådsorgan bör även finnas på den statliga sidan på lokal, regional och nationell nivå.

6.8.3 Det ekonomiska stödet till nationella minoriteter bör ses över

Min bedömning:

För att de nationella minoriteterna skall ges det inflytande som minoritetskonventionerna förutsätter, måste de ges tillräckligt ekonomiskt stöd för att kunna driva olika frågor.

Mitt förslag:

Storleken på nuvarande ekonomiska stöd till de organisationer som företräder nationella minoriteter måste höjas.

De ekonomiska medel som i dag utgår som stöd till organisationer som företräder nationella minoriteter är mycket begränsade. Det totala stödet för budgetåret 2004 uppgick till totalt 4 miljoner kronor för samtliga nationella minoriteter (se avsnitt 4.3). Detta stöd skall användas till att driva minoritetspolitiska frågor på samtliga nivåer i samhället.

Det begränsade ekonomiska stödet har medfört att organisationerna har svårt att på ett effektivt sätt driva minoritetsfrågorna på central och lokal nivå. Arbetet inom organisationerna sker nästan uteslutande på ideell basis. Det påverkar även effektiviteten och de reella möjligheterna till inflytande på ett negativt sätt. Det finns, enligt min bedömning, därför anledning att se över storleken på stödet till organisationer som företräder nationella minoriteter. Detta blir särskilt angeläget om möjligheten att påverka lagregleras och samråd skall ske i kommunerna.

Om de nationella minoriteterna ges större ansvar, genom att deras möjligheter att påverka förbättras, påverkar detta även medvetenheten inom den egna gruppen på ett positivt sätt. Ett sådant ansvarstagande av de nationella minoriteterna har ju även regeringen efterlyst i propositionen 1998/99:143 s 30. Individer som tillhör nationella minoriteter uppmuntras av regeringen att använda och aktivt drar nytta av de nya möjligheterna som öppnas genom de åtgärder som föreslog i propositionen (se ovan avsnitt 6.1).

I avsnitt 2.3.2 nämns interna organisationer som en viktig faktor på gruppnivå som påverkar minoritetsspråkens fortlevnad. Om de nationella minoriteterna själva arbetar aktivt med språk- och kulturfrågorna och samhället stödjer deras organisationer ekonomiskt i dessa strävanden, påverkar det de nationella minoriteternas syn på det egna språket och viljan att bevara språket och kulturen på ett positivt sätt. Genom att aktivt och medvetet arbeta med minoritetsfrågorna och driva processen framåt tar grupperna själva ställning till vilka lösningar som kan vara framkomliga för den egna gruppen och vilka åtgärder man bör satsa på. Samtidigt skulle minoriteterna kunna driva frågorna effektivare på det lokala planet för att processen skall föras framåt och majoritetssamhällets kunskaper och medvetenhet i de minoritetspolitiska frågorna skall öka. Mindre ekonomiska tillskott i stödet för de nationella minoriteterna skulle således kunna få ganska stor effekt.

7 Övriga förslag till åtgärder för att stärka minoritetsspråkens fortlevnad

7.1 Inledning

Huvudtanken med minoritetskonventionerna är att minoriteterna skall kunna bevara sitt språk och sin kultur och att stödja de nationella minoriteternas strävan att föra över detta kulturarv till nästa generation. Den kanske allra viktigaste frågan för de nationella minoriteternas fortlevnad på sikt är således om deras barn ges möjlighet att lära sig minoritetsspråket tillräckligt väl för att språket skall kunna leva vidare. I det perspektivet blir frågan om minoritetsbarns möjligheter till utbildning på och i minoritetsspråket av central betydelse. Utbildningsfrågor är även en av de faktorer på samhällsnivå som påverkar språkbevarandet mest. Det finns därför anledning att titta närmare även på utbildningsfrågorna, om man vill belysa förutsättningarna för minoritetsspråkens fortlevnad.

Utbildningsfrågornas betydelse har även lyfts fram av riksdagens konstitutionsutskott i samband med riksdagsbehandlingen av nuvarande minoritetspolitik:

Utän tvivel är utbildningsfrågorna av grundläggande betydelse för möjligheterna att hålla minoritetsspråken levande. Inte minst gäller detta i fråga om grundskolans undervisning i och på dessa språk. Det är enligt konstitutionsutskottet från bl.a. denna synpunkt givetvis av stor vikt att de föreskrifter som finns om rätt till sådan undervisning vinner fullt genomslag i praktiken.¹

Om de nationella minoriteternas möjligheter att överföra språken till nästa generation inte säkerställs, är minoritetsspråkens möjligheter att bevaras begränsade.

¹ 1999/2000:KU6 s 40

7.2 Nationella minoriteters möjligheter till utbildning

7.2.1 Förskolans och skolans betydelse för minoritetsspråkens fortlevnad

För den enskilde individen är det ingen lätt uppgift att föra över minoritetsspråket till de egna barnen. Att fostra ett barn till **aktiv additiv tvåspråkighet**² kräver medvetenhet, kunskap, envishet och konsekvens av föräldrarna. Det är en särskilt svår uppgift om endast en av föräldrarna talar minoritetsspråket³ och om det inte finns andra individer som också tillhör den nationella minoriteten i omgivningen. För att överföringen av språket till nästa generation skall lyckas och för att barnet skall kunna tillägna sig minoritetsspråket i tillräcklig grad, krävs att språket finns levande även utanför hemmet. Språkforskaren Lenore Arnberg, som gett ut en handbok i tvåspråkighet till föräldrar, beskriver svårigheterna på följande sätt:

Det är svårt för föräldrar att utveckla positiva attityder gentemot tvåspråkighet och dubbelkulturell tillhörighet om de upplever att deras språk och kulturella grupp inte uppskattas av medlemmar av majoritetsgruppen. Attityder på skol- och samhällsnivå kan också påverka barnen på mycket mera direkta vägar, t.ex. när det gäller hur minoritetsspråket och minoritetskulturen företräds i klassrummet, i kursmaterial, i massmedierna. En viktig framtidsuppgift är alltså att hitta vägar att stödja tvåspråkighet och dubbelkulturell tillhörighet på alla nivåer, inte bara inom familjen utan också i förskolan och skolan, på olika områden inom arbetslivet och i samhället i allmänhet.⁴

Ett barn som lyckats tillägna sig grunderna i det egna minoritetsspråket i hemmet och som lever i en helt svenskspråkigt samhälle, kommer att få svårigheter att bevara och utveckla språket i tillräcklig grad, när han eller hon hamnar i helt svenskspråkig förskola och skola. Svenska språkets dominans i samhället (omgivningen, media, barnkultur, barnböcker etc.) är så stark att den fortsatta språkutvecklingen i förskole- och skolåldern i många fall kommer att ske på bekostnad av minoritetsspråket. Det gäller därför att hitta sätt att stödja minoritetsspråkets utveckling inom förskolan och skolan.

² dvs. att inlärning av ett andra språket inte sker på bekostnad av det första språket.

³ Se t.ex. undersökning gjord av Svenska kyrkan (2002). Resultaten i kyrkans enkätundersökning bland sverigefinländare visar bl.a. att personer med endast en förälder som tillhör språkgruppen har mycket sämre självupplevda kunskaper i minoritetsspråket jämfört med personer som har två föräldrar som tillhör språkgruppen. (Diagram 1:4, s 29, 40)

⁴ Lenore Arnberg: "Så blir barn tvåspråkiga – Vägledning och råd under förskoleåldern", 1988, s 31

Professor Mikael Svonni har bl.a. studerat skolans roll i samiska barns språkbehandling. Hans resultat tyder på att skolan förmår att utveckla ett minoritetsspråk som barnen till en stor del behärskar vid skolstart. Detta är särskilt tydligt när det gäller skolbarn som förutom undervisningen i samiska även fått undervisning på samiska. Svonnis resultat visar hur viktigt det är att barnen påbörjar inläringen av språket redan när de är små, redan i förskoleåldern, för att skolan sedan skall kunna bidra till att utveckla deras samiska.⁵

När man talar om undervisning på och i minoritetsspråken måste man vara medveten om vilka grundläggande syften utbildningens utformning tjänar. Inom tvåspråkig undervisning skiljer man, enligt språkforskare, i allmänhet mellan två typer av program, nämligen **övergångsprogram** (transitional programs) och **bevarandeprogram** (maintenance programs).

Övergångsprogrammen har det mer eller mindre uttalade syftet att underlätta minoritetsbarns övergång från minoritetsspråket till majoritetsspråket. Detta innebär att undervisning på och i minoritetsspråket under barnets första skolår har en relativt stor andel av timantalet för att sedan successivt minska till förmån för majoritetsspråket. Ett primärt syfte med undervisningen på minoritetsspråket är att möjliggöra kunskapsinhämtning under den period då barnet ännu inte behärskar majoritetsspråket tillräckligt väl för att kunna tillgodogöra sig undervisning på detta språk. Ett annat viktigt mål med undervisningen på minoritetsspråket är att underlätta inläringen av majoritetsspråket.

Bevarandeprogram syftar å sin sida till att stabilisera och utveckla minoritetsbarnens förstaspråk samtidigt som de i planerade former syftar till att barnen skall lära sig majoritetsspråket. Andelen timmar på minoritetsspråket är i allmänhet större och förekommer genom hela skoltiden.⁶

Som beskrivits i avsnitt 6.3.1 har språket stor betydelse som kulturbärare av minoriteternas identitet. För de nationella minoriteternas barn handlar undervisning på minoritetsspråket inte om att dessa barn skall integreras i samhället. Det handlar istället om att samhället ger ett aktivt stöd till föräldrar och barn som strävar efter att bevara den egna minoritetsidentiteten, kulturen och modersmålet. Utbildning för de nationella minoriteterna, som har till syfte att fungera som övergångsprogram, är knappast heller förenligt

⁵ Mikael Svonni: "Att lära sig samiska – ett minoritetsspråk. Vilken roll har skolan?" i Westergren (1997) s 149

⁶ Kenneth Hyltenstam, Christopher Stroud: "Språkbyte och språkbevarande – Om samiskan och andra minoritetsspråk", 1991, s 89

med intentionerna i Europarådets minoritetskonventioner. Det som istället är aktuellt är åtgärder med syfte att starta bevarandeprogram.

7.2.2 Konventionsbestämmelser rörande utbildning

Som diskuterats i avsnitt 3.2 får stater inte neka minoriteter rätten att ha sitt kulturliv eller att använda sitt eget språk (artikel 27, internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter). I artikel 30 i barnkonventionen garanteras barns rätt att använda det egna språket. I barnkonventionen anges vidare att utbildning skall syfta till att ”utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden...” (artikel 29.1.c).

I Europarådets minoritetskonventioner har förskolans och skolans betydelse för minoriteternas fortlevnad påtalats:

Ramkonventionen, artikel 14.1

Parterna åtar sig att erkänna att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära sig sitt minoritetsspråk.

Ramkonventionen, artikel 14.2

I områden som av hävd eller i betydande antal bebos av personer som tillhör nationella minoriteter skall parterna, om det finns tillräcklig efterfrågan, sträva efter att så långt möjligt och inom ramen för sina respektive utbildningssystem säkerställa att den som tillhör en nationell minoritet har tillfredsställande möjligheter till undervisning i minoritetsspråket eller undervisning *på* detta språk.⁷

Ramkonventionen tillerkänner även nationella minoriteter rätt att inrätta och driva sina egna enskilda utbildningsinstitutioner (artikel 13).

I minoritetsspråkskonventionen anges bland mål och principer som staterna avser att följa:⁸

Minoritetsspråkskonventionen artikel 7.1

f) tillhandahållande av lämpliga former och medel för undervisning i och studier av landsdels- eller minoritetsspråk på alla vederbörliga nivåer,

⁷ Notera att ramkonventionens bestämmelser gäller i hela landet och inte bara i förvaltningsområdena. Begreppet ”områden som av hävd eller i betydande antal bebos” skall därmed inte läsas i betydelsen förvaltningsområde. (utredningens kursiveringar)

⁸ Notera att artikel 7 i minoritetsspråkskonventionen gäller i hela landet. Endast bestämmelserna i del III i konventionen är begränsade till förvaltningsområdena.

- g) tillhandahållande av möjligheter för dem som inte talar ett landsdels- eller minoritetsspråk som bor i det område där ifrågavarande landsdels- eller minoritetsspråk används, att lära sig detta om de så önskar,
 h) främjande av studier och forskning om landsdels eller minoritetsspråk vid universitet eller motsvarande läroanstalter...

I artikel 8 i minoritetsspråkskonventionen regleras frågan om utbildning närmare. För förskolans del har Sverige förbundit sig att inom förvaltningsområdena följa åtminstone nivån i bestämmelsen 1.a) iii) för samiska, finska och meänkieli, dvs.

att tillhandahålla förskoleundervisning⁹, eller en väsentlig del därav, *på* ifrågavarande landsdels- eller minoritetsspråk, åtminstone för de elever vars anhöriga så begär och vars antal bedöms vara tillräckligt.

För grundskolans lägre årskurser har Sverige förbundit sig att för dessa språk inom förvaltningsområdena

tillhandahålla undervisning, eller väsentlig del därav, *på* ifrågavarande landsdels- eller minoritetsspråk, **eller** att tillse att i undervisningen som en integrerad del av läroplanen ingår undervisning *i* ifrågavarande landsdels- eller minoritetsspråk, åtminstone för de elever vars anhöriga så begär och vars antal bedöms vara tillräckligt. (artikel 8.1.b i–iv)

Åtagandet för de högre årskurserna i grundskolan och i gymnasieskolan har motsvarande innehåll. Europarådets konventioner ger således Sverige som stat möjlighet att välja på vilken nivå man erbjuder undervisning på och i minoritetsspråken på respektive nivå i utbildningssystemet. Noteras kan dock att Sverige i allmänhet valt det alternativ som ger det svagaste skyddet.

När Sverige ratificerade Europarådets konventioner konstaterade regeringen att modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning har stor betydelse när det gäller att stödja och stärka minoritetsspråken. Gällande bestämmelser ansågs ge goda möjligheter till sådan undervisning. Regeringen konstaterade emellertid att Skolverkets tidigare uppföljningar visat att reglerna inte alltid följs på ett tillfredsställande sätt. Det ansågs därför viktigt att Skolverket inom ramen för sin tillsyn särskilt följer utvecklingen av modersmålsundervisningen för minoritetsspråken.¹⁰

⁹ I konventionen används begreppet *förskoleundervisning* (pre-school education). I Sverige används begreppet *förskoleverksamhet* som bedrivs i form av förskola, familjedaghem och kompletterande förskoleverksamhet (öppen förskola), se skollagen 2 a kap. 2 §.

¹⁰ prop. 1998/99:143 s 59

De förändringar som gjordes på skolområdet med anledning av ratifikationen var således införande av möjligheten att få förskola helt eller delvis på minoritetsspråk inom förvaltningsområdena. Även läroplanerna (Lpo94 och Lpf 94) ändrades så att elever skall ges kunskaper om minoritetsspråken och om de nationella minoriteternas kultur, religion och historia. Någon ytterligare reglering ansågs då inte behövas.

7.2.3 Möjligheter till undervisning på minoritetsspråken i Sverige

Möjligheten att anordna undervisning på annat språk än svenska regleras i grundskoleförordningen:

2 kap. 7 § grundskoleförordningen (1994:1194)

För elever som har ett annat språk än svenska som dagligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna får en kommun anordna delar av undervisningen i årskurserna 1–6 på umgängesspråket (tvåspråkig undervisning). För elever med finska som umgängesspråk får sådan undervisning anordnas även i årskurserna 7–9.

Under den sammanlagda tid som tvåspråkig undervisning anordnas får högst hälften anordnas på umgängesspråket. Undervisningen skall planeras så att undervisningen på svenska successivt ökar under utbildningstiden.

I 8 kap. sameskolförordningen (1995:205) finns bestämmelser om integrerad samisk undervisning i grundskolan.

För övriga nationella minoriteter finns möjlighet att som försöksverksamhet anordna undervisning på språket enligt förordning (2003:306) om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i grundskolan. Denna möjlighet är tidsbegränsad t.o.m. den 30 juni 2007.

Möjligheterna till undervisning på samiska inom sameskolan och den integrerade samiska undervisningen behandlas inte närmare i detta delbetänkande, däremot kan det finnas anledning att ta upp dessa frågor i slutbetänkandet som kommer att behandla de specifikt samiska frågorna.

7.2.4 Möjligheter till undervisning i minoritetsspråken i Sverige

Förskola

Modersmålsstöd anordnas i förskolan. I läroplanen för förskolan (Lpfö 98) anges bland förskolans uppdrag:

Förskolan kan bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en dubbel kulturtillhörighet.

Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan skall lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftliga världen. Förskolan skall bidra till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål.

Vidare skall förskolans mål vara att sträva efter att varje barn bl.a. känner delaktighet i sin egen kultur och utvecklar känsla och respekt för andra kulturer.

Enligt 8 § lagen (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar och 8 § lagen (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar skall en kommun erbjuda plats i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska, finska respektive meänkieli.

Grundskola

Undervisning i minoritetsspråk anordnas i Sverige i form av modersmålsundervisning och studiehandledning. Rätten till modersmålsundervisning i grundskolan regleras i grundskoleförordningen (1994:1194) där bl.a. följande anges:

2 kap. 9 § grundskoleförordningen (1994:1194)

Om en eller båda av elevens vårdnadshavare har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, skall eleven få undervisning i detta språk som ett ämne (modersmålsundervisning), om

1. eleven har grundläggande kunskaper i språket och
2. eleven önskar få sådan undervisning.

En samisk, tornedalsfinsk eller romsk elev skall erbjudas modersmålsundervisning även om språket inte är elevens dagliga umgänges-

språk i hemmet. Detsamma gäller en elev som är adoptivbarn och som har ett annat modersmål än svenska.

I 5 kap. 2 och 3 §§ finns bestämmelser om studiehundledning på elevens modersmål.

2 kap. 13 § grundskoleförordningen (1994:1194)

En kommun är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk, endast om det finns en lämplig lärare.

En kommun är skyldig att anordna sådan undervisning om minst fem elever önskar undervisning i språket. När det gäller samiska, tornedalsfinska eller romska elever är kommunen skyldig att anordna modersmålsundervisning även om antalet elever är mindre än fem.

Elever i grundskolan kan studera ämnet modersmål som s.k. elevens val, som språkval, inom ramen för skolans val eller helt utanför timplanen. Om eleverna läser modersmål utanför timplanebunden tid har de rätt till undervisning i modersmål under sammanlagt sju år under sin skoltid i det offentliga skolväsendet (2 kap. 11 § grundskoleförordningen).

Gymnasieskola

För gymnasieskolan regleras rätten till modersmålsundervisning i gymnasieförordningen (1992:394):

5 kap. 7 § gymnasieförordningen (1992:394)

Om en elevs föräldrar eller vårdnadshavare eller en av dem har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, skall eleven få undervisning i modersmålet som ett ämne (modersmålsundervisning), förutsatt att eleven har goda kunskaper i modersmålet och att han eller hon även önskar få sådan undervisning.

En samisk, tornedalsfinsk eller romsk elev har rätt att få undervisning i det egna språket, även om det inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Detsamma gäller en elev som är adoptivbarn och som har ett annat modersmål än svenska.

I kap. 5 och 6 §§ finns bestämmelser om studiehundledning på elevens modersmål.

5 kap. 12 § gymnasieförordningen (1992:394)

En kommun är inte skyldig att anordna modersmålsundervisning, om lämplig lärare inte finns att tillgå.

En kommun är inte heller skyldig att anordna modersmålsundervisning, om antalet elever i kommunen som önskar sådan undervisning i ett visst språk är mindre än fem.

Andra stycket gäller inte i fråga om modersmålsundervisning för samiska, tornedalsfinska eller romska elever.

I gymnasieskolan kan elever läsa modersmål som individuellt val, som språkval eller som utökad studiekurs. Den elev som vill läsa modersmål i gymnasieskolan måste ha betyg i ämnet från år nio i grundskolan eller motsvarande kunskaper. Förutom att utveckla kunskaperna i det egna språket syftar modersmålsundervisningen till att hjälpa eleverna att få en stark självkänsla och främja deras utveckling till tvåspråkiga individer med dubbel kulturell identitet och kulturkompetens.

7.2.5 Skolverkets kartläggning av situationen

Skolverket har på regeringens uppdrag kartlagt de nationella minoriteternas möjligheter till undervisning på och i minoritetsspråken. I januari 2001 lämnade Skolverket en rapport där myndigheten bl.a. konstaterade:

Villkoren för de fem nationella minoritetsspråken är mycket olika. Att det blivit så beror dels på den geografiska spridningen dels på historiska omständigheter. Alla minoriteterna har varit och är i viss utsträckning fortfarande utsatta för diskriminering. Även om det inte längre är i enlighet med den officiella politiken, så finns ett tryck från majoritetssamhället på de enskilda individerna inom minoritetsgrupperna att assimileras. Detta kommer också till uttryck i den diskrepans som finns mellan lagstiftningen som tillförsäkrar elever som tillhör de nationella minoriteterna stöd för utvecklingen av modersmålet och den kulturella identiteten och de begränsade möjligheter till undervisning i och på modersmålet som flertalet minoritetselever har tillgång till.¹¹

Rörande modersmålsundervisning fann Skolverket att merparten av undervisningen i modersmål i grundskolan sker utanför timplanebunden tid. Organisatoriskt har många skolor valt att förlägga undervisningen till "sen" eftermiddagstid, dvs. efter övriga ämnen. Många gånger väljer kommunerna att samordna undervisningen till en eller ett fåtal skolor, vilket innebär att eleverna måste ta sig till den angivna skolan. Skolverket skriver:

Denna organisatoriska modell är betingad av kommunernas ambition att vara kostnadseffektiva. Ibland är samordningen positiv även ur ett

¹¹ Skolverket: "Undervisning i och på de nationella minoritetsspråken – kartläggning av situationen 2001", 20 januari 2001 s 9

pedagogiskt perspektiv. Framförallt de något äldre eleverna upplever det som stimulerande att få träffa fler jämnåriga och lärare kan välja mer interaktiva metoder för sin undervisning. I vissa kommuner innebär samordningen likaså, att undervisningsgrupperna blir mer homogena när det gäller deltagarnas ålder och språkfärdigheter. Ur rekryteringssynpunkt har dock denna samordning negativa effekter särskilt när de gäller de yngre barnen, något som i sin tur medför att dessa barn inte heller väljer modersmål längre fram. Pedagogiskt innebär det att modersmållärarna har sämre förutsättningar att samverka med övriga lärare vid planering av innehållet i modersmålsundervisningen.¹²

Undervisning på minoritetsspråk förekommer, enligt rapporten, i sameskolan och de sverigefinska fristående skolorna samt de få kvarvarande tvåspråkiga klasserna i kommunala skolor.

Rörande lärarutbildningen fann Skolverket att grundutbildning av modersmållärare inte har förekommit sedan början av nittiotalet. Samma gäller för tvåspråkiga förskollärare. Det finns lärarutbildning på samiska i Kautokeino i Norge och för den finskspråkiga undervisningen nyrekryteras i någon utsträckning lärare utbildade i Finland. Det saknas i stort sett helt utbildade lärare för undervisning i och på romani.

Skolverket konstaterade vidare att samtliga nationella minoriteter efterlyst ökat stöd från samhällets sida för att stärka undervisningen i och på modersmålen och att det mest angelägna var att prioritera insatser för kompetensutveckling av lärare och annan modersmålstalande personal i förskolan, skolan och skolbarnomsorgen.

För finska språkets del noterade Skolverket att antalet elever som deltar i modersmålsundervisningen i grundskolan har sjunkit. Den negativa trend som kunnat konstateras i tidigare rapporter har förstärkts. År 1990/91 deltog 62,2 procent av de elever som var berättigade till modersmålsundervisning. År 1994/95 hade andelen sjunkit till 50,7 procent och hösten 1999 deltog 42 procent av eleverna.

Enligt Skolverket medförde den decentralisering av ansvaret för undervisning, som genomfördes 1991 och som innebär att kommunerna inte längre fick "öronmärkta" pengar för hemspråksundervisning och inte heller hemspråksstöd i förskolan, en kraftig minskning av undervisningen överlag. Minskningen blev ännu större för undervisning i och på finska än för övriga språk. I några fall startades fristående skolor, men för flertalet finskspråkiga barn

¹² Skolverket (2001) s 8

blev förutsättningarna för att få stöd för utvecklingen av sina båda språk i förskolan och undervisning i och på modersmålet i skolan avsevärt försämrade. Lärare har påpekat för Skolverket att kommunerna har minskat sin ambitionsnivå när det gäller att informera föräldrar och elever om rättigheten att få stöd för utvecklingen av modersmålet. Detta har särskilt gällt för modersmålsstödet i förskolan. Andelen sverigefinska barn som fick modersmålsstöd har minskat kraftigt från 57 procent av de berättigade barnen år 1990 till endast 14,7 procent år 1999 (samtliga modersmål).

Under 1990-talets tuffa ekonomiska år valde många kommuner att spara på den tvåspråkiga kommunala verksamheten som många finskspråkiga barn deltog i. Även möjligheterna att få modersmålsundervisning har blivit lidande.

Skolverket föreslog i rapporten en rad åtgärder, bl.a.

- Att kommunerna åläggs att i samband med inskrivningen i förskoleklass eller när elev skrivs in i grundskolan för varje elev registrera vilka språk som han eller hon har kunskaper i.
- Att det kommer till stånd kompetensutveckling för personal inom barnomsorgen i samiska och meänkieli.
- Att bestämmelsen i 2 kap. 13 § grundskoleförordningen, om att kommunen endast har skyldighet att anordna undervisning i modersmål finska om det finns minst fem elever som begär det, tas bort och att de finskspråkiga eleverna tillförsäkras samma möjligheter som de samiska, tornedalska och romska eleverna att studera finska även om detta språk inte är dagligt umgängespråk i hemmet. Motsvarande bör även gälla för jiddisch.
- Att Skolverket i det fortsatta arbetet med att stödja utvecklingen av undervisningen av romska elever också skall verka för, att ambitionsnivån när det gäller dessa elever inte skall stanna vid att de integreras i den svenskspråkiga undervisningen. Som nationell minoritet har de romska eleverna också rätt att få stöd för utvecklingen av sitt språk, sin kultur och sina traditioner.

Regeringen har i november 2004 gett Skolverket **ett nytt uppdrag** rörande nationella minoriteter.¹³ Regeringen skriver:

Även om en fortsatt positiv utveckling pågår, finns det anledning att anta att det fortfarande finns vissa brister när det gäller utbildningssituationen för de nationella minoriteterna. Det är därför angeläget att

¹³ Uppdrag till Statens Skolverk om nationella minoriteter, Regeringsbeslut, 11 november 2004 (U2004/4346/G)

en förnyad kartläggning görs för att få en aktuell och tydlig bild av hur den samlade situationen för minoriteterna ser ut i dag och vilka eventuella ytterligare insatser som kan behövas på området.

Vidare anges:

Arbetet bör fokuseras på kända problem på området, som diskrepansen mellan lagstiftningens syfte och den praktiska tillämpningen av densamma, bristande tillgång till utbildning samt brister i tillgång på lärare. Även andra problemområden bör beskrivas i rapporten.

Uppdraget skall redovisas senast den 1 november 2005.

7.2.6 Överväganden

Min bedömning:

En negativ utveckling kan i dag skönjas för de sverigefinska elevernas deltagande i undervisning på och i minoritetsspråket. För att stoppa den negativa utvecklingen måste kvarvarande undervisning i och på minoritetsspråket värnas.

De nationella minoriteternas bristande möjligheter till undervisning på minoritetsspråken har påtalats av både Europarådets rådgivande kommitté (ramkonventionen) och Europarådets expertkommitté (minoritetsspråkskonventionen). Europarådets ministerkommitté har t.o.m. uppmanat Sverige att vidta omedelbara åtgärder för att göra undervisning i landsdels- eller minoritetsspråk mer lättillgänglig, ta fram läromedel och förbättra lärarutbildningen på alla utbildningsnivåer. Europarådet har i sin granskning uppmanat Sverige att på ett mer aktivt sätt beakta den sverigefinska minoritetens behov av utbildning och då särskilt behovet av utbildning på finska i den kommunala skolan (se avsnitt 5 där Europarådets kritik behandlas). I det följande kommer jag att beröra sverigefinska barns möjligheter att utveckla sitt minoritetsspråk inom skolan.

Tvåspråkiga undervisning i kommunal regi har tidigare varit relativt vanligt förekommande, framför allt bland sverigefinska elever. För denna grupp har utvecklingen sedan tidigt 1990-tal dock varit nedslående, eftersom möjligheterna att få tvåspråkig undervisning har minskat drastiskt. Undervisning på finska är numera endast möjlig i ett fåtal sverigefinska friskolor och ett fåtal kvarva-

rande kommunala tvåspråkiga klasser. År 2003 beskrevs situationen på följande sätt:

Av de cirka 300 tvåspråkiga klasserna som existerade i början av nittio-talet finns sådana endast kvar i Haparanda, Stockholm, Botkyrka, Södertälje, Trollhättan och Västerås. Det totala antalet elever i klasserna uppskattades av Sveriges Finska Lärarförbund till 450. I början av 1990-talet var antalet elever ca 4 500 elever.¹⁴

Sverigefinska barns möjligheter till undervisning på finska har försämrats kraftigt på många orter de senaste 10–15 åren. Den negativa utveckling som tog fart på 1990-talet har inte avstannat. Även rörande undervisning i finska kan en negativ utveckling ses.

Även deltagandet i undervisning i finska, dvs. modersmålsundervisning, har gått ned. Modersmålsundervisning anordnas inte i finska språket i alla kommuner i landet. Under läsåret 2002/03 uppgick antalet elever berättigade till modersmålsundervisning på finska till 11 384 elever. Av dessa deltog 42,5 procent (4839 elever) i modersmålsundervisning. 32,7 procent av undervisningen skedde utanför timplanebunden tid.¹⁵

Med tanke på intentionerna i minoritetskonventionerna borde utvecklingen i stället gå åt det andra hållet, att sverigefinska barn i allt större utsträckning har möjlighet och även väljer att delta i undervisning på eller i minoritetsspråket. Fåtalet kvarvarande möjligheter att få undervisning på finska är dessutom hotade på en del orter. Senast i april 2005 lades en finskspråkig förskoleklass ned i Haninge kommun. För att stoppa den negativa utveckling och för att stödja föräldrars strävanden att få undervisning på och i minoritetsspråket, anser jag att kvarvarande undervisning på och i minoritetsspråket måste värnas.

Den negativa utveckling som Skolverket observerat i sina rapporter fortsätter således. Det finns anledning att närmare analysera vad denna negativa utveckling kan bero på för de sverigefinska elevernas del. Min bedömning är att det beror på flera faktorer som påverkar i olika hög grad.

För det första medför anordnande av undervisning på och i minoritetsspråken kostnader för kommunerna. Sannolikt är det en av anledningarna till att många kommuner inte är särskilt angelägna att anordna tvåspråkig undervisning, trots att grundskoleförord-

¹⁴ Esko Melakari: "Finskan – Ett svenskt språk: En kartläggning av det finska språkets ställning i det svenska samhället i början av 2000-talet", 2003, s 18. Notera att det i dag även finns finskspråkiga klasser i Haninge kommun.

¹⁵ SCB:s statistik

ningen ger möjlighet till det. Det föreligger ingen skyldighet att anordna tvåspråkig undervisning, vilket en del föräldrar upplever som frustrerande. Kommunerna anser ofta att de finns anledning att prioritera andra frågor. I sammanhanget bör man beakta att de nationella minoriteterna i allmänhet ett mindretal i kommunen och som påpekats i avsnitt 6.8.1 hamnar de därmed i ett demokratiskt underläge. Detta medför att de har stora svårigheter att driva frågan undervisning på minoritetsspråk i många kommuner. Bristen på "öronmärkta" medel innebär även i förlängningen att grupper med behov av stöd har svårt att värja sig mot kommunala besparingar och deras möjligheter att få det stöd lagstiftaren avsett blir begränsade. En motsvarande utveckling, att kommuner inte längre beaktar barns behov av särskilt stöd i tillräcklig grad när riktade medel tas bort, har kunnat noteras även för andra grupper av barn i behov av särskilt stöd på skolområdet bl.a. för barn med funktionshinder.¹⁶ Minoriteters bristande möjligheter att hävda sina utbildningsintressen i majoritetssamhället har även tagits upp av språkforskare:

En minoritets möjlighet att hävda sina utbildningspolitiska intressen – och då inte bara i fråga om de yngsta barnens skolgång utan på alla nivåer – hänger samman med minoritetens ekonomiska och politiska styrka, men också ... med statens ideologi med avseende på assimilation-pluralism-skalan... En ekonomiskt stark minoritet har större möjligheter att hävda kostnadskrävande önskemål gentemot staten, men det är den politiska styrkan, som i sin tur hänger samman med majoritetens inställning till minoriteten, som till sist blir avgörande för om det skall vara tillåtet inom en stat att arbeta efter särskilda läroplaner och kursplaner i skolor och lärarutbildning.¹⁷

För det andra föreligger ingen absolut skyldighet för kommunerna att anordna undervisning i minoritetsspråket, dvs. modersmålsundervisning. Det finns utrymme för kommunerna att neka elever sådan undervisning. Det är nämligen kommunen som avgör om modersmålsundervisning skall anordnas på basis av om det finns tillräckligt många elever, om eleverna uppfyller kraven och om det finns lämpliga lärare.

¹⁶ "Fram till 1991 hade skolan öronmärkta resurser för elever med särskilda svårigheter, och de pengarna fick barn och ungdomar del av... Barn med funktionshinder ska inte längre vara med på nåder, skolan är också deras. Med de är fortfarande barn med funktionshinder, de behöver stöd för att kunna delta i undervisningen och kamratlivet på sina villkor. Den insikten försvinner lätt i besparingstider, och de öronmärkta pengarna är borta." Kontrollrad och ifrågasatt – intervjuer med personer med funktionshinder", Rapport till Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder, SOU 1998:48 s 140

¹⁷ Kenneth Hyltenstam, Christopher Stroud: "Språkbyte och språkbevarande – Om samiskan och andra minoritetsspråk", 1991, s 88

För det tredje kan det vara svårt för kommunerna att hitta de sverigefinska eleverna. Dessa barn framgår ofta inte av Statistiska Centralbyråns statistik över personer med finskt påbrå och en del av barnen i SCB:s statistik är finlandssvenska barn (denna problematik beskrivs närmare i avsnitt 8.2). De enda säkra sättet för kommunerna att hitta elever som talar finska eller har finska som språk i hemmet, är att fråga samtliga familjer antingen i förskolan eller i samband med skolstarten. Om kommunerna gör detta eller hur de insamlade uppgifterna sammanställs inom kommunerna känner utredningen inte till.

För det fjärde beror elevers efterfrågan på undervisning i minoritetsspråket, i vart fall delvis, på hur väl och i vilken omfattning kommunerna marknadsför och informerar om möjligheterna att få denna typ av undervisning och hur attraktiv den erbjudna undervisningen görs. Skolverkets rapport och även uttalanden från representanter för den sverigefinska minoriteten gör gällande att en del kommuner slarvar i möjligheterna att informera om möjligheterna att få undervisning i och på modersmålet. Som ett exempel kan nämnas Haninge kommun där man på kommunens hemsida med information om förskoleverksamhet inte informerat om befintlig finskspråkig förskoleverksamhet på förskolan Kantele i anslutning till Vikingaskolan, trots påpekanden från sverigefinskt håll.¹⁸ Haninge kommun har i april 2005 beslutat att den finskspråkiga förskoleklassen skall läggas ned eftersom antalet barn är för få och verksamheten därför anses ha blivit för dyr.¹⁹

För det femte är efterfrågan också beroende på hur långt språkbytesprocessen har kommit inom språkgruppen. För sverigefinnarnas del finns det tydliga tecken på att många sverigefinnar assimilerats i så stor omfattning att de förlorat eller håller på att förlora det finska språket. En del sverigefinnar som nu är föräldrar upplever inte bevarandet av finska språket som särskilt viktigt. Deras barn känner kanske därför liten motivation för att lära sig språket.

För det sjätte upplever en del språkmedvetna sverigefinska föräldrar, som faktiskt anser det angeläget att deras barn lär sig finska och utvecklar en aktiv tvåspråkighet, att möjligheterna att delta i modersmålsundervisningen begränsas genom undervisningen förläggs på en annan skola, "sena" eftermiddagar etc. Skolverket påtalar i sin rapport att det framför allt är de yngre barnen som blir lidande om modersmålsundervisning anordnas på en annan skola,

¹⁸ Artikel i *Ruotsin Sanomat*, 15 februari 2005

¹⁹ Artikel i *Ruotsin Sanomat*, 7 april 2005

”sena” eftermiddagar etc. Samtidigt är det framför allt de yngre barnen som bäst behöver undervisningen, med hänsyn till deras språkutveckling.

För det sjunde gäller olika regler för rätten till modersmålsundervisning för de nationella minoriteterna. Företrädare för sverigefinnarna anser det diskriminerande att sverigefinska elever inte ges samma möjligheter till undervisning i minoritetsspråket som samiska, tornedalska och romska elever. Det krävs att minst fem sverigefinska elever i kommunen begär att få modersmålsundervisning för att kommunen skall anordna sådan undervisning, medan det bara krävs en samisk, tornedalsk eller romsk elev. Det kan inte utslutas att denna ojämlikhet i regelverket påverkar sverigefinska elever negativt och t.o.m. påskyndar språkbytesprocessen.

Den kartläggning som Skolverket för närvarande utför kommer sannolikt även att ge en tydligare bild av läget för de sverigefinska elevernas del.

Mot bakgrund av den negativa utvecklingen för de sverigefinska elevernas del samt de synpunkter som Europarådet haft på Sveriges tillämpning av bestämmelserna rörande utbildning finns det anledning överväga hur möjligheterna skall förbättras. Nedan lämnar jag därför förslag till åtgärder på utbildningsområdet som bör vidtas. När det gäller möjligheterna att förbättra tillgången på undervisning på de nationella minoritetsspråken anser jag att frågan bör analyseras och belysas närmare. Ytterligare förslag i denna del kan komma att lämnas i slutbetänkandet.

7.2.7 Rätten till undervisning i minoritetsspråk skall garanteras

Mitt förslag:

Bestämmelser rörande rätt till modersmålsundervisning för elever som tillhör nationella minoriteter skall ha samma lydelse för samtliga nationella minoriteter. Krav på dels umgängesspråk, dels tidigare kunskaper i språket, skall inte ställas för de nationella minoriteterna. Även för de finska och judiska eleverna skall det räcka att det finns en elev som vill ha undervisning i minoritetsspråket.

Bestämmelsen i 2 kap. 9 § grundskoleförordningen (1994:1194) reglerar samtliga elevers rätt till modersmålsundervisning i Sverige.

Bestämmelsen skrevs ursprungligen med invandrarelevens behov i åtanke. I andra stycket anges specifika förhållanden som numera gäller för tre av de nationella minoriteterna, samer, tornedalingar och romer.

Den svenska modersmålsundervisningens (och tidigare hemspråksundervisningens) ursprungliga syfte har varit och är alltjämt att ge barn med annan modersmål än svenska möjlighet att bevara och utveckla sitt förstaspråk. Hyltenstam och Stroud konstaterar:

Det är av intresse att konstatera, att hemspråksreformen 1977 kom att gälla både invandrabarn och barn till inhemska minoriteter. Detta var till en början en "vinst" för de inhemska minoritetsbarnen, eftersom behovet av undervisning på och i minoritetsspråk därigenom i viss utsträckning blev tillfredsställt. Vare sig vid hemspråksreformens genomförande eller senare har det dock på allvar diskuterats lämpligheten i att infoga inhemska minoritetsgrupper i samma organisatoriska ramar som invandrabarn. Ett program som skall tjäna en inhemsk minoritets språkbevarande måste rimligen bygga på andra överväganden än valet av utbildningsmodell för invandrabarn.²⁰

Det har således ifrågasatts om det är lämpligt att de nationella minoriteterna behandlas på samma sätt som invandrargrupper, när det gäller rätten till modersmålsundervisning. Behoven för dessa grupper skiljer sig åt och det innebär att man kan behöva arbeta på olika sätt med dessa behov. När det gäller de nationella minoriteterna måste även möjligheterna att få undervisning i minoritetsspråket ske i enlighet med Sveriges konventionsåtaganden.

Från sverigefinskt håll har det under lång tid framförts kritik mot att möjligheten att få modersmålsundervisning är mer begränsad än den är för de samiska, tornedalska och romska minoriteterna. Bestämmelsen uppfattas som diskriminerande och som ett faktiskt hinder mot rätten till utbildning i minoritetsspråket. Företrädare för den sverigefinska minoriteten driver linjen att samtliga nationella minoriteter skall behandlas lika vad gäller rätten till modersmålsundervisning.

På uppdrag av regeringen har Skolverket gjort en bedömning av vad det skulle kosta om begränsningen på fem elever skulle tas bort för finska och jiddisch i grundskolan och i gymnasiet. Skolverket uppskattade att kostnaden skulle uppgå till 6,5 miljoner kronor per

²⁰ Hyltenstam, Stroud (1991) s 89

år för finskans del och 6 miljoner kronor för jiddisch del beräknat på de uppgifter som fanns tillgängliga för läsåret 2000/2001.²¹

Anledning att särbehandla någon av minoriteterna genom krav på olika antal elever saknas, enligt min bedömning. Fem elevers regeln är diskriminerande eftersom de nationella minoritetsspråken behandlats olika och den gynnar inte sverigefinska eller judiska barns möjligheter att utveckla sitt språk. Därför anser jag att samma krav skall gälla för samtliga nationella minoriteter. Det finns goda skäl för en regel som anger att det räcker med att en elev önskar undervisning på minoritetsspråket eftersom den språkbytesprocess som pågår måste brytas.

Är det nu så att sverigefinska elever i allmänhet efterfrågar modersmålsundervisning i mindre utsträckning, talar även det för att fem elevers kravet bör tas bort. Det finns således än mer anledning att uppmuntra deltagande i modersmålsundervisning om en nedgående utveckling kan avläsas i elevers deltagande.

En annan viktig fråga att beakta i samband med utformningen av modersmålsbestämmelsen är vilka krav samhället kan ställa på minoritetsspråkiga elever för att dessa skall anses ha rätt till undervisning i språket.

I ramkonventionens artikel 14.1 anges ”att parterna erkänner att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära sig sitt minoritetsspråk.” Staters möjligheter att ställa upp villkor i utbildningssammanhang anges i andra delen av artikeln, i 14.2. I artikel 14.2 anges att staterna skall säkerställa möjligheten till undervisning i eller på minoritetsspråket i områden som ”av hävd eller i betydande antal bebos” av personer som tillhör nationella minoriteter.²² Konventionen tillåter således en begränsning som baseras på att det skall finnas en tillräcklig koncentration av personer och att efterfrågan skall vara tillräckligt stor. Någon möjlighet till begränsning med anledning av de enskilda barnets eller föräldrarnas tidigare kunskaper eller bruk av språket nämns inte i ramkonventionen. Någon möjlighet att villkora rätten till undervisning i minoritetsspråket på grund av tidigare kunskaper finns inte heller i minoritetsspråkskonventionens bestämmelser. Enligt minoritetsspråkskonventionens artikel 8.1.b.i–iv skall Sverige som lägsta nivå erbjuda i vart fall

²¹ Skolverket, Redovisning av uppdrag rörande nationella minoritetsspråk – finska och jiddisch (U2001/775/G), 25 januari 2002

²² Notera att ramkonventionens skrivning inte nödvändigtvis skall likställas med förvaltningsområde (minoritetsspråkskonventionens skydd i del III). Ramkonventionen gäller i hela landet. Här talas om områden där det finns många personer som tillhör nationella minoriteter,

undervisning i landsdels- eller minoritetsspråket för de elever vars anhöriga begär det och om antalet elever bedöms vara tillräckligt.²³

Det kan därför ifrågasättas om Sverige kan begränsa barnets rätt till minoritetsspråket om det tillhör en nationell minoritet på så sätt att han eller hon måste ha föräldrar eller vårdnadshavare som talar minoritetsspråket, att minoritetsspråket måste utgöra ett dagligt umgängesspråk eller att barnet skall ha grundläggande kunskaper i språket för att ha rätt att lära sig språket. Det enskilda barnets rätt till minoritetsspråket skall således inte vara beroende av föräldrarnas eller individens tidigare kunskaper i språket. Det finns exempel på att minoritets elever förvägrats modersmålsundervisning därför att de inte ansetts uppfylla kraven i grundskoleförordningen. I Norrtälje kommun nekades en samisk familj rätt till modersmålsundervisning för sina tre barn därför att barnen inte ansågs ha tillräckliga kunskaper i samiska.²⁴ Min slutsats är därför att krav på grundläggande kunskaper inte skall ställas för att rätt till undervisning i minoritetsspråket i grundskolan.

I 2 kap. 13 § grundskoleförordningen anges vidare att kommunen endast är skyldig att anordna modersmålsundervisning om det finns en lämplig lärare. Även denna reglering är bekymmersam med tanke på åtagandena i Europarådskonventionerna. Det bör beaktas att Europarådet har kritiserat Sverige för att tillämpningen av artikel 7 i minoritetsspråkskonventionen, dvs. ”tillhandahållandet av lämpliga former och medel för undervisning i och studier av landsdels- eller minoritetsspråk på alla vederbörliga nivåer” (artikel 7.1.f), försvåras av att det inte finns tillräckligt många minoritetsspråkslärare. I Sverige är det ett statligt åtagande att utbilda lärare till olika nivåer i utbildningsväsendet. Om det inte utbildas tillräckligt många lärare med kompetens i minoritetsspråken och om rätten till undervisning i minoritetsspråken dessutom villkoras med att det skall finnas en lärare, kommer åtagandet rörande utbildning för nationella minoriteter att vara meningslöst.

Jag anser därför att Sverige måste ändra regleringen i grundskole- och gymnasieförordningen så att barn tillhörande nationella minoriteter garanteras rätt till modersmålsundervisning. Bestämmelserna förslås få följande lydelse:

²³ Notera att det i minoritetsspråkskonventionens artikel 7.1.g) anges att t.o.m. majoritetsmedborgare skall ges möjligheter att lära sig ett minoritetsspråk om de så önskar.

²⁴ ”Norrtälje kommun nekar samiska barn modersmålsundervisning”, Samefolket 5/2004, se även Sametinget/Regeringskansliet: ”Samer ett ursprungsfolk” (2004) s 54

2 kap. 9 § grundskoleförordningen (1994:1194)

Om en eller båda av elevens vårdnadshavare har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, skall eleven få undervisning i detta språk som ett ämne (modersmålsundervisning), om

1. eleven har grundläggande kunskaper i språket och
2. eleven önskar få sådan undervisning.

En samisk, finsk, tornedalsfinsk, romsk eller judisk elev skall erbjudas modersmålsundervisning även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Detsamma gäller en elev som är adoptivbarn och som har ett annat modersmål än svenska.

En samisk, finsk, tornedalsfinsk, romsk eller judisk elev behöver inte heller ha grundläggande kunskaper i språket.

I 5 kap. 2 och 3 §§ finns bestämmelser om studiehandledning på elevens modersmål.

2 kap. 13 § grundskoleförordningen (1994:1194)

En kommun är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk, endast om det finns en lämplig lärare.

En kommun är skyldig att anordna sådan undervisning om minst fem elever önskar undervisning i språket. När det gäller samiska, finska, tornedalsfinska, romska eller judiska elever är kommunen skyldig att anordna modersmålsundervisning även om antalet elever är mindre än fem.

5 kap. 7 § gymnasieförordningen (1992:394)

Om en elevs föräldrar eller vårdnadshavare eller en av dem har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, skall eleven få undervisning i modersmålet som ett ämne (modersmålsundervisning), förutsatt att eleven har god kunskaper i modersmålet och att han eller hon även önskar få sådan undervisning.

En samisk, finsk, tornedalsfinsk, romsk eller judisk elev har rätt att få undervisning i det egna språket, även om det inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Detsamma gäller en elev som är adoptivbarn och som har ett annat modersmål än svenska.

I kap. 5 och 6 §§ finns bestämmelser om studiehandledning på elevens modersmål.

5 kap. 12 § gymnasieförordningen (1992:394)

En kommun är inte skyldig att anordna modersmålsundervisning, om lämplig lärare inte finns att tillgå.

En kommun är inte heller skyldig att anordna modersmålsundervisning, om antalet elever i kommunen som önskar sådan undervisning i ett visst språk är mindre än fem.

Andra stycket gäller inte i fråga om modersmålsundervisning för samiska, finska, tornedalsfinska, romska eller judiska elever.

7.2.8 Barns rätt till minoritetsspråket bör regleras särskilt

Mitt förslag:

Barns behov på utbildningsområdet behöver särskilt uppmärksammas och regleras i den föreslagna lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Av barnkonventionens bestämmelse rörande utbildning framgår att utbildningen syftar till att

Barnkonventionen artikel 29.1.c

utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden...

Bestämmelsen i barnkonventionen bör därför ges en minoritetspolitisk koppling och en bestämmelse med denna innebörd bör, enligt min mening, införas:

4 § lagen (2006:xx) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Det allmänna skall i sin verksamhet sträva efter att beakta de nationella minoriteternas särart och deras behov av skydd och stöd för att deras språk och kultur skall fortleva i Sverige. Barns behov att få utveckla en kulturell minoritetsidentitet och det egna minoritetsspråket skall beaktas särskilt.

De nationella minoriteterna skall på alla nivåer i samhället ges möjligheter till inflytande i frågor som berör dessa, så långt det är möjligt.

Samtliga kommuner i Sverige skall, i enlighet med ramkonventionens och minoritetsspråkskonventionens bestämmelser, således beakta barns rätt till minoritetsspråk och en kulturell minoritetsidentitet i sin verksamhet.

7.2.9 Skolverkets tillsyn bör skärpas

Mitt förslag:

Skolverket bör ges i uppdrag att

- genomföra riktad och regelbundet återkommande tillsynsverksamhet rörande de nationella minoriteternas möjligheter att få undervisning i minoritetsspråken (modersmålsundervisning),

- i sin tillsyn följa upp att bestämmelserna i läroplanerna rörande nationella minoriteter förverkligas.

Det bör även noteras att det enligt minoritetsspråkskonventionens bestämmelser föreligger en skyldighet för stater att inrätta

Minoritetsspråkskonventionen artikel 8.1.i

ett eller flera övervakningsorgan för att följa vidtagna åtgärder och uppnådda framsteg i fråga om upprättande eller utveckling av landsdels- eller minoritetsspråk, och för att periodiskt avge rapport om sina resultat, som skall offentliggöras.

Detta åläggande påtalade redan Minoritetsspråkskommittén i sitt betänkande. Dessvärre har det visat sig att kommunerna trots detta inte tillhandahåller undervisning i minoritetsspråken på ett sätt som uppfyller Sveriges åtaganden enligt konventionen.

Enligt min bedömning utgör kommunernas allmänna inställning till anordnandet av undervisning i minoritetsspråken ett problem när det gäller nationella minoriteters möjligheter till utbildning (se även 6.1). Den enskilde minoritetsmedborgaren som försöker hävda sin rätt och begär modersmålsundervisning eller tvåspråkig undervisning hamnar oftast i ett underläge gentemot kommunen.

Skolverkets tillsyn rörande modersmålsundervisning måste mot denna bakgrund skärpas. Skolverket bör genom uppföljningar granska hur kommunerna uppfyller kravet på att tillhandahålla undervisning i modersmålsundervisning enligt den nya lydelsen av grundskole- och gymnasieförordningen. I regleringsbrevet bör regeringen därför ge Skolverket i uppdrag att utföra riktad tillsyn kontinuerligt för att kartlägga kommunernas rutiner och hantering av denna fråga.

Skolverket skall i sin tillsynsverksamhet särskilt granska

- att kommunerna tar in information rörande elevers modersmål så att det finns kunskap om och framtida beredskap för undervisning i och på minoritetsspråk,²⁵
- att kommunerna lämnar information om rätten till modersmålsundervisning och möjligheten att anordna tvåspråkig undervisning till elever som tillhör nationella minoriteter,
- att kommunerna vidtar tillräckliga åtgärder för att hitta lämpliga lärare, samt

²⁵ För den sverigefinska minoritetens del är detta sannolikt det enda sättet att få fram uppgifter på barn som har finska som modersmål och som inte syns i SCB:s statistik, dvs. tredje och fjärde generationens sverigefinländare (se ovan avsnitt 7.2).

- att kommunerna aktivt fullgör sin skyldighet att undersöka hur många elever i kommunen som önskar undervisning i ett minoritetsspråk.

I läroplanerna (Lpo 94) och (Lpf 94) anges att eleverna skall ges kunskap om minoritetsspråken och om de nationella minoriteternas kultur, religion och historia. Det har framkommit under utredningsarbetet att skolorna inte alltid följer intentionerna i läroplanerna när det gäller denna fråga. Det är enligt min mening av stor vikt att alla elever i grundskolan och gymnasiet får undervisning om minoriteterna och deras rätt att utveckla sin kultur, identitet och sitt språk. På detta sätt kan det hos majoriteten skapas en större förståelse för och stöd för minoriteternas egen strävan att bevara sitt språk. Såsom framgått av ett flertal utredningar är majoritetens attityd till minoriteterna och deras språk av avgörande betydelse för minoriteternas egen vilja att använda och utveckla sin kultur och sitt språk. Det är därför mycket viktigt att se till att läroplanernas anvisningar om undervisning om minoriteter och deras språk verkligen får genomslag i hela Sverige. Med anledning av det anser jag att Skolverket i sin tillsyn även skall granska hur kommunerna genomför kravet i läroplanerna att elever ges kunskaper om minoritetsspråken och om de nationella minoriteternas kultur, religion och historia. Frågan bör följas upp kontinuerligt.

8 Finska språket i Sverige

8.1 Allmänt om finska språket i Sverige

Den finska närvaron i det som i dag utgör Sverige har långa anor.¹ Under hundratals år utgjorde nuvarande Finland en del av det svenska riket och finnarna var undersåtar till svenske kungen. Det finska språket har sannolikt talats inom det svenska rikets gränser under i stort sett hela rikets existens. Redan på senmedeltiden tycks det ha funnits en talrik finsk befolkning i Stockholm.

Sedan 1500-talet har finskan använts som ett språk i Sverige bland allmogen och som kyrko- och predikospråk. I samband med reformationen 1527 ersattes latinet som predikospråk av svenska och finska. Religiösa skrifter kom att publiceras på de båda folkspråken finska och svenska. Ur det religiösa språket utvecklades ett standardiserat svenskt riksspråk och nästan parallellt med detta utvecklades även ett finskt standardspråk. Finskan har även använts i andra officiella sammanhang i Sverige. Juridiska texter översattes redan tidigt till finska. I mitten av 1500-talet översattes Kristoffers landslag till finska och stadslagen översattes 1609. Sedan 1500-talet skulle tolkning till finska ske vid alla slags officiella förrättningar såsom rättegångar, skatteläggningar, mantalsförrättningar, arvs-skiften, bouppteckningar, föredragning av kungörelser och offentliga skrivelser. Alla sockenstämmoprotokoll var skrivna på svenska, vilket var påbudet, med det förelåg också en skyldighet att före justering tolka aktsstycket till finska för de närvarande vid stämman. Från början av 1700-talet trycktes översättningar av författningstexter och annat officiellt tryck i Stockholm och kanslikollegiet i Stockholm såg sig tvunget att anställa finska translatorer.²

¹ Se t.ex. Kari Tarkiainen/Jarmo Lainio (red): "Finnarnas historia i Sverige" volym 1–3, (1990, 1993, 1996) och "Finska språkets ställning i Sverige", Riksdagsskrivelse 1994/95:1, 8 september 1994

² Riksdagsskrivelse 1994/95:1

Finskspråkigheten har periodvis varit relativt utbredd i centrala Sverige. En betydande del av Stockholms befolkning har ända sedan medeltiden utgjorts av finsktalande. Beräkningar gjorda på grundval av omnämningen i stadsböcker ger vid handen att av Stockholms 5000–6000 invånare vid slutet av 1400-talet kan mellan 10–20 procent ha varit Finlandsfödda.³ Den finska församlingen i Stockholm omnämns redan i dokument från 1533. Av Stockholms cirka 60 000 invånare år 1700 utgjordes omkring 3 000 personer eller omkring 4 procent av finnar. Finska språket förekom även inom hovet. Gustav Vasa ansåg att det var angeläget att hans söner lärde sig finska och han anställde en lärare för detta ändamål.

På 1500-talet flyttade folk från Finland till Uppland och Mälardalen inte minst för att ta arbeten inom jordbruket. Gustav Vasa och hans söner bedrev även en medveten rekrytering av arbetskraft från den finska rikshälften till olika slags arbetsuppgifter inom bergsbruket i Falun, Sala och andra gruvor i Bergslagen. En annan yrkesgrupp som rekryterades i Finland var båts- och timmermännen, såväl svensk- som finskspråkiga, som var en viktig faktor i den svenska örlogsflottans reorganisation och flyttning på 1680-talet till Karlskrona i Blekinge. De inflyttade finnarna, av vilka många överhuvudtaget inte förstod svenska, kom att vid denna tid utgöra omkring 10 procent av Blekinges befolkning.

De s.k. skogs- eller svedjefinnarna, härstammade till stor del från Savolax och delar av mellersta Finland. Inflyttningen som var intensivast under perioden 1570–1680 uppmuntrades tidvis av den svenska kronan. Skogsfinnarna flyttade till Sörmland, Karlskoga-trakten, Västergötland och Närke och spred sig också tidigt till Östergötland, Västmanland, Gästrikland, Hälsingland, Dalarna och nya områden i Värmland. Delar av mellersta Norrland koloniserades av finnar framför allt under 1600-talet. Finnkolonisationen har lämnat spår efter sig i ortnamnsskicket på många håll. I Norrland och i Värmland med angränsade finnskogar finns tusentals finskbaserade eller rent finska ortnamn.⁴

Majoritetsbefolkningens förhållningssätt gentemot de inflyttade finnarna i äldre tid beskrivs av Tarkiainen på följande sätt:

Den rikssvenska allmänhet som utgjorde den vidare inramningen visade sällan någon språklig eller nationell avoghet mot inflyttaren. I en tid då de nationella synsätten inte innehöll något element av 1800-talets nationalism med sitt förhållande av det egna folket var

³ Tarkiainen vol. 1 (1990) s 26

⁴ Riksdagsskrivelse 1994/95:1

toleransen mot främlingen det mest framträdande draget bland omgivningens attityder, förutsatt att den inflyttade inte personifierade någon fara för den invanda ordningen. Om finnarna visste man, att det var egna undersåtar och att de befann sig i den gemensamma överhetens beskydd, som många gånger rentav hade gynnat deras invandring. Det är därför inte att undra på att svenskarna inlemmade i sitt språk i de mest finntäta trakterna – i Stockholm, norra Värmland eller Norrbotten – vissa lån- och slanguttryck av finskt ursprung. I positiv riktning gick också talrika kortvariga försök till att ordna finskspråkig gudstjänster för inflyttarna (skogsfinnarnas kortlivade församlingar, Amiralitetspräster i Stockholm och i Karlskrona, gruvpräster i Sala osv.), av vilka inrättandet av Stockholms finska församling visade sig vara det livskraftigaste.

Men vid sidan av språklig tolerans kunde också en del former av intolerans ibland göra sig gällande. Särskilt bråkigt tycks det ha varit vid mitten av 1600-talet på olika håll i de områden, där skogsfinnarna hade slagit sig ner. På Fryksdals häradsting deklarerade man 1646, att varje finne, som inte ville lära sig svenska, skulle få sitt torp nerbränt. Denna attityd nådde sin yttersta tillspetsning i kungabrevet den 7 december 1682, där Karl XI förklarade, att finnar, som inte lärde sig svenska eller undervisade sina barn i svenska språket, helt borde utvisas från Hälsingland. Åsikten yppades på tal om finnarnas religionsutövning, som regeringen inte fann för gott att anordna på deras språk, men måste i någon mån betraktas som generell. Den vanliga attityden bland skogsfinnarna blev därför, att de dolde sitt språk för omgivningen, som med tiden tog finnarna som svenskar. Särmärket hos denna minoritet kan därför sägas ha varit en länge bevarad tvåspråkighet.⁵

Den finskspråkigas totala anpassning till den nya miljön förutsatte språkbyte. I urbana förhållanden skedde detta i regel under en generation. För svedjefinnarnas del var det däremot inte så. Så länge banden med den egna gruppen var starkare än med omgivande samhälle, behöll skogsfinnarna sitt modersmål, fastän gruppen som helhet kan karakteriseras som tvåspråkig.⁶

Även i dag har finskan som språk många talare i Sverige, personer som identifierar sig som finländare, sverigefinnar, sverigefinländare och även finska romer. Många tornedalingar och samer talar också finska.⁷ Talarna är utspridda över hela landet och i alla svenska kommuner kan man höra finska talas. På individnivå kan kunskaperna i finska variera.

⁵ Tarkiainen vol. 1 (1990) s 345–346

⁶ Tarkiainen vol. 1 (1990) s 347–348

⁷ Se t.ex. Olavi Korhonen: "Hur samiskan blev samiska" i Westergren (1997) s 87

Det finska språket i Sverige har följt utvecklingen av språket i Finland. Närheten till Finland och det ständiga utbytet med Finland gör att språket på västra sidan Östersjön ständigt berikas med nya finska ord. Sverigefinska språknämndens språkvårdande arbete har stor betydelse för språkets utveckling och nämnden arbetar bl.a. med att ta fram nya finska ord som är relevanta för just sverigefinska förhållanden. Det finns sverigefinsk media och sverigefinsk litteratur produceras. Till sin karaktär är således finskan i Sverige ett utvecklat språk och det kan användas i officiella sammanhang. Bristen på adekvata ord i finskan kan inte ses som ett hinder mot att använda språket i offentliga sammanhang.

År 1993 tillsattes en arbetsgrupp på uppdrag av regeringen för att stärka det finska språkets ställning i Sverige. Arbetsgruppen ansåg i sin rapport bl.a. att en förutsättning för att skapa en kulturbärande finsk befolkningsgrupp i Sverige är att den sverigefinska gruppen ges möjligheter att bygga upp egna institutioner och att åtgärder vidtas för att höja det finska språkets status i det svenska samhället. Arbetsgruppen föreslog ett antal åtgärder bl.a. uppdrag till Skolverket att sprida information till skolhuvudmän och föräldrar om de möjligheter och goda exempel som finns av undervisning i och på finska, möjligheter att inrätta tvåspråkiga klasser i grundskolan, större utbud på finska inom Sveriges Radio m.m.⁸

År 1994 fastslog regeringen i en riksdagsskrivelse att det finska språket har en särställning i det svenska samhället. Regeringen ansåg att denna särställning bör beaktas på olika nivåer och områden i det svenska samhället. Regeringen konstaterade:

Mot bakgrund av den ställning det finska språket har haft i Sverige under mycket lång tid är finskan en del av vårt kulturarv. Genom de nära banden till Finland såväl i förfluten tid som i dag är det av mycket stort värde för vårt land att det finns en kulturbärande sverigefinsk befolkningsgrupp. Finskan är ett inhemskt språk i Sverige. Att finska språket bevaras och får möjlighet att utvecklas är en förutsättning för de finskspråkigas möjligheter att vidmakthålla och utveckla den finskspråkiga kulturen i Sverige. Därmed kan det verka som förmedlare för denna kulturs yttringar både i Sverige och i Finland. Detta utgör också ett värdefullt bidrag till utvecklandet av förbindelsen mellan Sverige och Finland.⁹

Regeringens ställningstagande ledde senare till att frågan om ratificering av ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen

⁸ Riksdagsskrivelse 1994/95:1

⁹ Riksdagsskrivelse 1994/95:1

kom att utredas av Minoritetsspråkskommittén och att fem grupper erkändes som nationella minoriteter år 1999.

8.2 Antalet sverigefinnar i Sverige

Den sverigefinska minoriteten är den till antalet största av de fem nationella minoriteterna. Det är dock inte möjligt att ge en exakt uppgift om antalet sverigefinnar eller hur många som talar finska i Sverige, eftersom det inte förs någon officiell språkstatistik. I stället får man härleda uppgifter från andra statistikkällor och göra en uppskattning av antalet personer.

Europarådet har i sin kritik mot den svenska minoritetspolitiken påtalat bristen på tillförlitlig statistik rörande antalet individer som tillhör de nationella minoriteterna i Sverige (se avsnitt 5.2.2). Europarådets rådgivande kommitté har ifrågasatt om det går att följa upp och vidta effektiva åtgärder på minoritetspolitikens område under rådande förhållanden. Kommittén har uppmanat svenska regeringen att vidta ytterligare åtgärder i samråd med de nationella minoriteterna för att få fram mer omfattande och exaktare statistiska uppgifter.

Bristen på tillförlitliga statistiska uppgifter rörande den sverigefinska minoritetens storlek och antalet talare av minoritetsspråket har även varit föremål för kritik från den sverigefinska gruppen. Intresseorganisationen Sverigefinländarnas delegation har drivit frågan om införande av ett frivilligt språkregister, för att på detta sätt få mer precisa uppgifter om antalet finsktalande i Sverige. Detta innebär också att det är svårt för internationella övervakningsorgan att kontrollera om Sverige uppfyller sina åtaganden enligt minoritetskonventionerna.

Statistiska centralbyrån, SCB, för statistik över personer som är utrikes födda och personer som har utrikes födda föräldrar. För sverigefinnarnas del är SCB:s uppgifter det enda sättet att uppskatta antalet personer som skulle kunna ingå i minoriteten även om dessa uppgifter blir en grov uppskattning.

SCB:s statistik utgår från integrationspolitiska definitioner och synsätt. En individ registreras som utrikes född eller som en person vars förälder eller föräldrar är födda utomlands. Man brukar tala om *”första generationens invandrare”* och *”andra generationens invandrare”*. När finnarna i Sverige nu fått status som nationell minoritet och är att betrakta som sverigefinnar blir definitionerna första

och andra generationens invandrare inte längre fullt ändamålsenliga. Realiteten är dock den att utredningen blir tvungen att använda dessa ”trubbiga” verktyg för att över huvudtaget få ett begrepp om hur många sverigefinnar det finns i Sverige och i den aktuella regionen. Notera vidare att dessa personer av finsk härkomst är *antalet sverigefinländare*, dvs. personer som är sverigefinnar och personer som är finlandssvenskar (se även definitioner i avsnitt 1.3).

Det måste uppmärksammas att SCB år 2003 ändrat kriterierna för sin statistik på så sätt att båda föräldrarna skall vara födda i Finland för att en person skall anses vara av finsk härkomst. Detta har inneburit att antalet personer av finsk härkomst närmast har halverats. I december år 2003 fanns, enligt SCB, 82 136 personer i Sverige som är födda i Sverige och vars båda föräldrar är födda i Finland (dessa personer betecknas i det följande som andra generationens sverigefinländare med ovan nämnda reservation). Året innan angavs att antalet andra generationens sverigefinländare uppgick till 255 015 personer. SCB:s ändrade kriterier innebär således att första och andra generationens sverigefinländare reducerats från 446 530 till 271 477 personer på ett år!¹⁰

SCB:s förändring av kriterierna har mött stark kritik från bl.a. Sverigefinländarnas delegation. Ändringen har uppfattats som ett sätt för majoritetssamhället att minimera antalet sverigefinnar och att därigenom minska styrkan i de krav på skydd och stöd som minoriteten framställt mot majoritetssamhället.

Det bör även noteras att förändringen rörande redovisning av antalet sverigefinländare i Sverige skedde efter det att Europarådet ifrågasatt den bristande svenska statistiken rörande nationella minoriteter. SCB:s förändring innebär också att nuvarande statistik ger kommunerna m.fl. ännu sämre förutsättningar för att planera sin verksamhet när det är oklart vilka personer som kan tänkas ha finska som modersmål.

Den 31 december 2002 fanns det sammanlagt 446 530 personer som var antingen födda i Finland eller personer vars ena förälder är född i Finland. Dessa personer fördelade sig enligt följande:

¹⁰ SCB:s befolkningsstatistik del 3, 2002, tabell 2.10 Utrikes födda och födda i Sverige med minst en utrikes förr förälder efter ursprungsland, kön och ålder i hela riket den 31 december 2002, jmf SCB:s befolkningsstatistik del 3, 2003, Tabell 2.10 Utrikes födda och födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar efter ursprungsland, kön och ålder i hela riket den 31 december 2003

Antalet sverigefinländare 31 dec 2002

Födelseland:	Kön:	Antal:
Födda i Finland	kvinnor	112 022
	män	79 493
Födda i Sverige ¹¹	kvinnor	124 524
	män	130 491
TOTALT:		446 530

Källa: SCB

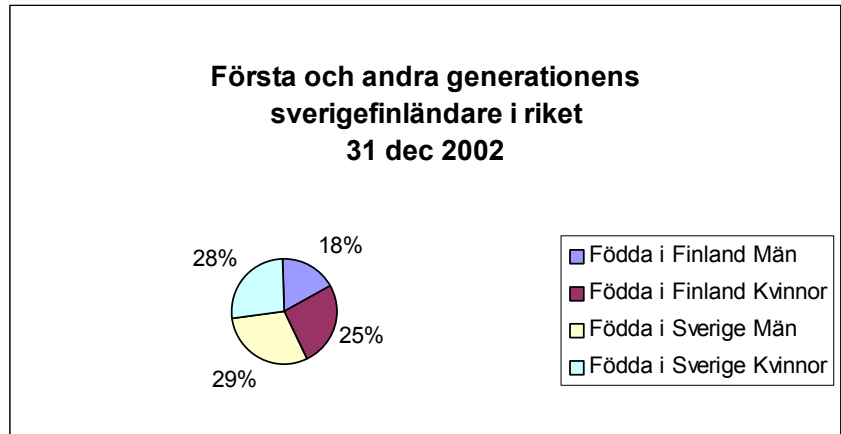
Bland dessa 446 530 personer ingår *inte* personer som är barn eller barnbarn till personer födda i Sverige. I dag lever tredje och fjärde generationens finskättlingar i Sverige och en del av dessa betraktar sig som sverigefinnar. Dessa människor går således *inte* att finna i SCB:s statistik över personer av finsk härkomst. Det bör även noteras att bland dessa personer av finsk härkomst finns många som inte talar finska och som inte definierar sig som sverigefinnar. Att tala minoritetsspråket är heller inte ett krav för att en individ skall anses tillhöra en nationell minoritet. I propositionen 1998/99:143 angavs faktorerna religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet som särskilda särdrag för de nationella minoriteterna och att endast ett sådant särdrag behöver uppfyllas (se avsnitt 2.2.2 ovan).

Det måste också beaktas att det bland dessa 446 530 även finns en stor mängd personer som är finlandssvenskar boende i Sverige. Finlandssvenskarnas riksförbund i Sverige, FRIS, uppskattar att antalet finlandssvenskar är uppskattningsvis ca 100 000 personer. Dessa människor identifierar sig i allmänhet inte som sverigefinnar utan som sverigefinländare. Frågan om finlandssvenskarnas status i förhållande till Europarådets konventioner har varit föremål för diskussion. FRIS driver linjen att Sveriges regering inte skall särskilja finlandssvenskarna som grupp från sverigefinnarna och att även finlandssvenskarna skall ges status som nationell minoritet enligt ramkonventionens bestämmelser. Sverigefinländarnas delegation delar denna uppfattning. Grunden till finlandssvenskarnas ställningstagande är att man anser att gruppen borde omfattas av ramkonventionens skydd, eftersom Sverige valt att definiera nationell minoritet som grupper med religiös, språklig, traditionell

¹¹ Notera att sverigefinländska barn, vars föräldrar är födda i Sverige, inte syns i SCB:s statistik över personer av finsk härkomst.

och/eller kulturell tillhörighet (proposition 1998/99:143 s 32). I propositionen angavs att åtminstone ett av de uppräknade särdragen måste föreligga. Finlandssvenskarna anser sig uppfylla dessa krav eftersom man bl.a. anser sig vara en del av den finländska kulturidentitet, som i mycket delas med den sverigefinska gruppen. Det går i dag inte heller att särskilja finlandssvenskar boende i Sverige från sverigefinnarna, eftersom Sverige valt att endast föra statistik över sverigefinländare.

Om man studerar de personer som SCB klassificerar som första och andra generationens sverigefinländare närmare finner man att andra generationen numera utgör en majoritet av gruppen.

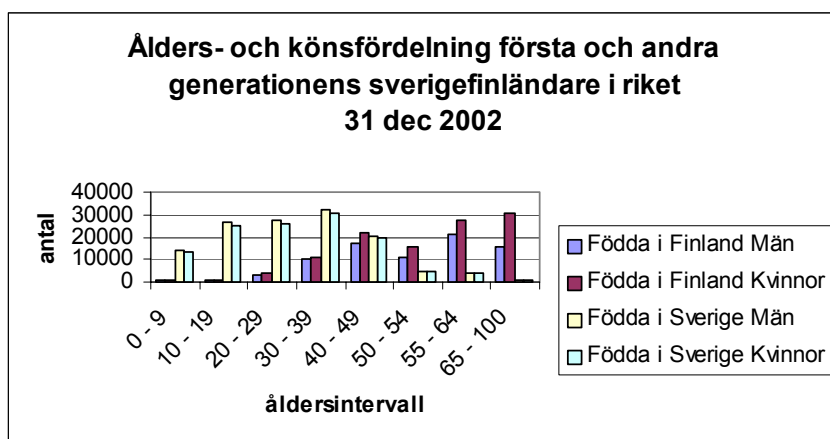

Källa: SCB

Första generationens sverigefinländare utgör en stor grupp och medelåldern är relativt hög. År 2002 var 63 procent av första generationens sverigefinländare 50 år eller äldre (120 987 personer), och hela 24 procent var 65 år eller äldre (46 116 personer). Det innebär att det inom en några år kommer att finnas ett mycket stort antal äldre sverigefinländare i behov av äldreomsorg i någon form. En mycket liten andel (1,5 procent) av första generationens sverigefinländare var under 20 år (2 854 personer).

Bland andra generationens sverigefinländare var 31 procent barn under 20 år (79 705 personer) år 2002. Majoriteten, 62 procent, av andra generationens sverigefinländare var mellan 20–49 år (156 939 personer). Det får antas att dessa människor skaffat sig barn i mot-

svarande omfattning som den svenska delen av befolkningen. Detta innebär att det i dag finns ett mycket stort antal personer under 20 år som är av finsk härkomst och som tillhör den sverigefinska minoriteten och som *inte* går att finna i den officiella statistiken. Dessa tredje och eventuellt fjärde generationens ”osynliga” sverigefinländare går således endast att fånga upp *om* kommunerna frågar samtliga förskole- och skolbarn om deras hemspråk i samband med erbjudande om modersmålsstöd eller modersmålsundervisning.

Källa: SCB

Från och med år 2003 ändrade SCB således sina kriterier för vilka personer i Sverige som anses vara av finländsk härkomst. Det går dock alltjämt att genom särskilda körningar att få fram exaktare siffror. Geografen och historikern Eric De Geer vid Uppsala universitet har bistått utredningen med att få fram mer exakta siffror för år 2003.

Antalet sverigefinländare 31 december 2003

Antal personer	Antal
Födda i Finland	189 341
Födda i Sverige (som syns i statistiken)	
- Båda föräldrarna födda i Finland	82 136
- Modern född i Finland, fadern född i Sverige ¹²	106 955
- Modern född i Sverige, fadern född i Finland ¹³	61 666
- Modern född i Finland, fadern från tredje land ¹⁴	1 342
- Fadern född i Finland, modern från tredje land ¹⁵	3 689
Totala antalet andra generationen sverigefinländare	255 788
Totalt	445 129

Källa: SCB

Denna siffra stämmer väl överens med SCB:s siffra för året innan (31 december 2002) 446 530 personer. Såsom påpekats rörande siffrorna för år 2002, kan man inte heller av dessa 446 530 utläsa antalet barn eller barnbarn till de s.k. andra generationens sverigefinländare.

Av dessa 445 129 sverigefinländare bodde 211 658 personer i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län. Detta motsvarar 47,5 procent av sverigefinländarna i Sverige. Den närmare kommunala fördelningen av antalet sverigefinländare återkommer jag till i avsnitt 11 när den geografiska avgränsningen av ett förvaltningsområde i Stockholms- och Mälardalsregionen behandlas.

När det gäller antalet personer som talar finska finns det ingen statistik i Sverige. Däremot har uppskattningar gjorts rörande antalet finsktalande personer. Beräkningar rörande antalet finsktalande i Sverige har också gjorts bl.a. av Eric De Geer, där han gör vissa procentuella antaganden om antalet finlandssvenskar och språkkunskaperna hos ättlingarna till första och andra generationens sverigefinlar. De Geers bedömning är att det skulle finnas ca 240 000–260 000 finsktalande i Sverige, varav ca 127 000 i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län.¹⁶

¹² Beräkning gjord av Eric De Geer baserad på SCB:s statistik

¹³ Beräkning gjord av Eric De Geer baserad på SCB:s statistik

¹⁴ Beräkning gjord av Eric De Geer baserad på SCB:s statistik

¹⁵ Beräkning gjord av Eric De Geer baserad på SCB:s statistik

¹⁶ Eric De Geer: "Den finska närvaron i Mälardalen – En geografisk-statistisk studie över de finsktalande i Sverige." (2005). De Geer applicera en riksfinsk modell om tvåspråkiga

Av det ovan beskrivna kan man således dra slutsatsen att det i dag inte över huvud taget går att ange exakt hur många personer som ingår i den sverigefinska minoriteten eller vilka dessa personer är, samt att det endast går att göra antaganden rörande antalet personer som talar finska i Sverige.

8.3 Yttrande från Sverigefinska språknämnden

Utredningen har bitt Sverigefinska språknämnden att inkomma med synpunkter rörande följande frågor:

- Ett av målen för den nuvarande minoritetspolitiken är att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Hur bedömer nämnden det nuvarande läget för finska språkets del?
- Vilka åtgärder krävs, enligt nämndens mening, för att finska språket skall få det stöd som krävs för att det skall hållas levande i Sverige?
- I betänkandet ”Mål i mun” (SOU 2002:27) föreslogs en rad språkpolitiska åtgärder rörande bl.a. minoritetsspråken. Hur påverkas de nationella minoritetsspråken av det förhållandet att förslagen inte lett till några åtgärder? Finns det några åtgärder som är särskilt viktiga att genomföra?
- Har nämnden någon uppfattning om huruvida de nationella minoritetsspråkens status har påverkats av införandet av nuvarande minoritetslagstiftning?

Sverigefinska språknämnden anför bl.a. följande i sitt yttrande.¹⁷

8.3.1 Allmänna synpunkter

Sverigefinska språknämnden konstaterar att det är av stor vikt att finska språket blivit erkänt som officiellt minoritetsspråk i Sverige och att språket fått lagstadgat stöd. Erkännandet är symboliskt

kommuner på svenska förhållanden. Kommuner i Finland, där minst 3000 personer eller 8 % av befolkningen har det andra officiella nationalspråket som modersmål, blir tvåspråkiga kommuner och kommunen är då skyldig att erbjuda service på både finska och svenska. Den finska modellen bygger på språkregistrering av befolkningens modersmål. Enligt De Geerts skulle flera kommuner i Mälardalen kunna bli tvåspråkiga (svenska och finska) enligt denna typ av modell.

¹⁷ Sverigefinska språknämndens yttrande till utredningen 05-02-09

viktigt, men även praktiskt, förutsatt att implementeringen av den nya minoritetspolitiken i de enskilda kommunerna kan garanteras.

Antalet finsktalande minskar, framför allt bland de unga som under sin skoltid inte fått någon undervisning *på* eller *i* finska, och åtgärder måste, enligt Språknämnden, snabbt sättas in för att den negativa trenden ska kunna vändas. En förutsättning för finskans överlevnad i Sverige är, enligt nämndens mening, att det finska förvaltningsområdet utvidgas till att omfatta Mälardalen, Stor-Stockholm m.fl. områden där de flesta finsktalande bor. Samtidigt konstaterar nämnden att inte ens en utvidgning av förvaltningsområdet hjälper speciellt mycket om informationen om svenska statens förpliktelser enligt Europarådets konventioner inte når de kommunala beslutsfattarna och tjänstemännen. Det bör därför finnas en ansvarig person/institution som följer utvecklingen, informerar kommuner, landsting m.m. och tar emot klagomål när det gäller brister i tillämpningen av minoritetspolitiken. Sverigefinska språknämnden anser att informationsbristen och oviljan att på lokal nivå följa statens förpliktelser enligt Europarådets konventioner riskerar att förvandla den svenska regeringens löften till tomma ord. När det gäller åtgärder som krävs till stöd för finska språket nämner nämnden ett antal områden.

8.3.2 Utbildning

Erfarenheten har visat att föräldrarnas insatser inte räcker till för att garantera deras barn en så bra språkinläring att de i sin tur kan föra minoritetsspråket vidare till sina egna barn. Förskolan och skolan måste, enligt Språknämndens mening, bidra i detta arbete. Nämnden konstaterar att stora försämringar har skett i skolans stöd till finskan under senaste två decennierna. Utvecklingen har varit negativ även efter år 2000, då de nya minoritetslagarna trädde i kraft. Detta har även påpekats av Europarådets expertkommitté. Sverigefinska språknämnden anser att det skulle behövas ett eget system för sverigefinnar med en viss autonomi på skolområdet, ett antal skolor som sverigefinnarna själva kan styra och besluta om:

Det går inte i längden att år efter år, på varje ort, i varje skola försöka övertala ovilliga rektorer att ha kvar undervisning *i* och *på* finska, utan mer bestående strukturer måste skapas. De sverigefinska friskolorna måste få bättre stöd så länge de kommunala skolorna inte tar sitt ansvar för undervisningen i och på finska. Idag kan det hända att en sverigefinsk friskola inte ens får de pengar som alla friskolor är berätti-

gade till, vilket ett exempel från Botkyrka nyligen har visat. I andra kommuner tillåts man inte att starta förskola, som i Motala. Lärarutbildningen *i* och *på* finska saknas idag nästan helt – detta var också en del av Europarådets kritik mot Sverige. Någon utbildning i tvåspråkighetsdidaktik och i att undervisa på ett minoritetsspråk i den svenska skolan finns inte heller i Sverige, vilket är ett allvarligt hinder om staten verkligen vill hålla minoritetsspråken levande.

Språknämnden anser vidare att universitetsutbildningen och forskningen i finska borde tryggas på lång sikt. Det är oacceptabelt, enligt nämnden, att den negativa trenden på det området tillåts fortsätta som det har skett vid t.ex. Göteborgs och Lunds universitet. Finskans status som nationellt minoritetsspråk bör gälla även högre utbildning och följaktligen bör finska språket inte behandlas som vilket ”småspråk” som helst eller ingå i den s.k. småämnesutredningen.

8.3.3 Kultur

För att säkra finska språkets överlevnad är det, enligt Språknämnden, viktigt att stödja kultursträvandena i Sverige och inte nöja sig med att konstatera att finskspråkig kultur finns att hämta i Finland. En stabil minoritetsbefolkning behöver en egen kultur och det är speciellt viktigt när det gäller de generationer som ser Sverige som sitt enda fosterland.

Tillgången på litteratur på finska måste stärkas. Språknämnden anser att det särskilt viktigt att rädda Finlandsinstitutets bibliotek som är den största samlingen böcker/tidskrifter på finska i Sverige. Den sverigefinska litteraturen får för svagt stöd i proportion till antalet potentiella läsare. Språknämnden anser vidare att det är en stor brist att löftet om en finsk bibliotekskonsulenttjänst ännu inte infriats.

Teater har långa traditioner bland sverigefinnarna. Sverigefinnarna har fortfarande stort intresse för amatör- och professionell teater. Det är därför viktigt att det byggs upp en fast struktur för sverigefinsk teaterverksamhet.

Språknämnden påpekar att framtiden för Sverigefinländarnas arkiv är allvarligt hotad. Verksamheten står stilla sedan en tid tillbaka. Arkivutredningens förslag, *Arkiv för alla – nu och i framtiden*¹⁸, som hade kunnat rädda Sverigefinländarnas arkiv, kommer sannolikt

¹⁸ Arkivutredningen: ”Arkiv för alla – nu och i framtiden”, SOU 2002:78

inte att genomföras. Finansiering saknas också för initiativet med ett kulturhus där Sverigefinländarnas arkiv och ett planerat museum för sverigefinsk kultur skulle kunna ingå. Språknämnden anser att en permanent struktur med finansiering från Sverige måste etableras för verksamheter av dessa slag.¹⁹

8.3.4 Medier

Språknämnden konstaterar att stödet till finska TV-program har minskat efter år 2000. Detta är oacceptabelt eftersom den nya minoritetspolitiken förutsätter att stödet till minoritetsspråken istället stärks. Vidare måste existensen för den enda sverigefinska dagstidningen tryggas, eftersom den utgör en sammanhållande länk inom den stora sverigefinska gruppen²⁰. Språknämnden konstaterar att även mer sällan utkommande tidningar måste få permanent stöd utöver det som vanliga svenskspråkiga tidningar får, eftersom en minoritetstidning *de facto* inte kan få lika många prenumeranter som en tidning som vänder sig till landets hela befolkning.

8.3.5 Stödet till finska språket

I Finland anser man att främjandet av finska språket i Sverige numera är en svensk angelägenhet, eftersom språket har fått status som nationellt minoritetsspråk. Enligt Sverigefinska språknämnden har stödet från Finland till diverse finska verksamheter börjat dras in, vilket har medfört att sverigefinnarnas språkliga situation har försvårats. Bland andra Sverigefinländarnas arkiv, Sverigefinska riksförbundet, Finlandsinstitutet och den finska utlandslektors-

¹⁹ Arkivutredningen förslög bl.a. att för varje nationellt minoritetsspråk utses en arkivinstitution med särskilt ansvar för bevarande av dokument på respektive minoritetsspråk. De medel som i framtiden avsätts för att främja de nationella minoriteternas språk och kultur bör idén del de avser arkiv fördelas av det förslagna Arkivverket. Utredningen ansåg att det krävs särskild kompetens för att utreda och ta ställning till vad som krävs för att bevara de dokument som finns. Regeringen har i mars 2005 lämnat proposition 2004/05:124 Arkivfrågor. Rörande de nationella minoritetsspråken föreslås: "Regeringen avser att ge Riksarkivet i uppdrag att utveckla arbetsformerna för samarbetet med andra institutioner och organisationer om frågor som rör dokument på de nationella minoritetsspråken. Uppdraget skall genomföras i samverkan med bl.a. berörda myndigheter och institutioner samt representanter för de nationella minoriteterna." De i propositionen angivna förslagen skall finansieras inom befintliga ram för utgiftsområdet och i budgetpropositionen för 2006 föreslås att ytterligare 1 miljon kronor anvisas för uppdraget.

²⁰ Det bör noteras av den sverigefinska dagstidningen, Ruotsin Sanomat, försatts i konkurs i april 2005 och att det inte längre finns någon sverigefinsk dagstidning.

verksamheten har drabbats av detta. Även Sverigefinska språknämndens verksamhet hotas av det minskade stödet från Finland. En kontinuerlig språkvård och inte minst terminologiarbetet är en grundförutsättning för att finska språket skall kunna användas i olika sammanhang i Sverige. Språknämnden anser att utarbetandet av ett språkpolitiskt program, som initierats av nämnden och Sverigefinländarnas delegation, bör självfallet finansieras med statliga medel i likhet med finansieringen av den svenska och indirekt även den samiska motsvarigheten (*Mål i mun*²¹, respektive *Start för en offensiv samisk språkpolitik*).

Sverigefinska delegationen måste, enligt Språknämnden, garanteras adekvata medel för sin verksamhet. En frivillig språkregistrering och möjligheten att avlägga ett muntligt och skriftligt språkprov i finska språket skulle underlätta implementeringen av minoritetspolitiken på lokal och regional nivå och trygga den språkliga kvaliteten för finska. Vidare anför nämnden:

Sverigefinska språknämnden är av den åsikten, att kraftfulla åtgärder måste sättas in nu om regeringen avser att hålla finskan levande i Sverige. Annars kan vi inom en nära framtid förvänta oss ett massivt språkskifte från finska till svenska och i förlängningen hela den sverigefinska kulturens utplånande – något som kunde ha mycket negativa konsekvenser på många plan inom och kanske även utanför Sveriges gränser. Den språkkompetens som sverigefinnarna besitter utgör en viktig bro i det svensk-finska samarbetet inom många olika samhällssektorer.

Rörande betänkandet *Mål i mun* konstaterar nämnden även att det kanske viktigaste förslaget gäller inrättandet av en ny språkmyndighet, Sveriges språkråd, vars verksamhetsområde skulle omfatta svenska språket och minoritetsspråken. Detta skulle enligt Språknämndens mening stärka alla dessa språk betydligt och även ge en bra grund för en officiell språkpolitik i Sverige. En uttalad politik skulle gagna alla minoritetsspråken eftersom man då på allvar skulle börja diskutera språkfrågor och arbeta med språkplanering.

Rörande minoritetslagstiftningens påverkan på minoriteternas status konstaterar Sverigefinska språknämnden att den symboliska betydelsen av lagstiftningen är stor och att det är oerhört viktigt att finskan fått lagstadgat stöd. Nämnden anför slutligen:

För sverigefinnarnas del är förmodligen paragraferna om barnomsorg och äldrevård på finska mer betydelsefulla än paragraferna om myn-

²¹ SOU 2002:27

dighetservice. Det som saknas, och självklart borde ingå i språklagarna, är rätten till skolundervisning helt eller delvis *på* finska. Detta är den fråga, som sverigefinnarna ser som den allra viktigaste när det gäller att garantera finska språkets överlevnad i Sverige.

9 Synpunkter från sverigefinnar rörande ett utvidgat förvaltningsområde

9.1 Bakgrund

9.1.1 Uppdraget

Utredaren skall analysera om det finns förutsättningar att utvidga nuvarande lagstiftning om rätt att använda finska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar till att gälla även i ett område inom Stockholms- och Mälardalsregionen.

Som beskrivits ovan i avsnitt 5 har Europarådets expertkommitté framfört synpunkter rörande Sveriges tillämpning av minoritetskonventionerna. Europarådets ministerkommitté har rekommenderat Sverige att förbättra situationen för det finska språket utanför det finska administrativa området i den offentliga förvaltningen.

Utredningens analys skall omfatta en bedömning av intresset och behovet hos enskilda sverigefinnar av en sådan utvidgad lagstiftning eller andra åtgärder. Det finns ett inbyggt problem i att försöka kartlägga på enskilda individers önskemål och förutsättningar rörande åtgärder inom minoritetspolitiken.

För det första gäller det att finna de berörda individerna och om man lyckas med detta, gäller det att få ett representativt urval.

För det andra krävs det att minoritetsgruppen är tillräckligt initierad och kunnig i frågan för att kunna ta ställning. Det går inte att fråga enskilda om de anser att det behövs ett förvaltningsområde, om de inte vet vad det innebär och vad syftet är. Som beskrivits ovan är kunskaperna om minoritetspolitiken och nuvarande minoritetslagstiftning begränsad hos den breda allmänheten, både hos majoritets- och minoritetsbefolkningen. Det finns således en inbyggd svårighet i att fråga enskilda individer i en minoritetsgrupp om vilka åtgärder de anser behöver vidtas för att minoritetsspråket skall kunna fortleva i Sverige eller för att vända en pågående språkbytesprocess.

För det tredje krävs det att den som svarar även har viss kunskap om vilka faktorer som påverkar språkbevarande som ju är ett långsiktigt mål med minoritetspolitiken. Det går inte att ta ställning till en åtgärds effektivitet för språkbevarandet om man inte förstår och känner till hur processen fungerar. De olika språkbevarande faktorerna har beskrivits i avsnitt 2.3 ovan. Det kan även noteras att enskilda individer ofta tenderar att svara på en fråga ur det personliga perspektivet. Har jag personligen användning eller behov av en åtgärd? Det är således inte givet att enskilda tydligt kan ge uttryck för vad som är lämpligt eller eftersträvansvärt för gruppen eller språket som helhet. De resultat som bl.a. framkommit vid djupintervjuerna visar t.ex. att yngre sverigefinnar har bristande kunskaper om minoritetsfrågorna. Detta beror åtminstone delvis på att yngre följer minoritetsmedia i mindre utsträckning och att majoritetsmedia knappast behandlar dessa frågor överhuvudtaget.

Innan nuvarande förvaltningsområde genomfördes i Norrbotten gjordes ingen undersökning rörande enskilda individers önskemål och behov. Utgångspunkten var att Sverige genom sin ratificering av minoritetskonventionerna valde att ge ett visst skydd och stöd till erkända minoriteter. Norrbotten ansågs vara ett område där särskilda åtgärder skulle vidtas, eftersom de tre minoritetsspråken med historisk geografisk anknytning fanns närvarande där och dessa språk behöver stöd för sin framtid. Det åtgärder som vidtogs genom minoritetsspråklagarna hade för avsikt att bl.a. höja statusen på minoritetsspråken och på så sätt gynna språkens fortlevnad på sikt.

Situationen har inte förändrats avsevärt sedan riksdagen erkände de fem nationella minoriteterna och deras språk. Snarare är det så att implementeringen av konventionsåtagandena inte lyckats och ytterligare åtgärder kommer att krävas. Sålunda får språken alltjämt förutsättas behöva stöd i vart fall i samma omfattning. Det faktum att man nu överväger att utvidga förvaltningsområdet för finska språkets del, skulle innebära att fler enskilda individer skulle komma i åtnjutande av det skydd som avses i del III av minoritetsspråkskonventionen. Inget talar heller för att individer i södra Sverige skulle vara i mindre behov av skydd för sitt minoritetsspråk än i Norrbotten.

9.1.2 Sverigefinnars "behov"

Utredningen har tolkat ordet "behov" i direktiven mot bakgrund av minoritetskonventionernas syften och den svenska minoritetspolitikens mål. Målet för den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande, samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Utgångspunkten för utredningens arbete har varit vilka behov sverigefinnar har i förhållande till dessa mål:

- Vilket skydd behöver den sverigefinska minoriteten för att åtagandena i konventionerna skall uppnås?
- Vad krävs för att minoritetens möjligheter till inflytande stärks på ett sätt som anges i ramkonventionen?
- Vilket stöd krävs för att det finska språket hålls levande i Sverige på ett sätt som åsyftas i minoritetsspråkskonventionen?

Den första frågan, rörande skydd, har behandlats i avsnitt 6.2 där tydligare lagstiftning föreslås till skydd för de nationella minoriteterna.

Den andra frågan rörande minoriteters möjligheter till inflytande, har behandlats utförligt i avsnitt 6.8 och berörs inte närmare i detta avsnitt. Förslag till åtgärder lämnas också i avsnitt 6.8.

Som svar på den tredje frågan, vilket stöd som behövs, konstaterar jag att det krävs

- dels stödjande åtgärder som stärker implementeringen (avsnitt 6), t.ex. aktiva åtgärder för att främja språken,
- dels åtgärder som förbättrar möjligheterna att få utbildning på och i minoritetsspråken (avsnitt 7), och
- dels åtgärder rörande utvidgat förvaltningsområde (detta avsnitt).

Det bör än en gång påpekas att konventionsåtagandena således inte handlar om att sverigefinnarna som grupp eller som enskilda individer skulle vara tvungna att tala finska i kontakter med myndigheter och andra endast av den anledningen att de inte behärskar svenska språket. Däremot finns det givetvis många enskilda individer som kan ha bristande kunskaper i svenska språket och därmed stora svårigheter i kontakter med myndigheter m.fl. och även behöver kunna tala finska av den anledningen. Detta handlar dock

inte om minoritetsspråkskonventionens primära syfte, som ju är att höja statusen på minoritetsspråken.

I det följande avsnittet redovisas det som kommit fram under utredningens arbete som rör sverigefinnarnas synpunkter rörande ett utvidgat förvaltningsområde och även andra synpunkter av betydelse för finska språkets fortlevnad i Sverige.

9.2 Åtgärder för att nå sverigefinnar i regionen

Frågan om ett förvaltningsområde har väckt stort intresse bland sverigefinnarna i Stockholm och Mälardalen samt hos sverigefinska media. Sverigefinska media har spelat en mycket viktig roll i sammanhanget. Genom medias rapportering har enskilda fått kunskap om utredningens uppgift och frågan om en utvidgning av förvaltningsområdet för finska. Utan medias medverkan hade det varit mycket svårt att nå ut med information till den sverigefinska allmänheten. Under den tid då utredningen arbetat med denna fråga har det förts en livlig minoritetspolitisk debatt i sverigefinska media. Samtidigt kan det noteras att svenskspråkiga media inte har intresserat sig för denna fråga i någon avsevärd grad, trots att många kommuner och ett stort antal personer skulle komma att påverkas av ett utvidgat förvaltningsområde.

Informationsbehovet bland sverigefinnar har varit stort. Det är ofta svårt för allmänheten att hitta material som rör den nationella minoritetspolitiken och mängden material på de olika minoritetsspråken är mycket begränsat. Därför har det varit extra viktigt att göra befintligt material såsom förarbeten, faktablad och översatt lagtext tillgängligt. Utredningen har därför tagit fram en hemsida (www.sou.gov.se/finskaspraket) som lades ut på nätet i oktober 2004. På hemsidan har det funnits material rörande minoritetspolitiken, information om utredningens uppdrag och arbete samt information som riktat sig direkt till sverigefinnarna i regionen rörande planerade träffar. Hemsidan har varit välbesökt, hittills närmare 3 000 besök.

Som beskrivits ovan finns det en del svårigheter i att finna enskilda sverigefinnar i regionen. För att nå den sverigefinska allmänheten och för att uppfylla uppdraget i direktiven har utredningen valt att använda sig av de sverigefinska nätverk bestående av organisationer m.m. som finns. Detta har varit ett viktigt instrument för

att fånga upp enskilda individers synpunkter och att föra en dialog om minoritetsfrågorna.

Ett av minoritetspolitikens mål är att ge minoriteterna inflytande över frågor som berör dem. Som särskild utredare har jag därför sett det som en mycket viktig demokratisk fråga att bereda sverigefinska intresseorganisationer och framför allt enskilda sverigefinnar möjlighet att påverka och komma in med synpunkter rörande möjligheten att skapa ett förvaltningsområde för finska i Stockholms- och Mälardalsregionen. En dialog med enbart intresseorganisationerna hade inte varit tillräckligt.

För att närmare ta reda på sverigefinnarnas synpunkter har utredningen anordnat ett antal träffar för den sverigefinska allmänheten, genomfört en stor enkätundersökning, låtit genomföra djupintervjuer med ett antal sverigefinnar i regionen, samt genomfört ett ungdomsseminarium i samarbete med Sverigefinska ungdomsförbundet. Nedan följer en närmare beskrivning av åtgärderna.

9.3 Träffar för sverigefinnar i regionen

Ett antal träffar har anordnats på finska för den sverigefinska allmänheten i regionen. Möten har under hösten 2004 hållits i Stockholm, Västerås, Eskilstuna, Enköping, Uppsala och Upplands Väsby. Mötena har anordnats i samarbete med bl.a. Sverigefinländarnas delegation, Sverigefinska riksförbundet, lokala sverigefinska föreningar, Sverigefinska ungdomsförbundet, sverigefinska pensionsorganisationer, svenska kyrkan, Finskt språk- och kulturcentrum vid Mälardalens högskola samt Forum för nationella minoriteter i Sverige (NAMIS) vid Uppsala universitet.

Syftet med mötena har varit att sprida kunskap om Sveriges åtaganden gentemot de nationella minoriteterna och om nuvarande minoritetslagstiftning, att informera om utredningens uppdrag och arbete samt att samla in synpunkter från enskilda sverigefinnar. Många sverigefinnar har kommit till mötena. Vid samtliga möten har enskilda sverigefinnar uttryckt en stark önskan om att det skapas ett förvaltningsområde för finska i Stockholm och Mälardalen. Det har vidare framkommit att det finns ett stort behov av offentliga tjänster på finska språket. Samtidigt uppfattas införandet av ett förvaltningsområde som ett sätt att höja statusen på finska språket och sverigefinnarnas status som nationell minoritet. Enskilda har

även ifrågasatt varför endast denna region skulle beröras eftersom motsvarande behov finns i andra regioner i Sverige.

Framför allt behovet av äldreomsorg på finska har uppfattats som en mycket angelägen fråga. Behoven är redan stora och i framtiden kommer behoven att vara än mycket större. Många sverigefinnar har uttryckt stark oro för att åldras och att hamna i en situation där de inte kan göra sig förstådda. Situationen är i dag besvärlig för många äldre sverigefinnar. Ansvar för enskildas fysiska och psykiska välbefinnande lastas ofta över på anhöriga, vars situation lätt kan bli ohållbar. Anhöriga till sverigefinnar med vårdbehov har beskrivit att de fått kämpa hårt för att få gehör hos kommunen för anhörigas behov. Det har anförts att det är viktigt att det redan nu finns beredskap för finskspråkig äldreomsorg i kommunerna och att kommunerna måste planera och arbeta långsiktigt med frågan om äldreomsorg. Det är således för sent att börja planera finskspråkig verksamhet först när enskilda begär att få tjänster på finska.

Många exempel från äldre sverigefinnars verklighet har lämnats på mötena. Det är inte ovanligt att äldre finskspråkiga människor blivit helt isolerade i en svenskspråkig äldreomsorgsmiljö där de inte kunnat kommunicera med den svenskspråkiga personalen eller där enskilda inte kunnat kommunicera med hemtjänstens personal. Vid ett möte vittnade en kvinna om att äldre sverigefinnar inte kunnat få hjälp på larmtelefon nattetid därför att ingen förstätt finska i andra änden av luren.

De dementas situation har framhållits som särskilt besvärlig. Det är inte ovanligt att demensen medför att det senast inlärda språket går förlorat och att individen inte längre kan göra sig förstådd på svenska. I den utsatta situationen kan tillgången på finskspråkig personal vara av avgörande betydelse för den dementes välbefinnande och fortsatta sjukdomsförlopp. Om individen även förlorar möjligheten att göra sig förstådd på det enda kvarvarande språket kan sjukdomsförloppet accelerera ännu fortare, samtidigt som livskvaliteten försämras.

Många sverigefinnar har även framfört att det vore naturligt att även hälso- och sjukvårdens område också omfattades av rätten att använda finska. Denna möjlighet finns inte med nuvarande lagstiftning rörande förvaltningsområden.

Många av dem vi träffat på mötena har uttryckt frustration och besvikelse över att Sveriges erkännande av sverigefinnarna som nationell minoritet inte fått någon större betydelse i det svenska samhället, trots att det gått fem år sedan riksdagens beslut. En del har

ifrågasatt varför den svenska regeringen inte vill vidta kraftfulla åtgärder för att ge den sverigefinska minoriteten det skydd och det stöd som Sveriges ratifikation av minoritetskonventionerna förutsätter. Det har framförts att det krävs åtgärder för att minoritetspolitiken skall få avsedd effekt även utanför Norrbotten.

Ett annat problemområde som kommit fram i diskussionerna är skolfrågorna. Många sverigefinnar har uttryckt oro för att sverigefinska barn inte ges möjlighet att lära sig sitt eget modersmål. Synpunkter som framförts är att det är fel att modersmålsundervisningen i skolan anordnas utanför den egna skolan och på tider efter ordinarie skoltimmar. Detta uppfattas som en anledning till varför sverigefinska barn inte deltar i modersmålsundervisning i så hög grad som vore önskvärt. Det har ansetts viktigt att kommunerna informerar om rätten till modersmålsundervisning på ett positivt sätt.

Andra synpunkter som framkommit i samband med utredningens möten med sverigefinnar är att det ekonomiska stödet till sverigefinska organisationer borde höjas.

9.4 Enkätundersökning bland sverigefinnar i regionen

Utredningen har under hösten 2004 genomfört en stor enkätundersökning bland sverigefinnar boende i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län, ett område som omfattar 53 kommuner. Syftet med undersökningen har varit att undersöka enskilda sverigefinnars uppfattning i en rad frågor.

Det är inte möjligt att finna individer i några register på basis av modersmål i Sverige. Det har därför varit problematiskt för utredningen att finna sverigefinnar i regionen. Utredningen har valt att använda sig av de sverigefinska nätverk som finns för att finna enskilda sverigefinnar. Enkäterna har distribuerats till enskilda bl.a. med hjälp av sverigefinska organisationer, svenska kyrkans finskspråkiga verksamhet, modersmåls lärare, sverigefinska skolor och förskolor och enskilda sverigefinnar som hört av sig till utredningen. Enkäten har även funnits tillgänglig på utredningens hemsida och den har även delats ut i samband med utredningens träffar med sverigefinnar i regionen.

En stor del av sverigefinnarna har begränsad kunskap om den nuvarande lagstiftning rörande rätten att använda finska. Det har därför inte varit möjligt att fråga om människor anser att det be-

hövs ett förvaltningsområde för finska språket i Stockholm och Mälardalen. Enkäten har därför utformats så att frågor har ställts rörande bl.a. individens inställning till det egna modersmålet, behovet av olika typer av offentliga tjänster på finska samt huruvida enskilda skulle använda sig av tjänster på finska om det fanns sådana i den egna hemkommunen. Enkätundersökningens frågor utformades parallellt på finska och svenska och utformades i samråd med sverigefinska organisationer. Frågorna bestod av kryssfrågor och enskilda har även haft möjlighet att lämna egna kommentarer.

Valet att genomföra en enkätundersökning på detta sätt kan givetvis ifrågasättas. Min uppfattning är dock att detta har varit det enda sättet att få fram synpunkter från ett stort antal sverigefinnar på den korta tid och med de resurser som stått till utredningens förfogande.

Cirka 8 000 enkäter distribuerades till enskilda och av dessa har 4 910 returnerats till utredningen. Sammanlagt 4 551 enkäter har registrerats och analyserats. Ett antal enkäter, 359 stycken, har kommit från kommuner utanför den region som utredningen ansett tillhöra Stockholms- och Mälardalsregionen och dessa enkäter har därför inte registrerats. Det kan konstateras att svarsfrekvensen varit mycket hög och att antalet returnerade enkäter vida har överskridit utredningens förhoppningar, trots att genomförandet av undersökningen varit ovanlig. Jag tolkar detta som ett ytterligare uttryck för sverigefinnarnas stora intresse för frågan om ett förvaltningsområde. Genomförandet av enkätundersökningen kan även ses som en lyckad gräsrotsinsats av engagerade sverigefinnar.

Valet av genomförande av enkätundersökningen har inneburit att enkäten i stor utsträckning har nått personer som på något sätt är aktiva i sverigefinska nätverk. Detta måste beaktas när man tolkar resultaten. Samtidigt innebär detta att enkäten definitivt nått personer som med stor sannolikhet skulle komma i åtnjutande av den finskspråkiga service som inrättandet av ett förvaltningsområde skulle medföra. Dessa sverigefinnar kan således ses som framtida potentiella brukare av tjänsterna och resultaten av deras svar kan ses som särskilt intressanta i det fortsatta arbetet.

9.5 Resultat från enkätundersökningen

I det följande redovisas resultaten av enkätundersökningen. Totala antalet svar på respektive fråga anges i tabellerna med $n = \text{antal}$.

9.5.1 Frågor rörande personliga förhållanden

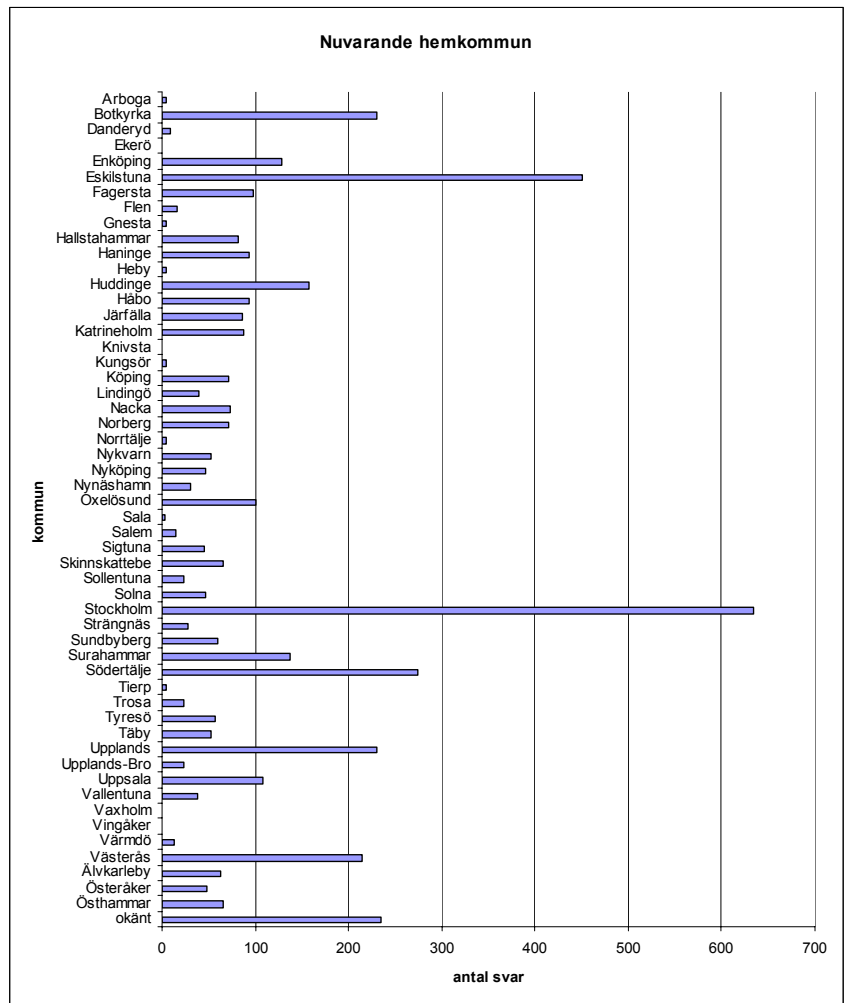
Antalet svar från de olika kommunerna i regionen varierar kraftigt. För att kunna se den geografiska spridningen har de som svarat på enkäten fått fylla i uppgift om nuvarande hemkommun. Från ett antal kommuner finns endast ett fåtal returnerade enkäter. Från följande kommuner finns fler än hundra svar: Botkyrka (231), Enköping (129), Eskilstuna (450), Huddinge (157), Oxelösund (101), Stockholm (634), Surahammar (137), Södertälje (274), Upplands Väsby (230), Uppsala (108) och Västerås (215). I samtliga dessa kommuner bor det ett stort antal sverigefinnar.

Över femtio svar per kommun har inkommit från följande kommuner: Fagersta (98), Hallstahammar (81), Haninge (94), Håbo (94), Järfälla (86), Katrineholm (87), Köping (72), Nacka (73), Norberg (71), Nykvarn (53), Sundbyberg (60), Skinnskatteberg (66), Tyresö (57), Täby (52), Älvkarleby (65) samt Östhammar (65).

Bristen på svar från vissa kommuner kan antingen tolkas som bristande intresse för frågorna eller att utredningen helt enkelt inte lyckats nå sverigefinnar i kommunen i tillräcklig omfattning. I vissa kommuner bedrivs ingen finskspråkig förenings- eller församlingsverksamhet och där har det varit särskilt svårt att nå enskilda.

Fördelning efter hemkommun framgår av figur 1.

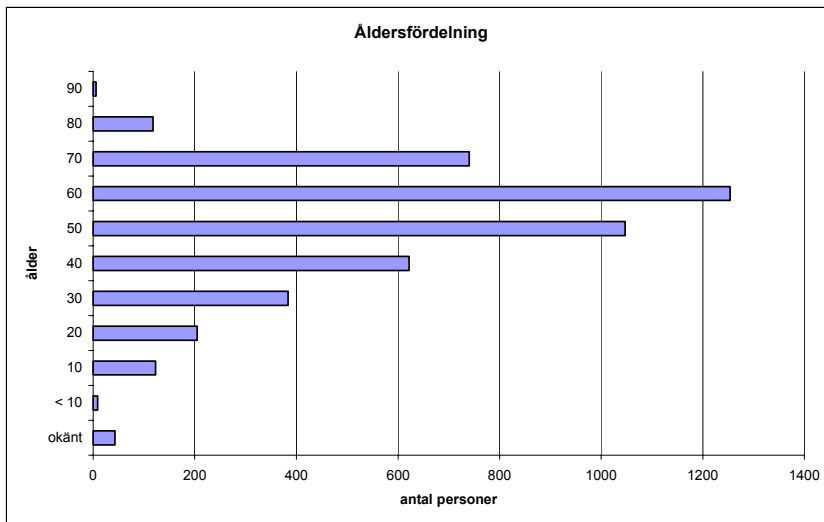
Figur 1. n = 4551

Enkäten har besvarats av fler kvinnor (66 procent) än män (33 procent) och av fler äldre än yngre. Några, 32 stycken, har inte uppgett kön. Åldersmässigt dominerar personer mellan 50–80 år (se figur 2). Totalt 91 procent av dem som har svarat uppger att de är födda i Finland (4 090 personer) och 9 procent är födda i Sverige (422 personer). Andelen födda i Sverige kan tyckas relativt lågt, men antalet enskilda personer är ändå så pass högt att slutsatser ändå kan dras av den gruppens svar. Sammanlagt 19 personer uppger att de är

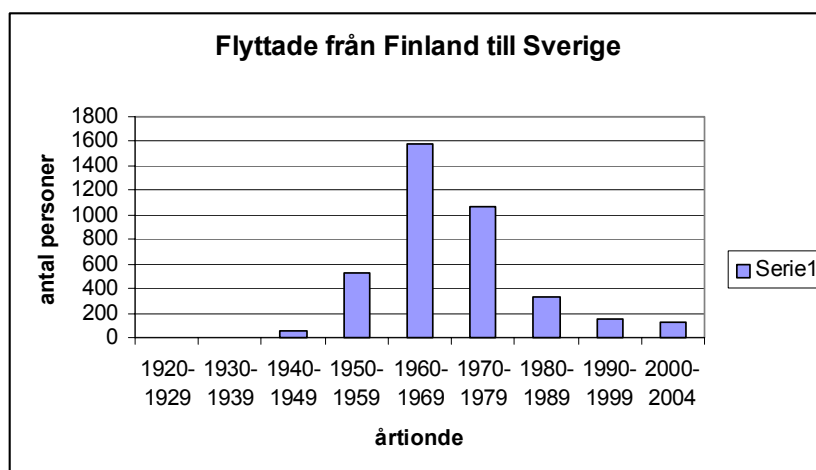
födda i något annat land än Finland eller Sverige. Uppgift på vilket land det är frågan om saknas. I de tabeller som presenteras nedan har personer födda i annat land än Sverige eller Finland redovisats tillsammans med personer födda i Sverige, eftersom redovisningen av de få personer som är födda i annat land annars skulle bli oproportionerliga i tabellerna.

Figur 2. n = 4551

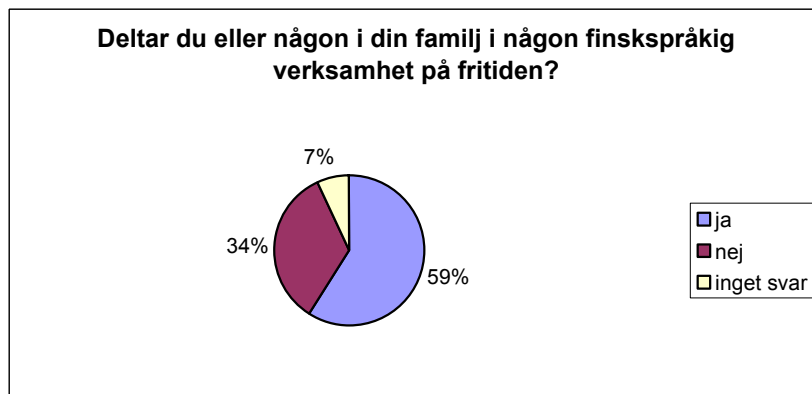
Majoriteten, 83 procent, av dem som är födda i Finland flyttade till Sverige på 1950–1970-talen.

Figur 3. n = 4109

Utredningen har valt att fråga om personerna deltar i finskspråkig verksamhet på fritiden. Syftet med frågan har varit att få en bild av om de som svarat hör till den aktiva sverigefinska gruppen eller till det som närmast kan ses som en stor ”tyst” grupp vars synpunkter inte kommer fram i samma utsträckning. Av figur 4 framgår att 59 procent uppger att de deltar i finskspråkig verksamhet. Av dessa personer deltar 68 procent i finskspråkig föreningsverksamhet och 53 procent i finskspråkig församlingsverksamhet.

Figur 4. n = 4551

Att en så stor andel deltar i finskspråkig verksamhet är givetvis ganska naturligt med tanke på hur enkäten distribuerats. Detta bekräftas av de uppgifter vi har rörande distributionen. De som svarat uppger att de fått enkäten från en organisation (23 procent), av församlingen (13 procent), genom skolan (11 procent) eller genom bekanta (18 procent). Endast 1 procent av dem som svarat på enkäten har fått formuläret genom internet. Detta skulle kunna tolkas som att budskapet om att enkäten funnits på utredningens hemsida inte nått fram till sverigefinnarna eller att sverigefinnarna inte har tillgång till internet. Samtidigt kan det från utredningens sida noteras att hemsidan har varit välbesökt under den tiden som den funnits ute på nätet.

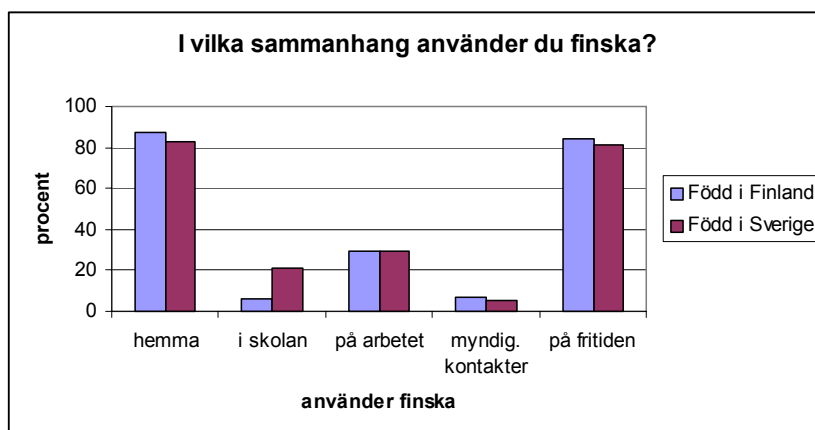
Av dem som deltar i finskspråkig verksamhet deltar 68 procent i finskspråkig föreningsverksamhet och 53 procent i församlingens finskspråkiga verksamhet. 10 procent av alla som svarat uppger att de skulle vilja delta i finskspråkig fritidsverksamhet, om det fanns sådan på hemorten.

9.5.2 Frågor rörande språk

Ett antal frågor rörde kunskaper i finska språket. Nästan alla som har besvarat enkäten uppger att de talar finska (99 procent). På frågan om man anser att det är viktigt att det talas finska i Sverige har 95 procent svarat ja och endast 2 procent har svarat nej. Av figur 5 framgår att de flesta använder finska språket hemma och på fritiden. Cirka en tredjedel använder språket på arbetet. Mycket få uppger att de använder finska i kontakter med myndigheter.

Skillnaderna i användningsmönstret mellan dem som är födda i Finland och i Sverige är små. Anledningen till att så många sverigefinnar födda i Sverige uppger att de använder finska i skolan är rimligen att många av de yngre som har besvarat enkäten fortfarande går i skolan.

Figur 5. n(a) = 3906, n(b) = 357, n(c) = 1302, n(d) = 322, n(e) = 3811

Det stora flertalet av de sverigefinnar som besvarat enkäten är nöjda med sina kunskaper i finska. Bland dem som är födda i Sverige uppger dock dryga 30 procent att de inte är nöjda. Av dem som inte är nöjda, skulle hela 91 procent vilja förbättra sina kunskaper. Endast 24 procent av de som svarat uppger dock att det finns kurser i finska på hemorten eller i kommunen. Detta kan tolkas som en tydlig och stark önskan hos många sverigefinnar, som är födda i Sverige, att få tillägna sig minoritetsspråket bättre. En del av dessa personer är sannolikt ganska unga.

Medvetenheten om att finska språket har särskild ställning som nationellt minoritetsspråk i Sverige var hög. Hela 85 procent av alla sverigefinnar som besvarat enkäten kände till detta.

Figur 6. n = 4551

En stor del av dem som har svarat, 38 procent, uppger att de behöver hjälp på grund av språket när de besöker t.ex. vårdcentralen eller i kontakter med myndigheter. De uppger vidare att de vid behov får hjälp av anhörig eller vän (74 procent), officiell tolk (30 procent) och finskspråkig personal (14 procent). Något oroväckande uppger 8 procent av dem som behöver hjälp med språket att de inte får någon hjälp alls.

Figur 7. n = 4551

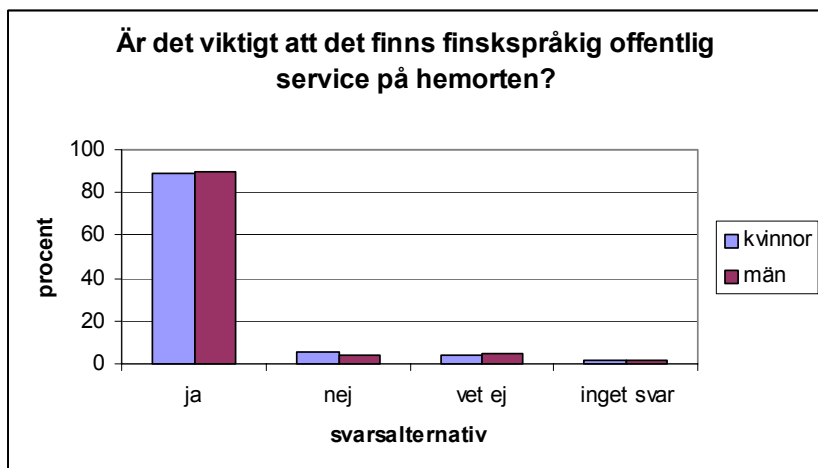
9.5.3 Frågor rörande offentlig service

Ett antal frågor rörde möjligheten att använda finska i offentliga sammanhang. Flertalet av de svarande, 89 procent, anser det viktigt att det finns finskspråkig offentlig service på hemorten. Skillnaderna i svar mellan könen (kvinnor 89 procent, män 90 procent) och personer födda i Finland (90 procent) respektive Sverige (79 procent) är mycket små. Även skillnaderna mellan de yngre och de äldre är små (<20 år: 77 procent, 20–40 år: 87 procent, >40 år: 91 procent).

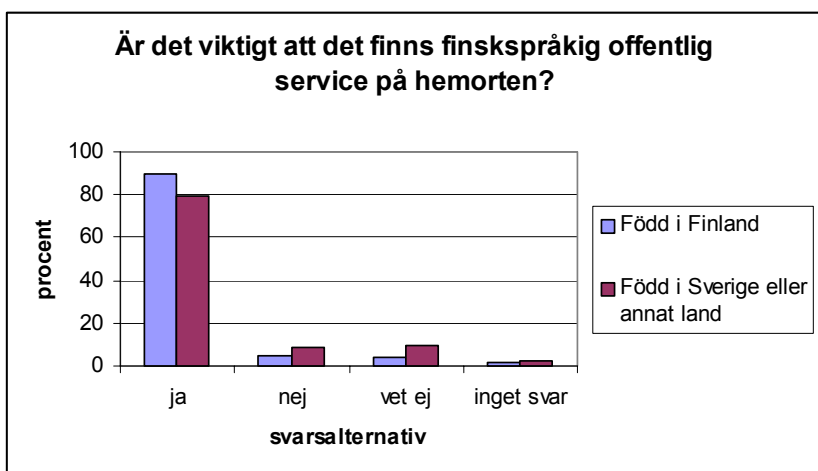
Figur 8. n = 4551

Figur 9. n = 4551

Figur 10. n = 4531

Bland dem som anser att finskspråkig offentlig service är viktig, anger man att följande typ av service borde finnas på finska språket:

Typ av service	%
förskola	60
skola	59
äldreomsorg	99
hälso- och sjukvård	90

Bland annan offentlig service där finska vore önskvärd att använda nämns bl.a. bank, post, skattemyndighet, försäkringskassa, psykvård, ungdomsmottagning, missbrukarvård, polis, rättshjälp, samhällsinformation, socialkontor, arbetsförmedling, möjlighet att beställa taxi samt valinformation.

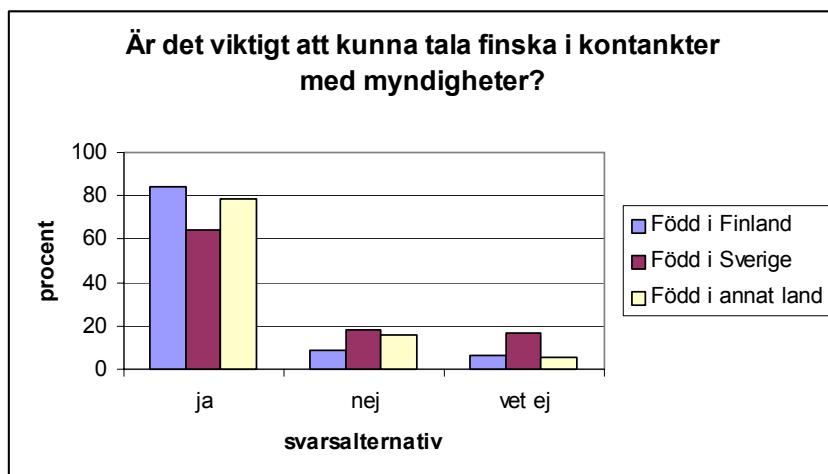
83 procent anser att det är viktigt att kunna tala finska i kontakter med myndigheter som t.ex. skattemyndigheten eller försäkringskassan. Andelen som svarade nej var 9 procent och andelen som svarade "vet ej" var 7 procent. Inte heller här kan man se några egentliga skillnader ses mellan könen. Av kvinnorna svarade 81 procent ja och av männen 84 procent ja.

Figur 11. n = 4551

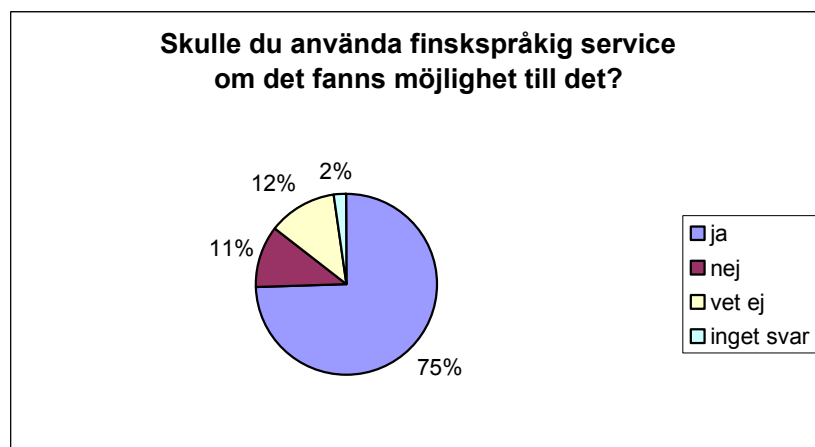
I denna fråga finns det anledning att särskilt redovisa antalet personer efter födelseland, eftersom grupperna födda i Sverige och födda i annat land skiljer sig markant åt. Drygt 84 procent av de födda i Finland anser att det är viktigt att kunna använda finska vid myndighetskontakter. Av dem som är födda i Sverige anser drygt 64 procent att det är viktigt, vilket dock också måste anses som en hög andel.

Figur 12. n = 4551. Notera att antalet personer födda i annat land är mycket få, 19 stycken.

På frågan ”Skulle du använda dig av finskspråkig service om det fanns möjlighet till det?” svarade 75 procent ja. Fler män (83 procent) än kvinnor (76 procent) svarade jakande på frågan.

Figur 13. n = 4551

När det gäller fördelningen mellan dem som är födda i Finland respektive Sverige kan en tydlig skillnad ses. Personer födda i Finland skulle i hög utsträckning använda sig av finskspråkiga tjänster om dessa var tillgängliga (82 procent). Endast hälften (49 procent) av dem som är födda i Sverige skulle använda sig av tjänsterna. Om man delar upp svaren kommunvis fördelar sig svaren på följande sätt (endast de kommuner där det inkommit minst 45 svar har tagits med).

Andelen som svarat ja på frågan ”Skulle du använda finskspråkig service om det fanns möjlighet till det?”

Kommun	%	Kommun	%
Botkyrka	75	Sigtuna	78
Enköping	78	Skinnskatteberg	80
Eskilstuna	80	Solna	63
Fagersta	80	Stockholm	57
Hallstahammar	77	Sundbyberg	67
Haninge	71	Surahammar	82
Huddinge	69	Södertälje	76
Håbo	70	Tyresö	70
Järfälla	71	Täby	54
Katrineholm	79	Upplands Väsby	72
Köping	79	Uppsala	63
Nacka	62	Västerås	70
Norberg	66	Älvkarleby	68
Nykvarn	83	Österåker	46
Nyköping	83	Östhammar	82
Oxelösund	77		

9.5.4 Frågor rörande barn och undervisning i modersmålet

Av dem som besvarat enkäten uppger 1091 personer (24 procent) att det finns barn under 18 år i familjen.¹ Notera att endast de som uppgett att de har barn under 18 år har ombetts att lämna svar på frågor som rör undervisning. Vidare har frågor rörande modersmål-undervisning endast besvarats av dem vars barn går i svenskspråkig förskola. Av dem som svarat ja på frågan att de har barn, anger 87 procent att barnen talar finska. Av förskolebarnen går 49 procent i

¹ 555 personer uppger att de har förskolebarn, 834 personer uppger att de har skolbarn.

helt svenskspråkig förskola och 50 procent i förskola som är åtminstone delvis finskspråkig.

Av de barn som går på svenskspråkig förskola får 25 procent modersmålsstöd. På frågan om familjen fått information om modersmålsstöd svarar 24 procent att det fått sådan information (10 procent skriftligt, 5 procent muntligt). 8 procent uppger att de själva fått söka information aktivt. Kommunen har inte ordnat modersmålsstöd i förskolan, trots att familjen har krävt det, i 7 procent av fallen. I 3 procent av fallen uppges att kommunen anordnar modersmålsstöd, men barnet kan inte delta pga. praktiska skäl. Av dem som har förskolebarn anger 24 procent att de skulle vilja att deras barn fick modersmålsstöd om undervisningen anordnades på den egna förskolan.

Av de barn som går i skolan, går 62 procent i helt svenskspråkig skola, 37 procent i skola som är åtminstone delvis finskspråkig. Hälften av barnen, som går i svenskspråkig skola, deltar i modersmålsundervisning. 40 procent av dem som svarat uppger att de fått information om modersmålsundervisning (22 procent skriftligt, 8 procent muntligt). 11 procent uppger att de själva fått söka information aktivt.

9.5.5 Frågor rörande kultur och media

Majoriteten, 79 procent, av dem som deltagit i enkätundersökningen är intresserade av finskspråkiga kulturaktiviteter.

Figur 14. n = 4551

76 procent uppger dessutom att de skulle vilja ha mer finskspråkiga kulturaktiviteter. Av dessa vill man ha mer av följande:

Verksamhet	%
teater	67
film	62
musik	56
dans	36
barnverksamhet	43
biblioteksverksamhet	51

Annan typ av finskspråkig kulturverksamhet som de svarande önskar sig mer av är bl.a. körverksamhet, datakurser, verksamhet med anknytning till finsk historia, gymnastik och idrott, konstverksamhet, läger, pensionärs- och ungdomsverksamhet samt kursverksamhet på finska.

En stor majoritet, 88 procent, anser att det är viktigt att det finns finskspråkig litteratur på biblioteket.

Rörande media uppger 86 procent att de har möjlighet att se finskspråkiga program på TV. Nästan alla som har möjlighet till det, 92 procent, ser på finskspråkiga program, 75 procent på Sveriges Televisions finskspråkiga program och 82 procent på TV Finlands program. 68 procent lyssnar på finskspråkiga program i radion, varav 80 procent på Sveriges Radios program och 53 procent på Finlands Radios program.

83 procent av dem som deltagit i enkätundersökningen uppger att de läser finskspråkiga tidningar, varav 66 procent läser sverigefinska tidningar och 78 procent läser tidningar från Finland.

9.6 Djupintervjuer med sverigefinnar i regionen

Ytterligare ett sätt för utredningen att få fram synpunkter rörande sverigefinnars behov och önskemål har varit genomförandet av en serie djupintervjuer. Professor Jarmo Lainio och Annaliina Leppänen vid Finskt språk- och kulturcentrum vid Mälardalens högskola har på utredningens uppdrag intervjuat 45 sverigefinnar i regionen. Lainios och Leppänens rapport, *”Sverigefinnars tankar om finskans möjligheter och rättigheter i Stockholm och Mälardalen – En intervjustudie”*, se bilaga 7.

Tanken med djupintervjuerna har varit att få fram synpunkter i första hand från personer som inte tillhör den mest föreningsaktiva eller minoritetsaktiva delen av den sverigefinska befolkningen. Syftet har varit att få en bredare spridning på den insamlade informationen. Bland de intervjuade finns unga och äldre, kvinnor och män och dessa personer är geografiskt fördelade över hela Stockholms- och Mälardalsregionen. De intervjuade fördelar sig enligt följande: kommuner i Stockholms län (Botkyrka, Södertälje, Upplands Väsby), Stockholms stad (Enskede-Årsta, Rinkeby, Hägersten, Kista, Maria-Gamla Stan, Spånga-Tensta), centrala kommuner utanför Stockholms län (Eskilstuna, Uppsala, Västerås) samt mindre kommuner i Mälardalen (Hallstahammar, Surahammar). De intervjuades ålder har sträckt sig inom åldersspannet 15–24 år samt 46–86 år.

Resultaten från djupintervjuerna ger en mycket likartad bild av sverigefinnarnas önskemål som enkätundersökningen. Djupintervjuerna har även gett möjlighet att ställa följdfrågor. Resultaten visar att det finns ett utbrett intresse av att bevara och utveckla det finska språket och att kommunicera med myndigheter på det egna språket.

Bland de intervjuade används finska språket främst i den privata sfären, vilket enligt Lainio och Leppänen är ett typiskt språkanvändningsmönster för språk som är inne i en språkbytesprocess. Deras slutsats blir följande: om språket skall kunna överföras till nästa generation, behöver språket ges en tryggad position som ett offentligt brukat språk.

Informanternas tydligaste önskemål för användning av finska i offentliga sammanhang återfinns inom äldreomsorg och i myndighetskontakter med t.ex. Försäkringskassan eller Skatteverket. Dessutom finns önskemål om att undervisning på och i finska skall finnas tillgänglig inom förskola, skola och gymnasieutbildning.

Informanternas önskemål att kunna använda finska i offentliga sammanhang grundar sig för det första på **språkliga skäl**, dvs. att finska skall kunna leva vidare som språk i landet och att undervisning på och i finska skall erbjudas därför att finskan getts särskild ställning som minoritetsspråk i landet. Önskemålen grundar sig för det andra på **reella behov** att kunna använda modersmålet, särskilt i situationer där den enskilde befinner sig i en utsatt situation, såsom vid läkarbesök, och kunskaperna i svenska kan vara begränsade.

Resultaten visar även att informanterna upplever finskan som ett känslspråk, dvs. språket har emotionell betydelse för individen

och utgör en av grunderna för en finskbaserad identitet. Lainios och Leppänens slutsats är att det finns en genuin och en relativt utbredd vilja att stödja utvecklingen av privata och offentliga språkdomäner för finska språket.

Finska språket i Sverige är, enligt Lainio och Leppänen, inne i en språkbytesprocess:

I språkbytesstudier korrelerar ofta försvagad språklig kompetens (minskad språklig komplexitet, minskat ordförråd osv.) i ett minoritetsspråk med tilltagande språkbyte, med domänförkluster av språket, med minskad skriftspråklig användning och en avsnävande stilistisk förmåga (som kan resultera i s.k. monostylism, dvs. att man inte längre förmår variera sig språkligt efter person och situation). Denna typ av utveckling förebådas dessutom av våra resultat. Men vi har tolkat våra resultat också omvänt, att en försämrad språklig kompetens leder till mindre behov och förmåga att bibehålla och utveckla språklig mångsidighet och skicklighet. Det leder bl.a. till en tröghet i mediekonsumtion i minoritetsspråket, som så småningom ytterligare försvagar språket och reducerar dess domäner. På sikt leder det till att man tappar både receptiv (läsning) och produktiv förmåga (skrivande) i skriftspråket. Som ett ytterligare resultat av denna process, som vi ser tecken på bland informanterna i den yngre generationen, leder det till försämrad språklig medvetenhet och därmed till sämre språkligt självförtroende. I det skedet är språkbytet fullbordat, i och med att man inte har förmågan att använda språket med sina egna barn.

I en sådan språkbytessituation blir skolans betydelse central för språkets fortlevnad:

Skolfrågorna är centrala för finskans framtid i Sverige. Vi har kunnat konstatera att valet av finska för barnen i förskola och skola, inte har fungerat friktionsfritt under en särskilt lång period i den svenska skolan. Både informationsmissar och praktiska skäl, liksom i en del fall svenska släktingars motstånd, har lett till att svenskan tagit över redan i förskoleåldern. Men även de som i olika situationer lyckats erhålla undervisning på eller i finska, har av olika skäl kunnat se hur isen smält under fötterna. Undervisningen har vartefter, både för samma barn, och för olika barn i samma familj, kunnat reduceras drastiskt från en termin till en annan. Utvecklingsgången, som också tydligt uppfattats av informanterna, har varit att utrymmet och viljan att erbjuda och ge undervisning i finska minskat sedan 1980-talet, samt att skolans motstånd och den kommunala organisationen av undervisningen nästan helt eliminerat finskan från den kommunala skolan. En förälder har träffande kallat detta för att det har varit som att simma i tjära. En paradox i denna utveckling är, att trots att föräldrarna ganska entydigt ansträngt sig för att få en kommunal service på detta område, har de blivit i stort sett helt hänvisade till friskolorna, om de vill erbjuda en tvåspråkig skolgrund för deras barn. Dessa åtta skolor räcker dock helt

uppenbart inte till för att kunna garantera finskans fortlevnad på sikt, på nationell nivå.

Skolfrågorna är centrala av många skäl, men ur språkets synvinkel är det elementärt att skolan ger en bred grund i ett mer omfattande språkbruk, som närmast syftar till att förbereda kunskapsinhämtande på språket och till att skapa grunden för ett språkbruk i offentliga miljöer. Själva skriftspråkets befastande på modersmålet är också en helt central aspekt av skolans uppgifter. Detta möjliggör läsning, avancerad mediekonsumtion m.m. på modersmålet. Vi kan konstatera, att med den utveckling som individerna i denna studie presenterar, och med kunskap från tidigare studier, att skolan har misslyckats med sin uppgift för finskan, ur ett språkbevarandeperspektiv. Det är under rådande omständigheter för finskans del i den svenska skolan inte troligt att finskan kommer att vara ett språk som brukas i offentliga domäner, eller som fungerar kulturbärande, eller som ens förs vidare inom hemmet, under en längre tid. Med kontinuerligt försvagad språklig kompetens, och sviktande språkligt självförtroende, kommer unga familjer inte kunna bevara finskan in i framtiden. Då hjälper det föga att man trots det kanske kan kommunicera utan problem över generationsgränserna, men på svenska.

Lainio och Leppänen drar även slutsatsen att följande åtgärder kommer att behövas för finska språkets del:

Som vi tolkar dessa resultat, pekar de mot presentationen av två nödvändiga krav, eller "åtgärdspaket". Dels kommer en ansenlig del av den sverigefinska åldrande befolkningen akut och redan idag, att vara helt beroende av språkhjälp, antingen i form av tolkning eller finskkunnig personal. Vidden av detta problem kan ses om man gör ett tankeexperiment. Det finns idag kanske några hundra finskspråkiga platser totalt i Sverige inom olika former av sjukvård och äldreomsorg för äldre. Behovet kan räknas i tiotusental idag, men kanske redan om något år i femsiffriga tal. Dessa behöver direkt påkallad språkservice, som till stor del antagligen handlar om att organisera och fortbilda språkkunniga personer till rätt befattningar. Denna aspekt på språkservice, dvs. inom sjukvård och omsorg, finns medtagen som en mer krävande möjlighet för ett ratificerande land att ta hänsyn till, i minoritets-språkskonventionen.

Dels behöver det offentliga språkbruket – för att finskan ska kunna förbli kulturbärande in i framtiden – utökas och normaliseras. Det skulle också innebära en avsevärd statushöjning för finskan, vilket i sin tur skulle ge effekter på viljan att välja finska som ett undervisningsspråk i förskola och skola. En central aspekt av uppbyggnaden av en meritfylld finska, och för att den ska kunna fungera i offentlig miljö, är att man reformerar och garanterar undervisning på finska, på alla de nivåer som nämnts av informanterna, förskola, skola, gymnasium och högskola. En kontinuerlig och gedigen språklig utbildning ger på sikt

också förutsättningar för en vitalisering av det kulturella livet och även av bl.a. egenspråkig mediekonsumtion.

9.7 Seminarium för sverigefinska ungdomar

I november 2004 anordnade utredningen ett heldagsseminarium i Stockholm för sverigefinska ungdomar tillsammans med Sverigefinska ungdomsförbundet. Sverigefinska ungdomar är ofta underrepresenterade i många sverigefinska sammanhang. För att tydligare fånga upp synpunkter fanns det därför anledning att anordna ett helt eget möte för ungdomarna. Ungdomsförbundet gick ut med en inbjudan till sina medlemmar och ett 20-tal ungdomar i åldern 18–25 år deltog i seminariet.

Seminariet inleddes med ett föredrag rörande tvåspråkighet av språkforskaren Sari Pesonen vid Stockholms universitet samt en presentation om utredningens arbete. Därefter hölls tre olika gruppövningar för att närmare diskutera följande teman ur ett minoritetsperspektiv: utbildning, media samt kulturfrågor. Samtliga grupper skulle även diskutera minoriteternas möjligheter att påverka i frågor som berör dem. En rad intressanta frågeställningar och synpunkter kom fram vid genomgången av gruppernas arbete. Frågeställningarna har ett bredare och ett mer allmänt minoritetspolitiskt perspektiv än frågan om ett förvaltningsområde för finska språket.

9.7.1 Allmänt om minoritetspolitik

De sverigefinska ungdomarna som var födda i Sverige eller som hade bott i Sverige länge upplevde personligen inget behov av att kunna använda finska i fler offentliga sammanhang. Däremot ansåg ungdomarna att många äldre sverigefinnar och människor som nyligen flyttat till Sverige från Finland har ett sådant behov. Deltagarna upplevde inte att de hade behov av att använda finska i kontakter med myndigheter. Däremot ansåg man det viktigt att kunna använda finska i olika sammanhang i det privata livet. Samtidigt påpekades att man kanske skulle ha andra behov när man blev äldre.

Ungdomarna ansåg att det är viktigt att kunna påverka i skolfrågor eftersom skolan är så viktig för individens språkutveckling. Om man inte lär sig finska som barn, så är det inte så troligt att man

börjar lära sig när man blir äldre. Det ansågs även viktigt att kunna påverka dessa frågeställningar inom politiken, inom sverigefinska organisationer och inom kyrkan.

Tvåspråkighet uppfattades som något positivt och värdefullt av deltagarna. Samtidigt är det viktigt att öka medvetenheten om och uppskattningen av tvåspråkighet inom den sverigefinska minoriteten.

Deltagarna ansåg att det är viktigt att satsa resurser på finskspråkig barn- och ungdomsverksamhet. Det är också viktigt att skapa lokala nätverk bland sverigefinnarna.

9.7.2 Utbildning

En del av dem som ingick i gruppen hade själva gått i finskspråkig grundskola i Sverige. Ungdomarna ansåg att det behövs finskspråkiga förskolor och grundskolor i Sverige. Individens språk formas och utvecklas under förskole- och skolåldern och därför behövs det utbildning på modersmålet. Deltagarna ansåg att man borde återinföra finska kommunala klasser i grundskolan. Man menade samtidigt att det var viktigt att lärarna var vaksamma på att det inte skapades "vi och de"-känslor mellan de finska och svenska klasserna.

Finskspråkig gymnasieutbildning sågs inte som lika viktig som finskspråkig grundskola. Det påpekades att det vore värdefullt om något ämne på gymnasiet hade finska som undervisningsspråk. Vidare sågs det som önskvärt att det fanns en finskspråkig friskola på gymnasienivå dit även andra än kommunens invånare fick söka sig.

Rörande frågan "behövs det lärarutbildning i Sverige för finskspråkiga lärare eller kan man ta in lärare från Finland" framkom följande. Det bästa vore om lärarna utbildades i Sverige så att de lär sig förstå det svenska skolsystemet och de svenska läroplanerna. Det ansågs vara viktigt att lärare som utbildas i Sverige även läser finska som ämne under sin lärarutbildning.

Vidare ansågs det som en självklarhet att det skall finnas institutioner för finska språket vid svenska universitet och högskolor och att det skall var möjligt att studera finska och forska om finska språket i Sverige. Detta ansågs viktigt som ett medel att höja finska språkets status i Sverige och för att finska skall vara ett levande språk i Sverige. Deltagarna ansåg inte att det behövs finskspråkiga program på högskolan, men däremot kurser i finska språket.

Rörande modersmålsundervisning framkom även att det är viktigt att skapa en positiv inställning till modersmålsundervisning bland svenska lärare. Det upplevdes inte som något positivt att behöva gå på modersmålsundervisning på lunchrasten eller efter skolans slut.

9.7.3 Media

Ungdomarna ansåg att det behövs finskspråkiga tidningar, tidskrifter, radioprogram och TV-program som produceras i Sverige. Det räcker inte att man i Sverige kan se TV-program och höra radioprogram från Finland och att man kan beställa tidningar från Finland. Sverigefinsk media upplevs som viktig därför att den fungerar som minoritetens diskussionsforum. I riksfinsk media behandlas finska frågor. Frågor som berör och intresserar sverigefinnarna lyfts inte fram i tillräcklig omfattning i riksfinsk media.

Gruppen diskuterade varför sverigefinsk media inte når ungdomar i någon större utsträckning. Deltagarna var bekymrade över att sverigefinsk media och då särskilt tidningarna glömt bort ungdomar och unga vuxna. Dessa grupper nås inte av tidningarna eftersom innehållet och inriktningen inte intresserar de yngre. Artiklarna riktar sig till äldre läsare och det finns t.ex. inga ungdomssidor i tidningarna. Sverigefinsk radio uppfattades som positivt eftersom den uppmärksammat ungdomarna i sitt programutbud. En del av radioprogrammen riktar sig tydligt till yngre lyssnare.

Ungdomarna ansåg inte att det behövs finskspråkigt material, såsom t.ex. en sida på finska, i rikstäckande svenskspråkiga dagstidningar. Majoritetens media är knappast intresserade av finskspråkiga sidor, eftersom de endast skulle riktas sig till en mindre del av tidningarnas läsare. Istället såg man det som en bättre lösning att det finns *en* rikstäckande finskspråkig dagstidning som täcker mer än nuvarande tidningar.

Ungdomarna efterlyste mer multimedia på finska. Distribution via internet sågs som ett bra sätt att nå sverigefinska ungdomar. En nättidning på finska med ett diskussionsforum skulle på ett bra sätt kunna nå sverigefinska ungdomar. I ett sådant forum skulle även tröskeln för att få i gång en debatt om sverigefinska frågor vara betydligt lägre än i tryckta tidningar

9.7.4 Kultur

Ungdomarna ansåg att det även behövs teater, musik och litteratur som produceras i Sverige. Det räcker inte att man bara för in den här typen av kultur från Finland. Det behövs en inhemsk sverigefinsk kultur därför att ämnena som behandlas och infallsvinklarna är delvis olika för sverigefinnarna och finnar i Finland. Det påpekades även att ämnen som berör sverigefinnar också kan behandlas på svenska inom kulturen för då kan man även nå majoritetsbefolkningen.

Gruppen diskuterade vem som bär ansvaret för att sverigefinsk kultur utvecklas. Deltagarna ansåg att sverigefinnarna själva bär ett ansvar för detta både som konsumenter och som producenter av kultur. Det ansågs viktigt att man satsar resurser på kvalitativ minoritetskultur för annars kan minoritetskulturen inte konkurrera med majoritetens kulturutbud. Man skulle hellre se på kvalitativ svensk teater eller film än se sverigefinsk teater eller film av låg kvalité.

Ungdomarna ansåg att den svenska staten har ett ansvar för att stödja minoritetskulturen därför att minoriteterna har rätt till sin egen kultur. Som samhällsmedborgare har även minoriteterna betalat för sin del av samhällets stöd genom skatter. Skattemedel bör därför användas till finansiering av högkvalitativ minoritetskultur.

Deltagarna anförde vidare att den äldre sverigefinska generationens dominans i sverigefinska kulturföreningars beslutande organ borde brytas. Sverigefinska ungdomars deltagande i olika sverigefinska sammanhang efterlyses ofta, men samtidigt motsätter sig de äldre ungdomars initiativ att förändra formerna för den sverigefinska verksamheten.

Bland önskemål om framtida kultursatsningar framkom bl.a. en egen sverigefinsk tv-serie som beskriver sverigefinnars liv i Sverige, en finskspråkig radiokanal för ungdomar som sänds analogt i hela landet samt satsningar på tvåspråkiga tidskrifter som riktar sig till yngre läsare.

9.8 Unga sverigefinnars tankar om finsk identitet

Forskaren Lotta Weckström har intervjuat ett antal unga och äldre sverigefinnar i Mälardalen om deras syn på finskhet och deras tankar om finsk identitet. Weckströms arbete är helt frikopplat från

utredningen och hennes studie ingår i en kommande avhandling. Weckström redovisar en del av sina resultat rörande yngre sverigefinnars identitet i en artikel som bifogas som bilaga till detta betänkande, se *bilaga 6*.

Många äldre sverigefinnar har i intervjuerna berättat om de svårigheter de mötte som invandrare i Sverige och den negativa inställningen som många hade mot finnar i Sverige under lång tid. Weckströms resultat visar att de yngre sverigefinnarna inte uppfattar sig som invandrare och att de upplever finskheten som något positivt i livet. Den finska identiteten bidrar med ett mervärde i deras liv. Familjens förhållningssätt och skolans betydelse betonas i en del av intervjuerna. I intervjuerna framkommer tydligt att många upplever språkets bevarande som en viktig fråga. Det beskrivs bl.a. att många enskilda tar aktiv ställning till språkets betydelse för den egna identiteten när de själva får barn och att vissa då väljer att aktivt värna språkets fortlevnad inom den egna kärnfamiljen. Även en del av dem som inte längre behärskar finska språket upplever att "finskhet" är en viktig del av deras identitet. Det förhållandet att en del av de intervjuade förlorat finska språket är ett exempel på den språkbytesprocess som även Lainio och Leppänen lyfter fram i sina djupintervjuresultat.

9.9 Överväganden

Min bedömning:

En utvidgning av förvaltningsområdet skulle innebära en statushöjande åtgärd för finska språket.

Det finns intresse och behov hos enskilda sverigefinnar att utvidga nuvarande förvaltningsområde för finska språket till att omfatta även Stockholms- och Mälardalsregionen.

9.9.1 Utvidgning av förvaltningsområde som statushöjande åtgärd

Det finns ett genuint intresse och en stark önskan bland många sverigefinnar att bevara finska språket i Sverige. Genom att erkänna finska språket som ett nationellt minoritetsspråk har Sverige uttalat och utlovat sitt stöd för att språket skall kunna fortleva i det svenska samhället. Medvetenheten om den nationella minoritets-

politiken har ökat, även om kunskaperna alljämt behöver förbättras både hos majoriteten och minoriteterna. Genom ökad medvetenhet inom minoriteterna skapas också bättre förutsättningar för aktivt arbete inom grupperna som främjar språkens och kulturernas fortlevnad på sikt.

Mycket tyder på att den sverigefinska minoriteten är inne i en språkbytesprocess. Detta förhållande måste tas på allvar. Resultaten från enkätundersökningen och resultaten djupintervjuerna visar att finska språket huvudsakligen används av sverigefinnarna i privata situationer (i hemmet, på fritiden). Lainio och Leppänen drar slutsatsen att finska språket i Sverige har börjat förlora domäner och att en språkbytesprocess pågår bland sverigefinnarna. De huvudsakliga vägarna för att vända utvecklingen, förutom en aktiv revitalisering av språket i inom familjen, är skolan och en funktionell utvidgning av språkdomäner (såsom den offentliga sfären). Om språket utvidgas till den offentliga sfären ökar också språkets prestige och minoritetsgruppens vilja att lära sig språket.

Aktiva åtgärder som främjar finska språkets fortlevnad måste, enligt min bedömning, sättas in omgående. Det krävs åtgärder som på olika sätt höjer statusen på språket i samhället. En sådan viktig åtgärd är utvidgningen av förvaltningsområdet så att fler sverigefinnar berörs än bara de som bor i Norrbottenskommunerna. Europarådet konstaterade att endast 5 procent av sverigefinnarna bor i detta område. Av den befolkningsstatistik utredningen fått fram framgår att snarare 3,5 procent av sverigefinländarna bor i nuvarande förvaltningsområde. En utvidgning av förvaltningsområdet skulle innebära att fler språkanvändare gavs vissa rättigheter och att det finska språket blev mer synligt i samhället inom ett större område.

9.9.2 Sverigefinnars behov och önskemål

Utredningen har under arbetets gång haft möjlighet att träffa många sverigefinnar i den aktuella regionen. Mitt bestämda intryck från dessa möten med enskilda är att frågan om ett utvidgat förvaltningsområde engagerar många människor. Det råder idag en stor frustration bland många sverigefinnar över att riksdagens erkännande av de nationella minoriteterna och införandet av den svenska minoritetspolitiken lämnat så få avtryck i det svenska samhället. Varför har det inte hänt mer på dessa fem år? Varför märks

inte statusen av nationell minoritet i vanliga sverigefinnars vardag? Betyder inte den nationella minoritetspolitiken något? Som påpekats tidigare har ju mycket lite hänt i kommuner som ligger utanför de nuvarande förvaltningsområdena, trots att regeringens avsikt var att minoritetspolitiken skulle få genomslag i hela landet. Frågan om ett utvidgat förvaltningsområde engagerar många därför att man som enskild ser detta som en lösning på de problem man möter i vardagen.

Det bor ett mycket stort antal sverigefinnar i Stockholms- och Mälardalsregionen, uppemot hälften av alla sverigefinnar i Sverige. Det totala antalet sverigefinländare i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län uppgick till 211 658 personer den 31 december 2003. Det finns således en mycket stark sverigefinsk närvaro i regionen och en utvidgning av förvaltningsområdet skulle därmed påverka väldigt många enskilda individer som talar finska.

Min bedömning är att det finns behov att utvidga förvaltningsområdet för finska till detta område. Alla de träffar som utredningen har haft med yngre och äldre sverigefinnar tyder på det. Resultaten från den stora enkätundersökningen som gjorts och de djupintervjuer som genomförts tyder på samma sak.

En stor majoritet (89 procent) av dem som deltog i enkätundersökningen ansåg att det är viktigt med finskspråkig offentlig service på hemorten. Några egentliga skillnader mellan könen kunde inte påvisas. Skillnaderna mellan dem som är födda i Finland och födda i Sverige var små, likaså skillnaderna mellan yngre och äldre. Offentlig finskspråkig service upplevdes som särskilt viktig inom äldreomsorgen (99 procent) och hälso- och sjukvården (90 procent). Finskspråkig förskola (60 procent) och skola (59 procent) upplevdes också som viktiga.

Majoriteten (83 procent) ansåg det viktigt att kunna tala finska i kontakter med myndigheter. Skillnader mellan könen var marginella. Vissa skillnader fanns dock mellan personer födda i Finland (84 procent) och personer födda i Sverige (64 procent). Andelen är dock hög även för den senare gruppen. Majoriteten av de sverigefinnar som besvarade utredningens enkät uppgav att de skulle använda sig av finskspråkig service om det fanns möjlighet till det. Av dem som är födda i Finland skulle en stor majoritet (82 procent) göra det. Hälften (49 procent) av de i Sverige födda skulle använda sig av sådana tjänster.

När det gäller de sverigefinska ungdomarna som deltog i utredningens och Sverigefinska ungdomsförbundets gemensamma seminarium kan även konstateras att de inte upplevde att de hade behov av att använda finska i kontakter med myndigheter i dagsläget.

De äldre sverigefinnarna är överrepresenterade i den gjorda enkätundersökningen, likaså kvinnorna jämfört med männen. **Äldre sverigefinnar** har uttryckt mycket stort intresse för frågor som berör äldreomsorg samt möjligheterna att kunna få hälso- och sjukvårdstjänster på finska. Äldre sverigefinnar har ofta sämre språkkunskaper i svenska och det påverkar givetvis deras önskemål om samhällstjänster. Lainios och Leppänens resultat stödjer också denna slutsats. Resultaten från djupintervjuer skiljer sig inte nämnvärt från resultaten i enkätundersökningen. Av de intervjuade ansåg 93 procent att finskspråkig service är viktig på hemorten. De äldre personerna (20 av 23 fall) uppgav att de skulle använda finska i kontakter med myndigheter om den möjligheten fanns. Även här var de viktigaste områdena där man ville ha finskspråkig service äldreomsorg och sjukvård. De näst viktigaste området var i kontakter med Försäkringskassan och Skattemyndigheten.

Yngre sverigefinnar har inte uttryckt samma behov av samhällstjänster. De intervjuade yngre personerna som intervjuades ansåg inte att de hade samma behov att använda finska i myndighetskontakter, eftersom de klarade kontakterna på svenska språket. Däremot prioriterade de yngre möjligheten att använda finska på skolområdet högt. Detta kan delvis förklaras med att yngre inte ännu funderar i termer av äldreomsorg och många har inte heller behov av hälso- och sjukvårdstjänster i samma omfattning. Många yngre har heller inte särskilt många kontakter med myndigheter. De yngre sverigefinnarna är i allmänhet födda i Sverige och de som är aktivt tvåspråkiga har kanske inte ens reflekterat över om de skulle använda sig av annat än svenska ute i samhället.

Det är inte heller givet att de yngre funderat på sina egna möjligheter att överföra språket till nästa generation. Denna fråga blir för många aktuell först när man får egna barn och man hamnar i det läget att man tar ställning till olika existentiella och emotionella frågor om vad som kan uppfattas som viktigt i det egna livet. Lotta Weckströms intervjuresultat ger exempel på detta. I det läget kan språklig och kulturell identitet bli viktig även för individer som inte tidigare reflekterat över frågorna.

Det finns en stark finsk identitet hos många yngre sverigefinnar och finskheten upplevs som något positivt i livet. Lotta

Weckströms intervjuer med unga sverigefinnar i Mälardalen tyder på det, likaså det som kom fram under utredningens seminarium med Sverigefinska ungdomsförbundet.

En fråga som har störst bäring på yngre sverigefinnars möjligheter i framtiden är frågor som berör förskola och skola. Skolans centrala betydelse för språkets möjligheter att fortleva i Sverige kommer fram i många olika sammanhang under utredningens arbete, bl.a. i Sverigefinska språknämndens yttrande, seminariet för ungdomar och djupintervjuerna.

Lainio och Leppänen har gjort en del jämförelser baserat på ålder och kön. **Yngre** sverigefinnar har i allmänhet bedömt att de har bättre kunskaper i svenska och att kunskaperna i finska varierat. De **äldre** sverigefinnarna har uppgett att de har goda kunskaper i finska medan kunskaperna i svenska inte bedömts vara lika bra. Enskildas språkkunskaper påverkar även det upplevda behovet av olika typer av tjänster. Lainio och Leppänen skriver:

Kvinnor, oavsett ålder, tycks generellt uppskatta sin språkförmåga som bättre än männens. Eftersom vi inte har kunnat utföra en språklig/lingvistisk avstämning som man skulle kunna relatera till självbedömningen är det osäkert om det verkligen förhåller sig så. Det finns dock andra studier som ger liknande resultat, varför det inte vore överraskande. Kvinnor får också bättre resultat inom respektive åldersgrupp: yngre kvinnor ser ut att ha fler som anger sig vara högkompetenta i båda språken samtidigt, fler som anger högre värden för finska och fler som anger högre värden för svenska, än de yngre männen. Bland de äldre har ingen man angett så höga värden för svenska som ett par kvinnor.

Man har i olika sammanhang pekat på att finska kvinnor på olika sätt kan ha tjänat mer på flytten till Sverige (t.ex. Jaakkola 1983). Det finns också antydningar om att detta kan kopplas till språkfärdigheter: kvinnor har antingen lärt sig svenska effektivare eller de har kunnat det bättre redan vid flytten. Det är i viss mån ändå osäkert om det är så att kvinnor har lärt sig svenska bättre, och sedan dragit nytta av detta i t.ex. integrationsprocessen och det sociala livet, eller, om det är tvärtom, att man genom att vara mer socialt utåtriktade lärt sig svenska effektivare.

En slutsats vore ändå, speciellt med tanke på de äldre, att de som verkar vara i störst behov av språkstöd på svenska i olika former – dvs. tolkning eller en finskspråkig samtalspartner – är de äldre männen. Generell statistisk om hälsoskillnader mellan äldre kvinnor och män verkar stämma även för sverigefinnar (Födelselandets betydelse, 2004; jfr även Melakari, 2003), varför man kan anta att männen dessutom oftare drabbas av allvarliga sjukdomar och har kortare livslängd. Ur perspektivet åldringsvård och t.ex. sjukvård är det återigen äldre män som kan komma att ha störst vårdbehov, på finska.

Skillnaderna i resultaten i enkätundersökningen har varit mycket små mellan könen. Angående skillnader i behovet av samhällstjänster konstaterar Lainio och Leppänen bl.a.

De flesta informanterna finns inom det fält som vill ha finskspråkig service inom alla tre områdena, vård, myndighetskontakter och i skolan. Yngre kvinnor ser ut att vara de som är minst intresserade av finskspråkig service. Äldre verkar prioritera sjukvårds- och myndighetskontakter på finska, högre än de önskar sig finskspråkig skolgång. Yngre återfinns oftare bland dem som inte anger en hög prioritet för något servicealternativ alls på finska. Äldre män – som också visade sig vara de som sannolikt hade störst behov av språkstöd – är de tydligaste förespråkarna för finskspråkig service inom två eller alla tre områdena. Beträffande följderna av dessa tendenser, finns det ur språkbevarandeperspektivet speciellt en som är negativ: unga kvinnor ser ut att ha högre kompetens i svenska än männen, samtidigt som de lågprioriterar t.ex. finskt modersmålsstöd i förskolan. Denna tendens med yngre kvinnor som en förtrupp i språkbytesprocessen känns igen från andra språkbyteskontexter, bl.a. från Tornedalen. Yngre kvinnor var också mindre intresserade av och insatta i minoritetsställningen.

Det förefaller vara så att det finns ett samband mellan medvetenheten om minoritets- och språkbevarandefrågorna respektive behovet/önskemålen om olika samhällstjänster och hur långt språkbytesprocessen hunnit. Slutsatsen blir att ju mer medveten en enskild är på området, desto större tycks benägenheten vara att vilja använda språket i olika sammanhang.

Sammanfattningsvis anser jag att de resultat utredningen fått fram tyder på att det finns intresse och behov hos enskilda sverigefinnar att utvidga nuvarande förvaltningsområde till att omfatta även Stockholms- och Mälardalsregionen. Sverigefinnarna själva och de organisationer som företräder dem ger uttryck för detta. Intresset är uttalat större bland äldre sverigefinnar än yngre. Samtidigt kan framför allt de yngres bristande kunskaper och medvetenhet i frågorna vara en del av orsaken till dessa skillnader. Många av de yngre har dock en stark finsk identitet och en vilja att bevara språket. För att stödja denna strävan behövs, enligt min mening, aktiva språkbevarande åtgärder från samhällets sida.

Även med beaktande av den relativt långt gångna språkbytesprocessen inom den sverigefinska minoriteten finns det stor anledning att sätta in statushöjande åtgärder. Ett förvaltningsområde i Stockholm och Mälardalen skulle höja statusen på finska språket i regionen. Koncentrationen av sverigefinnar är så hög i regionen och de geografiska avstånden så små att möjligheterna för

finska språket att utvecklas på ett gynnsamt sätt är mycket goda. I regionen finns dessutom två universitet och en högskola som undervisar och forskar i finska språket. Flera av de få kvarvarande kommunala finskspråkiga klasserna i grundskolan och flera sverigefinska friskolor finns i regionen. Det finskspråkiga föreningslivet och religiösa samfundslivet är också aktivt. Inrättandet av möjligheten att kunna använda finska språket i offentliga sammanhang och i kontakter med myndigheter skulle också stärka språkets ställning i regionen.

10 Beredskap för att utvidga förvaltningsområdet för finska språket

Enligt direktiven skall utredarens analys omfatta en bedömning av kommunala och statliga myndigheters samt domstolars möjligheter och beredskap, på kort och lång sikt, att hantera en utvidgad lagstiftning om rätt att använda finska vid enskildas kontakter med myndigheten eller domstolen. I detta avsnitt behandlas de synpunkter som kommit fram i samband med utredningens besök i ett antal kommuner och hos länsstyrelserna. Därefter redogörs även för de synpunkter som framkommit i de kommunala och statliga myndigheternas och domstolarnas yttranden till utredningen.

10.1 Bakgrund

Europarådet har i sin kritik av den svenska minoritetspolitiken påpekat att endast 5 procent av den sverigefinska minoriteten omfattas av skyddet i del III av minoritetsspråkskonventionen, dvs. inom det geografiska område som i dag ingår i förvaltningsområdet för finska språket (se avsnitt 5.3.2 ovan). Enligt Europarådet har det inte ansetts godtagbart att begränsa skyddet till en så liten andel av den sverigefinska minoriteten.

Tanken med att utvidga förvaltningsområdet till Stockholms- och Mälardalsregionen måste således, enligt min mening, vara att **en mycket större andel** av den sverigefinska minoriteten skall komma i åtnjutande av det skydd som del III i konventionen omfattar. Direktivens begrepp ”*Stockholms- och Mälardalsregionen*” har jag tolkat som ett område som omfattar i vart fall Stockholms, Uppsala, Södermanlands samt Västmanlands län, ett geografiskt område som omfattar 53 kommuner. I samtliga dessa kommuner bor ett stort antal sverigefinnar. De beräkningar utredningen fått fram visar att 211 658 första och andra generationens sverigefinländare, (47,5 procent av totalen), bor i detta område.

10.2 Kommunernas beredskap

10.2.1 Kommunernas betydelse för minoritetspolitikens genomförande

Kommunerna har en central roll i förverkligandet av minoritetspolitiken. Av de utvärderingar som gjorts, på uppdrag av Länsstyrelsen i Norrbottens län och riksdagens konstitutionsutskott, framgår att graden av implementering av Sveriges åtaganden rörande nationella minoriteter till stor del har varit beroende på ambitionsnivån på lokal nivå (se avsnitt 4).

Det blev tidigt uppenbart för utredningen att kunskaperna rörande den svenska minoritetspolitiken, Sveriges internationella åtaganden rörande nationella minoriteter och den nuvarande lagstiftning är mycket begränsad utanför de kommuner som ingår i förvaltningsområdena. Det råder i allmänhet stor okunskap inom den statliga och kommunala förvaltningen och bland den breda allmänheten, om vad minoritetspolitiken och erkännandet av de nationella minoriteterna innebär, trots att nuvarande minoritetspolitik gällt i fem år. Utredningen har således varit tvungen att hantera ett mycket stort informationsbehov rörande minoritetspolitiken och nuvarande lagstiftning, främst hos kommuner och myndigheter.

I allmänhet finns det även en tendens att blanda ihop minoritetsfrågorna med integrationsfrågor, vilket gör att utgångspunkten för diskussionen lätt blir felaktig. Målen för **integrationspolitiken** är:

- Lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund.
- En samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund.
- En samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund ska vara delaktiga i och medansvariga för.¹

Integrationspolitiken är ytterst en demokratifråga. Det handlar således om att inkludera (och delvis assimilera) människor med annan bakgrund som likvärdiga samhällsmedborgare i det svenska samhället och att motverka diskriminering av dem.

Målen för **minoritetspolitiken** är:

¹ prop. 2002/03:1 utgiftsområde 8 s 14

- Ge skydd för de nationella minoriteterna.
- Stärka de nationella minoriteternas möjligheter till inflytande.
- Stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

Minoritetspolitiken däremot handlar om att stärka grupper som varit en del av det svenska samhället under en lång tid och ge dem möjligheter att bevara sin kulturella och språkliga särart, därför att det är en värdefull del av det svenska kulturarvet. I åtagandet rörande nationella minoriteter ingår även ett uttryckligt förbud mot assimilering från samhällets sida (artikel 5.2 ramkonventionen).

För att hantera det stora behovet på information rörande nationella minoriteter, anordnade utredningen konferensen ”*Förstärkt skydd för finska språket i Mälardalen – Nästa steg i den svenska minoritetspolitiken?*” i Stockholm i augusti 2004. Konferensen riktade sig i första hand till kommuner och myndigheter och det främsta syftet var att sprida kunskap om minoritetslagstiftningen samt att påbörja en dialog med berörda kommuner och myndigheter rörande ett förvaltningsområde för finska språket.

På utredningens hemsida lades informationsmaterial rörande minoritetspolitiken ut i slutet av oktober 2004, dvs. innan begäran om yttrande gick ut till kommunerna. Tillgänglig information som funnits tillgänglig är bl.a. information om utredningens arbete, nuvarande lagstiftning, förarbeten etc.

I allmänhet har det varit besvärligt att få kommunerna att intressera sig för minoritetsfrågorna. Trots idogt arbete och påstötningar från utredningens sida deltog endast 18 av 53 kommuner i den av utredningen anordnade konferensen. Jag noterar även att mycket få kommuner i regionen deltog i jubileumskonferensen ”*Erkänd*” vid Mälardalens högskola i Eskilstuna i december 2004, dit samtliga kommuner hade bjudits in.

Även i det fortsatta arbetet har ointresse präglat en del av kommunernas deltagande i dialogen och man förstår inte riktigt vad minoritetspolitiken har för syfte. Jag tolkar detta som att minoritetspolitiken inte har uppmärksamats i tillräcklig omfattning från statens och regeringens sida. Budskapet om Sveriges åtaganden rörande nationella minoriteter har i allmänhet vare sig nått eller engagerat kommuner utanför nuvarande förvaltningsområden i Norrbotten, med undantag för några enstaka kommuner. Detta trots att regeringen gett uttryck för att minoritetspolitiken skall få genomslag i hela landet. Denna okunskap rörande minoritetspolitiken syns även tydligt i de aktuella kommunernas svar till utredningen.

Vissa kommuner har valt att inte komma in med synpunkter över huvud taget. De av Thomas Hammarberg beskrivna problemen med förverkligande av mänskliga rättigheter (se avsnitt 3.4 ovan) är således mycket tydliga på minoritetspolitikens område.

10.2.2 Besök i ett antal kommuner

Utredningen har besökt ett antal kommuner i Stockholms- och Mälardalsregionen för att föra en direkt dialog om kommunernas beredskap för en eventuell utvidgning av förvaltningsområdet för finska språket. Träffarna har även varit ett sätt att sprida kunskap om Sveriges åtagande rörande nationella minoriteter och nuvarande svensk lagstiftning. Utredaren och huvudsekreteraren har träffat kommunstyrelserepresentanter från Botkyrka, Enköping, Stockholm, Haninge, Södertälje, Uppsala, Västerås, Hallstahammar, Surahammar och Upplands Väsby. Det har inte funnits möjlighet att träffa representanter för samtliga 53 kommuner, även om det hade varit värdefullt och det sannolikt hade funnits ett behov därav, särskilt med tanke på informationsbehovet ute på kommunal nivå.

Dialogen med de kommuner som utredningen har besökt har varit mycket god. När kommunerna varit bättre insatta i frågeställningen rörande nationella minoriteter har vi gemensamt kunnat konstatera att flera kommuner redan i dag uppfyller i vart fall en del av de krav som skulle ställas vid en utvidgning av förvaltningsområdet. Det har i flera fall varit nödvändigt att diskutera skillnaderna mellan de integrations- och minoritetspolitiska målen. Några av kommunerna arbetar i dag aktivt med att bistå kommuninvånarna med kommunal service på andra språk än svenska. Bland de synpunkter som kom fram vid besöken kan bl.a. följande nämnas.

Vid besök i Botkyrka kommun² hade utredningen möjlighet att träffa en nästan fulltalig kommunstyrelse. Bl.a. diskuterades frågan om modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning på finska. Kommunen har i dag både en sverigefinsk friskola och kommunala finskspråkiga klasser. Efterfrågan på finskspråkig undervisning har enligt kommunen minskat sedan 1980- och 1990-talen. I Botkyrka arbetar man aktivt med att förbättra modersmålsundervisningen. Man använder även modersmålet som undervisningsspråk i andra ämnen och man har satsat på s.k. språkförskolor.

² Besök den 1 oktober 2004

Man har även infört arbetsmetoder för att mäta resultaten när det gäller uppnående av språkmål. Resultaten från arbetet har varit positiva. Kommunen har fått medel från regeringens Storstadsprojekt. Tyvärr har sverigefinnarna inte kommit i åtnjutande av språksatsningar inom Storstadsprojekt, eftersom sverigefinnarna bor i andra delar av kommunen än där satsningarna sker. I Botkyrka förs även en dialog med sverigefinnar om äldreomsorg på finska.

Vid besöket i Enköpings kommun³ diskuterades särskilt frågan om anordnande av äldreomsorg på finska. Kommunens representant konstaterade att det är viktigt att det finns en beredskap på sikt, särskilt vad gäller tillgången till finskspråkig personal, när allt fler finskspråkiga blir äldre. Det är viktigt att kommunen har en öppen dialog med den sverigefinska gruppen bl.a. i denna fråga. En ordentlig kartläggning av de faktiska behoven behöver göras. Från kommunen framhölls även att det vore önskvärt om staten tog fram översatt basmaterial rörande minoritetsfrågor som kommunerna kan använda sig av i sitt arbete.

Vid besöket i Stockholms kommun⁴ informerades utredningen om det kartläggningsarbete kommunen genomför rörande de nationella minoriteternas behov. Diskussioner har förts med representanter för de nationella minoriteterna i kommunen. Arbetet kommer sannolikt att utmynna i någon form av policydokument.

I Haninge kommun⁵ har minoritetsfrågorna aktualiserats bl.a. inom äldreomsorgen. Vid utredningens besök framkom att det finns en efterfrågan på finskspråkig äldreomsorg och kommunen har hittills köpt äldreomsorgsplatser i en annan kommun. Kommunen erbjuder finskspråkiga klasser och förskoleverksamhet på finska. Kommunen har förstått att man måste öka kunskaperna om den svenska minoritetspolitiken hos kommunens anställda. Därför kommer man att under våren 2005 att anordna ett seminarium rörande minoritetspolitiken som riktar sig till politiker, kommunens personal och även allmänheten. Detta får uppfattas som ett mycket positivt initiativ för att sprida kunskaper om minoritetspolitiken och de nationella minoriteterna. Kommunen har redan tidigare, under 2001–2002, kartlagt personalens språkkunskaper för att kunna ge bättre service till kommuninvånarna.

³ Besök den 12 oktober 2004

⁴ Besök den 25 oktober 2004

⁵ Besök den 5 november 2004

Vid besöket i Södertälje kommun⁶ informerades utredningen om att kommunen i dag har ett samarbete med sverigefinska organisationer. Det finns möjlighet att få finskspråkigt demensboende i kommunen. Likaså finns det finskspråkig förskoleverksamhet och finskspråkig undervisning på låg- och mellanstadiet i kommunen. Kommunens representanter uppgav också att man anser att det finns andra grupper i kommunen, bl.a. assyrier/syrianer och romer, som har större behov av stöd än sverigefinnarna. När det gäller frågan om nationella minoriteter konstaterade kommunens representanter att flera kommuner bör kunna samarbeta med varandra i dessa frågor i framtiden.

I Uppsala kommun⁷ gavs utredningen möjlighet att redogöra för sitt arbete på kommunstyrelsens sammanträde. Kommunstyrelsen hade även möjlighet att ställa frågor om minoritetspolitiken och nuvarande lagstiftning. Frågan om äldreomsorg på finska har diskuterats med representanter för sverigefinnarna i kommunen. Tidigare har det även funnits finskspråkiga klasser i kommunen, men dessa lades ned på 1990-talet.

Även vid besöket i Västerås kommun⁸ hade utredningen möjlighet att träffa nästan hela kommunstyrelsen. Det noterades att det redan finns en del finskspråkig service i kommunen. Om kommunen skulle öka ambitionsnivån i den finskspråkiga servicen till kommuninvånarna ännu mer, skulle det innebära merkostnader för kommunen. T.ex. skulle man kunna lägga in material på finska i den s.k. 24-timmarsmyndigheten. Vidare noterades att det är viktigt att en länsstyrelse ges en samordnande roll i minoritetsfrågorna. Från kommunens sida poängterades även att det är viktigt att man ökar förståelsen mellan de nordiska länderna mer och att i det sammanhanget har finska språket en viktig betydelse.

Vid besöket i Hallstahammar⁹ träffade utredningen representanter för både Hallstahammars kommun och Surahammars kommun. Det konstaterades att avstånden i kommunerna kan vara långa och att det kan försvåra möjligheterna att erbjuda kommunal service. I Hallstahammar gjordes för några år sedan en inventering av de sverigefinska invånarnas behov inom äldreomsorgen. Man konstaterade då att det kommer att finnas behov av tjänster på finska inom äldreomsorgen i framtiden. En diskussion fördes om vad som avses

⁶ Besök den 12 november 2004

⁷ Besök den 15 november 2004

⁸ Besök den 24 november 2004

⁹ Besök den 20 december 2004

med lagtextens ”delvis” rörande kommunens skyldighet att erbjuda förskola och äldreomsorg. Vidare uppgavs att om ett förvaltningsområde skulle införas i denna region, skulle det att innebära merkostnader för kommunerna i form av kostnader för organisationsförändringar och utbildningsinsatser. Det poängterades även att det är viktigt för kommunens planering att det finns statistiskt material så att man kan bedöma antalet personer som tillhör nationella minoriteter.

Besök har även gjorts i Upplands Väsby kommun, där syftet var att informera kommunstyrelsen om utredningens arbete och resultaten från enkätundersökningen bland sverigefinnar.¹⁰

Från kommunernas sida har man vid nästan samtliga besök tydligt uttryckt att en utvidgning av förvaltningsområdet måste medföra ett tillskott av statlig finansiering för att täcka kommunernas merkostnader.

10.2.3 Allmänt om kommunernas yttranden

Utredningen har begärt att få in skriftliga yttranden från samtliga kommuner i de fyra länen. I begäran om yttrande har en allmän beskrivning av nuvarande lagstiftning lämnats och kommunerna har hänvisats till utredningens hemsida för ytterligare material. Även direktivet har bifogats. Utredningen har begärt att få svar på bl.a. följande frågor från kommunerna:

- Är det möjligt att få förskola och/eller äldreomsorg helt eller delvis på finska i kommunen i dag eller planeras sådan verksamhet?
- Finns det i dag personal inom förskolan, äldreomsorgen och den kommunala förvaltningen som talar finska? Har kommunen tidigare gjort någon kartläggning av om det finns sådan personal?
- Har kommunen upprättat någon handlingsplan eller vidtagit några andra åtgärder med anledning av den nationella minoritetspolitiken?
- Om kommunen skulle bli skyldig att tillhandahålla sådan service på finska som i dag ges i nuvarande förvaltningsområde, bedömer ni att det skulle innebära ytterligare kostnader för

¹⁰ Besök den 11 april 2005

kommunen? Om svaret är ja, uppskatta hur stora kostnadsökningar det skulle kunna bli frågan om?

Kommunerna har även haft möjlighet att lämna andra synpunkter de tyckt var relevanta. När resultaten från enkätundersökningen bland sverigefinnar blev klara skickades även en skrivelse rörande dessa resultat till samtliga aktuella kommuner för att göra kommunerna uppmärksamma på resultaten. Kommunerna gavs möjlighet att inkomma med ytterligare synpunkter med anledning av enkätresultaten. Ingen kommun har dock inkommit med synpunkter i sak.

Det finns en del allmänna reflektioner som kan göras med anledning av kommunernas yttranden. Av en del yttranden framgår att vissa kommunerna inte riktigt förstått syftet med den svenska minoritetspolitiken, och detta får tolkas som att kunskaperna om den nationella minoritetspolitiken och Sveriges internationella åtaganden måste förbättras. Detta visar, enligt min mening, att det finns ett stort behov av en stödjande statlig funktion som riktar sig till kommunerna för att Sveriges åtaganden rörande minoriteter skall få ett ordentligt genomslag.

Några kommuner har valt att inte svara på utredningens frågor och inte lämnat något yttrande alls. När de gäller dessa kommuner har utredningen ingen möjlighet att ta ställning till beredskapen för en utvidgning. Allmänt kan dock sägas att det bor sverigefinnar i alla landets kommuner och många av dessa arbetar inom kommunal verksamhet. Det finns därför anledning att tro att förutsättningarna även i de kommuner, som inte yttrat sig, är likartade med förhållandena i övriga kommuner i regionen.

Anledningen till att riksdagen fattat beslut om införandet av en minoritetspolitik och inrättandet av förvaltningsområden i Norrbotten är att lagstiftaren vill höja statusen på de nationella minoritetsspråken och ge stöd enligt del III i minoritetsspråkskonventionen. Ett sätt att göra detta är att klart markera från samhällets sida att minoritetsspråken har ett värde och att enskilda skall ges möjlighet att använda språken i offentliga sammanhang. Det handlar således *inte* om att enskilda skulle ha behov av att tala det egna minoritetsspråket därför att han eller hon har bristande kunskaper i svenska språket. Vissa kommuners resonemang rörande sverigefinnars kunskaper i svenska, är därför inte helt relevant i sammanhanget, eftersom det primära syftet med ett förvaltningsområde är att statusen på finska språket skall höjas och den sverigefinska

gruppens strävanden att bevara sitt språk skall främjas. Det finska språket skall därmed även göras mer synligt i det svenska samhället, vilket gynnar språkets fortlevnad.

I en del kommuner sammanblandar man även minoritetspolitikens syfte med de integrationspolitiska målen. Syftet med minoritetspolitiken är *inte* att integrera de nationella minoriteterna i det svenska samhället. Syftet är att främja de nationella minoriteternas möjligheter att bevara sitt språk och sin kultur. Ett tydligt majoritetsperspektiv går att utläsa av flera av kommunernas yttranden. Man gör en intresseavvägning mellan det man anser är den sverigefinska gruppens behov av samhälleligt stöd och andra gruppers behov av stöd. Jämförelsen görs delvis på felaktiga grunder eftersom andra etniska gruppers behov, i vart fall delvis, grundar sig på integrationspolitiska mål. Integrations- och minoritetspolitiska behov skall således inte ställas mot varandra.

Begränsade kunskaper rörande de nationella minoriteternas situation och deras behov förefaller också ha påverkat kommunernas yttranden. Väldigt få kommuner har kartlagt de nationella minoriteternas behov. Trots detta anser flera kommuner att det inte är lämpligt att skilja ut och "segregera" en språkgrupp i kommunal verksamhet inom förskolan och äldreomsorgen. Mot detta står dock att det särskilt i förskolan är viktigt att minoritetsbarn ges möjligheter att utveckla sitt modersmål i en miljö där minoritetsspråket ges ett stort utrymme. Då kan minoritetsspråkiga miljöer vara ett stort stöd och mycket positivt för barnens språkutveckling.

Frågan huruvida förskolebarn skall ges möjlighet att stärka det egna modersmålet i en minoritetsspråkig miljö bör därför inte heller avfärdas på den grunden att det skulle vara segregering. Företrädare för nationella minoriteter uppfattar inte helt eller delvis minoritetsspråkiga förskole- och skolmiljöer som segregering utan som stödjande för barns möjligheter att lära sig och utveckla det egna modersmålet. Tvärtom kan en helsvensk förskolemiljö av språkmedvetna föräldrar snarare uppfattas som en starkt assimilativ miljö för barn i förskoleåldern som försvårar barns möjligheter att tillägna sig det egna språket. Jag vill även hänvisa till de resonemangen som för i avsnitt 7 om undervisningens betydelse för barns möjligheter att tillägna sig aktiv additiv tvåspråkighet.

I den nuvarande minoritetsspråkslagstiftningen har lagstiftaren även ansett att förskola faktiskt skall erbjudas helt eller delvis på det egna minoritetsspråket och att detta skall kunna ske i särskilda

grupper. Regeringen skriver rörande förskoleverksamhet i propositionen:

Omfattningen av verksamheten kan variera beroende på hur många barn den omfattar och tillgången på språkkunnig personal. Finns det tillräckligt många barn och tillräckligt mycket personal som behärskar språket kan verksamheten på finska eller meänkieli bedrivas mer organiserat i särskilda grupper eller på särskilda tvåspråkiga daghemsavdelningar eller helt tvåspråkiga daghem.¹¹

En av utgångspunkterna för minoritetspolitiken är att de nationella minoriteterna skall ges möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och att Sverige som stat åtagit sig att aktivt främja minoritetsspråkens fortlevnad. Det innebär att majoritetssamhället har en skyldighet att beakta minoriteternas behov. Dessa behov måste kartläggas innan man med bestämdhet kan uttala sig om på vilket sätt samhället bör eller kan bistå respektive grupp.

Det strider således mot andan i minoritetskonventionerna att majoritetssamhället anser sig ha tolkningsföreträde rörande de nationella minoriteternas språkliga och kulturella behov. En del av de tankegångar som kommer fram i kommunernas yttranden är likartade med de bemötandeproblem som framkommit i utvärderingarna från Norrbotten och som kommenterats i avsnitt 6, dvs. en ifrågasättande attityd som utgår från majoritetens behov.

Frågan om antalet sverigefinnar har också vållat problem i ett antal kommuner. Som redogjort för i avsnitt 8.2 går det i dag inte att ange antalet *sverigefinnar*. Däremot finns de statistik på första och andra generationens sverigefinländare. Däremot syns inte deras barn och barnbarn på något sätt i statistiken över personer av finsk härkomst. I vissa kommuners yttranden talas om antalet finska medborgare, vilket saknar betydelse i sammanhanget.

Den bristande statistiken blir således ett stort problem när kommunerna skall ta ställning till frågor som berör den sverigefinska minoriteten i den egna kommunen, när man inte ens vet hur många som kan komma att beröras. De uppgifter som nu finns tillgängliga är de siffror utredningen fått fram. Dessa siffror redovisas närmare för respektive kommun i avsnitt 11.

¹¹ prop. 1998/99:143 s 87

10.2.4 Överväganden

Min bedömning:

Det finns befintlig finskspråkig verksamhet och finskspråkig personal i många av kommunerna. Kommunerna har således en viss beredskap för att hantera ett utvidgat förvaltningsområde både på kort och lång sikt. Goda möjligheter finns för att erbjuda förskola och äldreomsorg helt eller delvis på finska. Viss finskspråkig personal finns även i de kommunala förvaltningarna. Kommunerna bör även kunna samarbeta för att kunna erbjuda en kostnadseffektiv verksamhet.

Av kommunernas yttranden framgår att flera kommuner i regionen redan i dag erbjuder förskola och äldreomsorg helt eller delvis på finska språket i viss omfattning. I 14 kommuner finns redan möjlighet till finskspråkig förskola och i ytterligare en förs diskussioner om att starta en sådan förskola.

Om finskspråkig äldreomsorg inte anordnas försöker man i flera kommuner ordna så att enskilda blir bemötta och får omsorg av finskspråkig personal. Det finns hos många kommuner således en medvetenhet och en vilja att bistå enskilda med service på minoritetsspråket.

En sammanställning av kommunernas svar framgår av följande tabell. I tabellen har befintlig förskola och äldreomsorg, som bedrivs helt eller delvis på finska språket, angetts. Vidare redovisas uppgifter om finskspråkig personal inom förskola, äldreomsorg och annan kommunal förvaltning. Slutligen framgår även om kommunen gjort någon kartläggning av personalens språkkunskaper.

Teckenförklaring:

- ej yttr = kommunen valt att inte yttra sig
- köp = kommunen köper tjänst av annan kommun
- = finns i någon form
- = kommunen försöker lösa med befintlig personal alt. möjliggör att tjänst i annan kommun kan användas

Befintlig finskspråkig service och personal i de aktuella kommunerna

Kommun	Befintlig förskola	Befintlig äldreoms.	Personal finns förskola	Personal finns äldreoms.	Personal finns övrigt	Kartläggning har gjorts
Arboga			•	•		
Botkyrka	•	•	•	•	•	
Danderyd	ej yttr	-	-	-	-	-
Ekerö		○	•	•		
Enköping	• delvis	○	•	•	•	
Eskilstuna	•	•	•	•	•	
Fagersta		○	•	•	•	• viss
Flen	¹²		•	•	•	• viss
Gnesta			•	•		
Hallstaham.			•	•	•	
Haninge	•	○	•	•	•	• viss
Heby	ej yttr	-	-	-	-	-
Huddinge	• ¹³	•	•	•		
Håbo	• ¹⁴	•	•	•	•	
Järfälla		•	•	•		
Katrineholm		○	•	•	•	
Knivsta			?	?	•	
Kungsör	ej yttr	-	-	-	-	-
Köping		•	•	•	•	
Lidingö			•	•	•	
Nacka	¹⁵	•		•	•	•
Norberg		○		•		
Norrtälje	¹⁶	?	•	?	?	
Nykvarn	¹⁷					
Nyköping		○		•		•
Nynäshamn		köp	vet ej	•		• ¹⁸
Oxelösund	• famdgh		•	•	•	
Sala	ej yttr	-	-	-	-	-
Salem	köp		•	•		
Sigtuna			•	•		
Skinnskatteb	ej yttr	-	-	-	-	-
Sollentuna	•	• köp	•	•		
Solna	•		•	? ¹⁹	•	

¹² "möjligt", finns inte i dag

¹³ läggs ned hösten 2005

¹⁴ familjedaghem, placeras i annan kommun

¹⁵ "skulle kunna utvecklas om efterfrågan finns"

¹⁶ "möjligt om intresse finns"

¹⁷ Nykvarns kommun har lämnat ett yttrande men har inte svarat på de frågor utredningen ställt: "Nykvarns kommun är en liten kommun, som saknar resurser att klara den servicenivå eller verksamhet som anges i Er begäran om yttrande."

¹⁸ kartläggning har gjorts inom äldreomsorgen

Stockholm	•	•	•	•		
Strängnäs			•	•		• soc
Sundbyberg	köp	○ + köp	•	•		
Suraham.		○	•?	•	•	
Södertälje		•	•	•	•	20
Tierp		○	•	•	•	
Trosa				?	?	
Tyresö		pågår	•	•	•	
Täby		köp			•	
Uppl Väsby	•	• + köp	•	•		
Uppl Bro	ej yttr	-	-	-	-	-
Uppsala	pågår ²¹	○	•	•		
Vallentuna	ej yttr	-	-	-	-	-
Vaxholm			• ev	•		
Vingåker						• soc
Värmdö		•	•			• soc, PBL
Västerås	•	•	•	•		
Älvkarleby			•	•	•	• 2002
Österåker		köp	•	•		
Östhammar			•	•		• enstaka

Rörande förskoleverksamhet kan det konstateras att befintlig finskspråkig förskola finns i 14 av kommunerna och diskussion rörande bildandet av en finskspråkig förskola pågår i en kommun. Två kommuner köper denna tjänst från andra kommuner. Det innebär att det i dag finns eller kommer att finnas möjlighet till finskspråkig förskoleverksamhet i 33 procent av kommunerna som yttrat sig i frågan. Finskspråkig personal uppges finnas i 37 av kommunerna, vilket utgör 80 procent av de kommuner som svarat.

Min bedömning är att det bör finnas goda förutsättningar att anordna förskola på finska, om sådant behov skulle finnas i kommunerna. Enligt nuvarande lagen om rätt att använda finska skall kommuner inom förvaltningsområdet erbjuda förskola helt eller delvis på finska. Finskspråkig förskoleverksamhet bör kunna erbjudas om befintlig personal placeras så att finskspråkig förskoleverksamhet koncentreras till viss eller vissa platser i kommunen. Detta bör kunna vara möjligt både på kort och lång sikt. Skulle be-

¹⁹ Mer än 80 % av äldreomsorgen drivs på entreprenad i kommunen. Kommunen har inga uppgifter på personalens (entreprenörens) språkkunskaper.

²⁰ nej, uppskattningsvis ca 10 % av person.

²¹ Diskussioner pågår i kommunen rörande möjligheten att starta en finskspråkig förskola hösten 2005. Kommunen har varit initialt positiv till frågan.

hoven visa sig vara stora i en kommun, bör mer finskspråkig personal kunna rekryteras på sikt.

Av kommunernas yttranden framgår vidare att möjligheterna att erbjuda äldreomsorg på finska är ganska goda om verksamheten organiseras på rätt sätt. I 13 kommuner finns redan finskspråkig äldreomsorg och diskussion om detta pågår i en kommun. Sex kommuner köper äldreomsorgsplatser från andra kommuner och i 11 kommuner försöker man lösa situationen med placering av befintlig finskspråkig personal. Dessa möjligheter finns således i 60 procent av de kommuner som yttrat sig. Finskspråkig personal inom äldreomsorgen finns i någon mån i 83 procent av kommunerna.

Mot denna bakgrund finns det, enligt min mening, relativt goda möjligheter redan i dag att anordna äldreomsorg helt eller delvis på finska i regionen. Även här bör man kunna använda sig av befintlig finskspråkig personal i verksamheten. På längre sikt finns det givetvis möjlighet att rekrytera mer finskspråkig personal.

När det gäller framför allt äldreomsorg bör det även finnas stora möjligheter för kommunerna i regionen att samarbeta och köpa tjänster av varandra. Om kommunen är liten och även behovet är litet kan det vettigaste och mest kostnadseffektiva vara samarbeta med andra kommuner. Det finns sannolikt även en del effektivitetsvinster att göra genom samarbete mellan kommunerna genom gemensamma upphandlingar. Det viktigaste är att enskilda ges möjlighet att få äldreomsorg på finska. Om det innebär att den enskilde måste flytta en kortare sträcka för att kunna få äldreomsorg på finska, kan det vara ett realistiskt alternativ. Redan i dag görs detta val av många familjer där äldreomsorgstjänster köps i en annan kommun.

Inom den övriga kommunala verksamheten uppger kommunerna att det finns viss finskspråkig personal. I 54 procent av kommunerna (som yttrat sig) finns det finskspråkig personal inom förvaltningen. Lagen ger i dag möjlighet att koncentrera service på minoritetsspråken till vissa platser och vissa tider. Detta innebär att resurserna kan koncentreras vid behov. Även här gör jag bedömningen att service bör kunna ges på finska, särskilt om man väljer att koncentrera verksamheten i en uppbyggnadsfas. Erfarenheterna från Norrbotten visar också att efterfrågan kan vara relativt begränsad i början.

Botkyrka kommun skriver i sitt yttrande att kommunens medborgarkontor kan fylla en viktig funktion när det gäller service till

finsktalande. Medborgarkontorens uppdrag är att företräda kommunens alla förvaltningar som första instans. Många frågor kan lösas direkt på medborgarkontoret och resten kan föras vidare i strukturerad form till rätt instans. Det innebär, enligt kommunen, att ”medborgarkontoren kan få en nyckelroll om efterfrågan ökar vid ett eventuellt införande av ett förvaltningsområde. På det sättet är kommunens beredskap god.”

Jag noterar att väldigt få kommuner (7 stycken) har kartlagt personalens språkkunskaper. En del av det arbete som kommunerna kommer att behöva göra för att hantera minoritetsfrågorna är just att kartlägga personalens språkkunskaper. När detta är gjort kommer kommunen att få en bättre bild av läget och kan medvetet förbättra språkkunskaperna där det finns behov. Befintlig språkkunnig personal kan även styras till viss verksamhet så att service kan lämnas på finska. Nuvarande lagstiftning ger också möjlighet att styra kontakter med myndigheter till vissa tider och platser. Det möjliggör att man redan på kort sikt bör ha förutsättningar att lämna service på finska. Om man väljer att begränsa servicen till vissa tider och bestämda platser är det mycket viktigt att allmänheten ges tydlig information om var sådana tjänster lämnas.

Kommunerna kommer även att behöva inventera sverigefinnarnas behov av tjänster. Detta bör lämpligen ske i samarbete med lokala sverigefinska organisationer eller församlingarnas finskspråkiga verksamhet. Inventering av behoven ger kommunerna bättre möjligheter att planera och även organisera sin verksamhet på ett ändamålsenligt sätt på sikt.

Det måste även påpekas att behovet av finskspråkig äldreomsorg kommer att uppstå och har redan uppstått i många kommuner i regionen, när många av första generationens sverigefinländare blir äldre. Som visats i avsnitt 8.2 var 63 procent av antalet första generationens sverigefinländare i landet över 50 år (120 987 personer) och 24 procent över 65 år (46 116 personer) år 2002. Ett stort framtida behov av äldreomsorg på finska kommer således att uppstå, oberoende av om ett förvaltningsområde för finska språket inrättas i Stockholm/Mälardalen. Inrättandet av ett förvaltningsområde skulle dock ge kommunerna möjlighet att få ytterligare statsbidrag för de merkostnader som kan uppkomma med anledning av finskspråkig äldreomsorg.

När det gäller kommunernas uppfattningar om framtida merkostnader för verksamhet med anledning av ett förvaltningsområde måste följande påpekas. Vissa kommuner uppger att inrättandet av

helt egna förskole- eller äldreomsorgsavdelningar kommer att kosta x antal kronor. I det sammanhanget vill jag först påpeka att alla de sverigefinska förskolebarnen och de äldre i äldreomsorgen redan utgör en kostnad för kommunerna i den svenskspråkiga verksamheten. Denna kostnad skall inte täckas av statsbidraget. Tanken är att endast merkostnader som kan tillkomma med anledning av att verksamheten bedrivs på ett minoritetsspråk skall täckas med statsbidraget. Det skulle t.ex. kunna vara merkostnader för omstrukturering av verksamhet, kartläggning av språkkunskaper, framtagning av informationsmaterial, översättningskostnader, utbildningsinsatser etc. En del av grundinformationen och översättningarna rörande minoritetsfrågorna är dock de samma för samtliga kommuner och sådana kostnader måste i möjligaste mån kunna hållas nere genom samordning av insatserna.

Som ett exempel i sammanhanget kan nämnas att Eskilstuna kommun erbjuder service på finska i kommunen och att denna verksamhet enligt kommunledningen inte blir dyrare än svenskspråkig service. Eskilstuna kommun skriver i sitt yttrande:

Kommunen ser sverigefinnarna som en tillgång och som en naturlig del av kommunens befolkning. De bör få samma service på för medborgarna viktiga områden som den svenskspråkiga befolkningen. Kommunen vill också värna om och använda invandrarnas kompetens i sin strategi för tillväxt i Mälardalen. I samband med företagsetableringar har det exempelvis visat sig vara en fördel att det finns god tillgång till finskspråkig arbetskraft och finsktalande personal i Eskilstuna kommun.²²

10.3 Landstingens beredskap

10.3.1 Landstingens synpunkter

När det gäller landstingens roll i minoritetspolitiken berörs endast den del av verksamheten som utgör myndighetsutövning gentemot enskild. Verksamhet inom hälso- och sjukvården som bedrivs t.ex. på vårdcentralerna omfattas inte av minoritetsspråkslagarna.

Utredningen har begärt att få skriftliga yttranden från de fyra landstingen i regionen. De frågor som ställts till landstingen har varit snarlika dem som ställts till kommunerna, bl.a.:

²² Eskilstuna kommuns yttrande 13 november 2004

- Vilka möjligheter och vilken beredskap har landstinget för att hantera en sådan här förändring?
- Finns det i dag personal inom landstinget som arbetar med myndighetsutövande verksamhet som talar finska? Har landstinget tidigare gjort någon kartläggning av om det finns sådan personal?

I det följande redovisar jag de synpunkter som inkommit från landstingen i Stockholms, Sörmanlands och Västmanlands län. Landstinget i Uppsala län har inte inkommit med något yttrande trots påminnelse.

Landstinget i Stockholms län anför följande. Inom Stockholms läns sjukvårdsområde finns i dag möjlighet och beredskap att hantera rätten för enskild att använda finska språket muntligt och skriftligt i kontakt med myndigheten avseende ärenden som avser myndighetsutövning. Det finns personal som kan ge muntligt svar på finska i den här typen av ärenden. I första hand skall egen personal som behärskar finska användas. Tolk och översättare skall bara anlitas om den egna personalen inte behärskar språket tillräckligt väl. För att sjukvårdsområdet skall kunna tillhandahålla denna service får den finstalande hänvisas till särskilda tider och särskild plats för besök och telefonsamtal.

Landstinget i Sörmlands län har prioriterat att ge språklig service i kärnverksamheten, framför allt inom vården. Landstinget bedömer att behovet av service på finska i samband med myndighetsutövning är mycket ringa. En inventering av olika språkgruppers efterfrågan av språklig service har gjorts. Finska språket kom på femte plats. Landstinget har diskuterat frågan om språk i sjukvårdssituationer bl.a. i kontakt med Sverigefinska föreningen. Sedan tre år tillbaka finns information avseende patienters rättigheter och valmöjligheter i vårdsituationer översatt till finska på landstingets webbsida. Någon inventering av finskspråkig personal har inte gjorts. Vid akuta situationer tillhandahåller landstinget t.ex. tolk-hjälp också för myndighetsinformation. Landstingets bedömer att dess möjligheter och beredskap att hantera ett uppdrag som innebär att tillhandahålla språklig service på finska i samband med myndighetsutövning är således liten för närvarande. Landstinget följer naturligtvis noggrant utvecklingen inom området. Uppdraget att utveckla tillgängligheten också för myndighetsdelen liksom att tillhandahålla myndighetsinformation på andra språk än svenska tas

på yttersta allvar. Det är ett utvecklingsområdet som landstinget ställer sig positivt till och gärna deltar i.

Landstinget i Västmanlands län anser att det inte finns något behov av finskspråkigt förvaltningsområde. Landstinget anlitar tolk vid behov. Efterfrågan på tolkservice på finska har minskat under 1990-talet. På grund av att efterfrågan på finskspråkig myndighetsutövning är liten finns inte någon beredskap för att hantera ett förvaltningsområde. Finskspråkig personal finns.

10.3.2 Överväganden

Min bedömning:

Landstingen har en viss beredskap för att hantera ett utvidgat förvaltningsområde. Viss finskspråkig personal finns och det finns möjlighet att anlita tolk vid behov.

Erfarenheterna från Norrbotten visar att myndighetsutövning där minoritetsspråk använts har varit av liten omfattning. Min bedömning är att efterfrågan initialt knappast kommer att skilja sig markant från efterfrågan i Norrbotten. Mot bakgrund av det landstingen anfört i sina yttranden, bör landstingen klara av de uppgifter som ett utvidgat förvaltningsområde skulle innebära. Finskspråkig personal finns och landstinget har även möjlighet att anlita tolk vid behov. Skulle efterfrågan visa sig bli större på sikt, kan ytterligare finskspråkig personal rekryteras.

10.4 Domstolarnas och Domstolsverkets beredskap

10.4.1 Synpunkter från domstolar

Domstolar som skulle komma att beröras av ett utvidgat förvaltningsområde samt Domstolsverket har fått möjlighet att lämna yttranden till utredningen. Följande frågor har ställts:

- Vilka möjligheter och vilken beredskap har domstolen för att hantera en sådan här förändring?
- Hur mycket skulle kunna lösas med tolk?
- Finns det i dag personal som talar finska? Har domstolen tidigare gjort någon kartläggning av om det finns sådan personal?

- Har domstolen vidtagit några åtgärder med anledning av den nationella minoritetspolitiken?
- Om domstolen skulle bli skyldig att tillhandahålla sådan service på finska som i dag ges i nuvarande förvaltningsområde, bedömer ni att det skulle innebära ytterligare kostnader?

Samtliga **länsrätterna** i de fyra länen har lämnat yttranden. Finsktalande personal finns inte vid vare sig Länsrätten i Södermanland, Västmanland eller Uppsala, däremot finns finsktalande kanslipersonal vid Länsrätten i Stockholm. Efterfrågan på finsk betjäning bedöms som liten. Domstolarna förordnar tolk vid behov och låter översätta handlingar som är skrivna på finska. Omfattningen uppges dock vara begränsad. Under en tolv månadersperiod har Stockholms länsrätt haft ca 14 översättningar till en kostnad av ca 13 000 kr och ca 6 tolkuppdrag till en kostnad av ca 7 500 kr. Domstolen föreslår att man skall överväga om en fast anställd tolk/översättare kan anställas gemensamt för flera domstolar. Om efterfrågan på finskspråkig service skulle öka, bedöms kostnaderna för tolkning och översättning att öka. Länsrätten och tingsrätten i Uppsala har lämnat ett gemensamt yttrande. De anför bl.a. att handläggningen i enskilda mål riskerar att fördröjas om tolk behöver användas i varje enskilt handläggningsmoment.

Kammarrätten i Stockholm uppger att den för närvarande inte har någon beredskap att hantera en utvidgning av förvaltningsområdet. Finskspråkig personal finns endast bland administrativ personal. Domstolen skulle behöva anlita tolk och/eller översättare i de flesta situationer. Ett utvidgat förvaltningsområde skulle innebära betydande kostnadsökningar för domstolen, beroende på hur många som skulle använda sig av denna möjlighet.

Regeringsrätten uppger en utvidgning av förvaltningsområdet sannolikt inte kommer att påverka domstolen. Inlagor på minoritetsspråken skickas omgående till översättning om de avser eller kan antas avse mål eller ärenden som domstolen har att handlägga. Inom domstolen finns finskspråkig personal, som kan bedöma om inskickade handlingar är inlagor. Muntliga kontakter kan hanteras av befintlig personal. Redan i dag anlitas tolk vid behov. En utvidgning bedöms inte medföra ytterligare kostnad för domstolen.

Yttranden har inkommit från följande **tingsrätter**: Enköping, Eskilstuna, Handen/Huddinge, Katrineholm, Nacka, Norrtälje, Nyköping, Sollentuna/Södra Roslags, Solna, Stockholm, Tierp samt Uppsala. Domstolarna anger i allmänhet att beredskap för en

utvidgning inte finns för närvarande. Sollentuna/Södra Roslags tingsrätt uppger att någon särskilt lång ”startsträcka” för att tillgodose de finsktalandes önskemål inte skulle behövas.

De krav som en utvidgning skulle innebära att det mesta skulle kunna lösas med anlitande av tolk. Tingsrätterna uppger över lag att det inte är vanligt förekommande att enskilda önskar service på finska i domstolarna. Efterfrågan på sådan service uppfattas som låg. Om behov uppkommer löses detta genom att tolk anlitas, men det är inte särskilt ofta förekommande. Sollentuna/Södra Roslags tingsrätt anger att dessa domstolar ofta har finsktalande parter i olika mål och ärenden, trots detta har man aldrig haft några svårigheter att få ram kunniga tolkar på kort varsel. Södertälje tingsrätt noterar att det bor en relativt stor andel finskspråkiga i dess domsaga och att det inte är ovanligt att parter är finskspråkiga och att finsk tolk används vid förhandlingar. Detta fungerar enligt tingsrätten för det mesta bra då det är relativt enkelt att anlita bra finska tolkar.

Nyköpings tingsrätt anför uppger att översättningsbehoven på finska är mycket begränsade och att det nuvarande behovet löses enkelt och kostnadseffektivt genom anlitande av tolk eller översättningsbyrå. Handens tingsrätt uppger att finskspråkig tolk förordnas i mål högst en till två gånger i månaden och i Huddinge tingsrätt fem till sex gånger i månaden. Nacka tingsrätt anför att anlitande av tolk är relativt vanligt förekommande vid förhandlingar (anges inte om det är frågan om tolk i olika språk eller specifikt för finska) och tingsrätten anser sig ha goda möjligheter att hantera förändringen i den delen. Detta särskilt som en begäran om att använda finska skall framställas i samband med att målet inleds eller första gången parten skall yttra sig. Handläggningen kan dock komma att fördröjas om samtliga handlingar skall översättas skriftligen från finska före skriftväxling, uppger Nacka tingsrätt. Sollentuna/Södra Roslags tingsrätt konstaterar att det inte finns brist på kvalificerade tolkar (rättstolkar som auktoriserats av kammarkollegiet) i Stockholmsområdet.

Stockholms tingsrätt anför att den föreslagna förändringen är möjlig att genomföra då bl.a. tingsrätten redan i dag har en omfattande tolk- och översättningsverksamhet. Däremot skulle en förändring medföra att den administrativa hanteringen av målen och ärendena och förhandlingsverksamheten skulle bli mer tidskrävande. Redan i dag är målbalanderna betungande för tingsrätten och förslaget skulle bidra till att förvärra situationen.

Personal som behärskar finska finns i allmänhet endast i begränsad omfattning på tingsrätterna. Norrtälje tingsrätt uppger att det finns en eller två finskspråkiga anställda. I Nyköpings tingsrätt finns en vikarierande domare som behärskar finska. I Sollentuna tingsrätt finns en domstolssekreterare som talar finska. I Södertälje tingsrätt finns en finskspråkig medarbetare på kansliet, men på längre sikt skulle domstolen kunna rekrytera ytterligare finskspråkig personal. Solna tingsrätt uppger att domstolen har viss möjlighet att lösa enstaka problem med hjälp av en finsktalande medarbetare. I Huddinge tingsrätt finns en anställd med finska som modersmål och domstolen kan därför redan nu hålla en mycket hög servicenivå i detta avseende. Handens och Huddinge tingsrätter anför vidare att domstolarna läggs samman med Stockholms tingsrätt den 1 januari 2007. En sådan stor arbetsplats med många medarbetare bedöms rimligtvis inte få några svårigheter att utan extra kostnad hålla den servicenivå som redan finns vid Huddinge tingsrätt. Stockholms tingsrätt uppger även att det redan finns ett fåtal anställda som behärskar finska, men att någon kartläggning av språkkunskaperna inte gjorts. Södra Roslags tingsrätt bedömer att man i dagsläget inte skulle klara av telefonsamtal med finsktalande som inte behärskar något annat språk.

Domstolarna bedömer att extra kostnader skulle uppkomma, men att man inte kan ange hur stora dessa skulle bli, eftersom den framtida efterfrågans storlek inte går att bedöma i dagsläget. Sollentuna/Södra Roslags tingsrätt bedömer att nyanställning av en domstolssekreterare som behärskar finska kan behövas alternativt att en finsktalande får företräde vid tillsättning av en ny tjänst. Lönekostnaden för detta skulle uppgå till ca 400 000 kr per år. Även Solna tingsrätt bedömer att nyanställning av domstolssekreterare skulle komma att behövas. Merkostnaden beräknas bli ca 200 000 kr.

Nacka tingsrätt påpekar att domstolen inte haft möjlighet att kartlägga hur stor andel finsktalande som finns i domkretsen. Svårigheterna med att ange antalet finsktalande i respektive kommun har beskrivits i avsnitt 8.2. de befolkningsstatistiska underlag som utredningen fått fram för respektive kommun i regionen redovisas i avsnitt 11.

Eskilstuna tingsrätt anför att behovet att tolka till finska språket har minskat de senaste åren och domstolen bedömer att kostnadsökningen för utökad service på finska för domstolens del inte skulle överstiga 100 000 kr. Katrineholms tingsrätt bedömer att

merkostnaden för tolkning utöver den tolkning som sker i dag skulle stanna vid ett par tusen per år.

Stockholms tingsrätt konstaterar att det geografiska området som skulle omfattas är stort och att det finska språket har större förankring i vissa delar medan motsatt förhållande råder i andra delar. Domstolen anser att finska språket inte har den naturliga förankring som minoritetsspråkskonventionen syftar till i Stockholms innerstad och Lidingö. Stockholms tingsrätt ställer sig därför tveksam till om Stockholms kommun som geografiskt område är ett lämpligt förvaltningsområde i detta avseende. Många olika språkgrupper finns inom området och att då ändra förutsättningarna för ett språk kan vara olämpligt.

Svea Hovrätt anför att domstolen har inarbetade rutiner för anlitan av tolk och för översättning av handlingar. Dessa är väl fungerande och kan i flera avseenden användas även för att uppfylla de krav som åläggs hovrätten om ett förvaltningsområde införs i Stockholmsregionen. Beredskapen för och möjligheten att översätta handlingar och ha tolkning vid förhandlingar är för närvarande god. Hovrätten finner det svårt att bedöma i vilken omfattning behovet av finsktalande tolkar skulle öka.

På frågan hur mycket som kan lösas med tolk, anser hovrätten att översättning av inkomna handlingar på finska och tolkning vid förhandling helt kan lösas med nuvarande tolk- och översättningsrutiner. Förutom att det kan komma att bli en ökad väntetid för de aktuella målen om behovet av finskspråkiga tolkar ökar, förväntas inga problem uppstå i detta avseende. Även rätten att få skriftliga handlingar i målet översätta kan rimligen tillgodoses med hjälp av tolk, t.ex. genom att en tolk kontaktar parten per telefon och redogör för handlingarnas innehåll. Det kan tänkas att en part på ett initiativ, genom telefonsamtal eller besök, kontaktar domstolen på finska. Sådana kontakter kommer att kunna hanteras med befintlig personal och tolk kommer inte att behövas. Det finns sju personer i olika befattningar som talar finska i varierande grad på domstolen. Kostnaderna för översättning och tolkning förväntas öka om förvaltningsområdet utvidgas. Hur stor kostnadsökningen kommer att bli beror på efterfrågan. Hovrätten uppger vidare att skyldighet att informera om rätten att använda minoritetsspråk inte kommer att medföra några ökade kostnader för domstolen.

Högsta Domstolen anför i sitt yttrande att domstolen inte har beredskap för att hantera en utvidgning. Skriftlig handläggning av mål och ärenden dominerar i domstolen. Vid behov översätts

handlingar och tolk förordnas vid muntliga sammanträden vid behov. Domstolen bedömer att de faktiska översättningsbehoven väl klaras av inom ramen för nuvarande system. Inom Högsta domstolen finns personal som talar finska språket. Vid nyanställningar beaktar domstolen vikten av etnisk mångfald. Några särskilda åtgärder med hänsyn till den nationella minoritetspolitiken och minoritetsspråklagarnas ikraftträdande har inte vidtagits av domstolen. Om domstolen skulle bli skyldig att tillhandahålla sådan service på finska som är avsedd, skulle det innebära merkostnader i storleksordningen 0,5–1 miljon kr, avseende nyanställningar av personal, däribland någon med juridisk kompetens.

10.4.2 Synpunkter från Domstolsverket

Domstolsverket anför att domstolarna är vana att anlita tolkar och översättare. Troligen finns det dock ingen beredskap för att direkt bemöta parter eller ställföreträdare på finska, exempelvis vid telefonförfrågningar. En sådan beredskap förutsätter att man har möjlighet att mycket snabbt få fram en tolk eller att man har anställd personal som behärskar finska. Domstolsverket har i utbildnings-sammanhang fått synpunkter från domstolspersonal att det bl.a. finns behov av översättning av vissa blanketter till de vanligaste främmande språken samt information på främmande språk.

I samband med att nuvarande lagstiftning om rätt att använda minoritetsspråk trädde i kraft tog Domstolsverket fram informationsblad om rätt att använda dessa språk i domstol. I arbetet med nuvarande lagstiftningens genomförande framställdes bl.a. önskemål om översättningar på förhand av vissa vanliga utgående handlingar. Detta bedömdes, av olika skäl, inte vara genomförbart att göra sådana översättningar. Vidare framställdes önskemål om sammanställningar av listor över tolkar och översättare på de aktuella språken, vilket även gjordes för samiska och meänkieli. För finska hänvisades till kammarkollegiets förteckning över auktoriserade tolkar.

Vid en utvidgning av förvaltningsområdet för finska skulle informationsmaterialet behöva omarbetas enligt Domstolsverket. Möjligen kan behovet av översättare och tolkar öka och det kan bli svårare att tillgodose detta behov. Eventuellt kan det behöva anställas finstalande personal vid berörda domstolar. Kanske bör det även på nytt undersökas om det är möjligt att på förhand översätta

vissa vanliga skriftliga meddelanden till finska, t.ex. kallelser och förelägganden. Vilka åtgärder som skulle behöva vidtas beror bl.a. på i vilken utsträckning en möjlighet att använda sig av finska skulle utnyttjas.

Om domstolarna skulle bli skyldiga att tillhandahålla service på finska, utöver den tolkning och översättning som sker i dag, skulle det, enligt Domstolsverkets bedömning, med all säkerhet innebära en kostnadsökning, som skulle vara beroende av efterfrågan. Domstolsverket tillfördes 1 miljon kronor för de beräknade ökade tolk- och översättningskostnaderna när nuvarande lagstiftning infördes. Domstolsverket saknar underlag för att säga hur stor kostnadsökningen har blivit med anledning av nuvarande minoritetslagstiftningen, men det synes inte ha inneburit någon markant förändring. I det aktuella området berörs dock fler domstolar och området är mer befolkat.

10.4.3 Överväganden

Min bedömning:

Förutsättningar finns för att domstolarna skall kunna hantera en utvidgning av förvaltningsområdet för finska språket. På kort sikt kommer i stor utsträckning att behöva lösas genom anlåtande av tolkar. På längre sikt kan mer finskspråkig personal rekryteras och då kan kontakter med allmänheten skötas utan tolkar i större utsträckning. Möjligheterna att inrätta en samordnad tolk/översättningssystem bör undersökas närmare.

Erfarenheterna från Norrbottenskommunerna visar att enskildas önskemål om att använda minoritetsspråk i kontakter med domstolar har varit mycket begränsad. Visserligen bor det ett mycket större antal enskilda minoritetsmedborgare i Stockholm/Mälardalen än i Norrbottenskommunerna, men det är inget som talar för att efterfrågan initialt skulle komma att öka markant. Handläggningstiden i enskilda ärenden kan tänkas bli något längre om tolk och översättare måste användas. Det finns dock inget som tyder på att efterfrågan på finskspråkig service skulle få så stor omfattning att domstolarnas handläggningstider i allmänhet skulle påverkas i någon större utsträckning eller att domstolarnas målbalanser skulle påverkas negativt på det sätt som Stockholms tingsrätt nämner.

Utredningen bedömer att minoritetsspråkslagens krav initialt skulle behöva lösas genom anlitan av tolkar och översättare. Vissa av domstolarna, som har finskspråkig personal, kommer redan från början att klara av lagens krav. Behovet av tolkar förefaller vara tillgodosett i regionen, i vart fall finns det i dag ingen brist på kompetenta tolkar och det går att få fram en sådan med kort varsel. Möjligheterna att anordna en gemensam tolk/översättnings tjänst för flera domstolar, såsom Länsrätten i Stockholm föreslår, bör undersökas närmare eftersom det skulle kunna underlätta domstolarnas arbete om i vart fall viss samordning gjordes. En sådan lösning skulle även kunna innebära relativt hög beredskap att lämna service på finska och kostnaderna skulle kunna hållas nere. Samtidigt skulle det även vara möjligt för en domstols växel att omgående hänvisa eller koppla samtal vidare till tolk/översättnings centralen, om det inte finns finskspråkig personal tillgänglig på domstolen. Några av domstolarna uppger att det inte har tillräcklig bemanning inom kansli o.dy. för att kunna besvara frågor per telefon. En hänvisning via växeln till en samordnad funktion för flera domstolar skulle då kunna vara en lösning, i vart fall på kort sikt. På längre sikt bör det vara möjligt att beakta kunskaper i finska språket vid framtida rekryteringar och därmed bygga upp kompetens lokalt på de olika domstolarna.

Domstolsverket bör överväga om rekrytering av juridisk skolad personal med kompetens i finska språket aktivt borde prioriteras i den aktuella regionen. Kunskaper i finska språket har tidigare ansetts meriterande för placering vid domstol i Haparanda. Finskspråkig personal finns inom rättsväsendet och aktiv rekrytering till regionen vore därför önskvärd om förvaltningsområde för finska språket utvidgas till Stockholms- och Mälardalsregionen. För enskilda minoritetsmedborgare blir servicen bättre om man kan kommunicera direkt med dömande och handläggande personalen utan att behöva använda tolkar. Handläggningstiderna och kostnader för tolkning torde också kunna begränsas om det även finns handläggande personal som kan kommunicera på finska.

När det gäller kostnader för tolkning och översättning i nuvarande förvaltningsområden kan Domstolsverket inte uppge vad den faktiska kostnaden uppgått till. Den bedöms dock inte ha varit särskilt stor. De medel som avsattes vid införandet av nuvarande minoritetsspråkslagstiftning bör därför ha varit tillräckliga.

Något överraskande uppger Högsta domstolen att myndigheten inte vidtagit några åtgärder med anledning av att minoritetsspråk-

garna trädde i kraft 2000, trots att domstolen sedan dess redan haft en skyldighet att uppfylla minoritetsspråklagarnas krav. Domstolen uppger att det finns finskspråkig personal, dock inte hur många. Förutsättningarna att kunna rekrytera juridisk personal med kompetens i finska språket till Högsta domstolen i samband med framtida ordinarie rekryteringar bör kunna vara goda.

Utredningen delar inte Stockholms tingsrätts bedömning att antalet sverigefinnar inte skulle vara tillräckligt högt för att motivera att även Stockholms innerstad och Lidingö tas med i ett förvaltningsområde. I Stockholms kommun bodde 45 842 första och andra generationens sverigefinländare, vilket motsvarar 6 procent av befolkningen, den 31 december 2003. För Lidingö uppgick antalet sverigefinländare till 2207 personer, vilket motsvarar drygt 5 procent av befolkningen i kommunen. Som påpekats i avsnitt 8 framgår inte heller dessa sverigefinländares barn och barnbarn i SCB:s statistik, men det verkliga antalet sverigefinländare är betydligt högre. Att undanta Stockholms tingsrätt av denna anledning förefaller således inte motiverat på den angivna grunden.

10.5 Länsstyrelsernas beredskap

10.5.1 Synpunkter från länsstyrelserna

Utredningen har träffat samtliga landshövdingar i Stockholms, Södermanlands, Västmanlands och Uppsala län. Utredningen har begärt att få skriftliga yttranden från de fyra länsstyrelserna. De frågor som ställts har, bl.a. varit:

- Vilka möjligheter och vilken beredskap har länsstyrelsen för att hantera en sådan här förändring?
- Finns det i dag personal inom länsstyrelsen som arbetar med myndighetsutövande verksamhet som talar finska? Har länsstyrelsen tidigare gjort någon kartläggning av om det finns sådan personal?
- Har länsstyrelsen vidtagit några andra åtgärder med anledning av den nationella minoritetspolitiken?

Länsstyrelsen i Stockholms län anför bl.a. följande. Mot bakgrund av den finskspråkiga gruppens storlek i Stockholms län, ser länsstyrelsen positivt på utredningens uppdrag att överväga ett förvaltningsområde. För närvarande behärskar 8 medarbetare finska språ-

ket vid länsstyrelsen. Dessa personer återfinns inom länsstyrelsens trafikenhet, sociala avdelning, ekonomiavdelning, miljö- och planeringsavdelning samt stab, dvs. i funktioner som i det fortlöpande verksamheten har breda kontaktytor gentemot allmänheten. Allmänheten har endast efterfrågat service på finska i enstaka fall och beredskapen har inte ansetts behövas höjas i nämnvärd omfattning. Detta förhållande kan antas bero på att den finskspråkiga befolkningsgruppen i länet inte uppvisar någon högre förväntan att bemötas på det egna språket.

I samband med extraordinära situationer har länsstyrelsen ansvar för den samordnande informationen till allmänheten. Länsstyrelsen uppger att man nyligen omarbetat sina rutiner på så vis att man fortsättningsvis kommer att kunna lämna information även till Sveriges Radios finskspråkiga program så att även finskspråkiga lyssnare också kan nås utan onödigt dröjsmål.

Länsstyrelsen bedömer att merkostnader kommer att uppstå bl.a. med anledning av översättning och nyproduktion av myndighetens mallar, vilket torde ligga kring ca 350 000 kr. Myndighetens utåtriktade verksamhet såsom växel, reception och informationstjänst skulle behöva förstärkas, samt t.ex. specialistfunktioner såsom Förvaltningsavdelningens företagsenhet m.fl. I övrigt måste hänsyn till detta nya krav – på längre sikt – komma att tas i samband med nyrekrytering av personal vid myndigheten. Under 2005 planerar länsstyrelsen att översätta och publicera viss information på finska språket på myndighetens hemsida till en kostnad av ca 100 000 kr.

Länsstyrelsen i Södermanlands län att det är nödvändigt att samordna det minoritetspolitiska arbetet över länsgränserna. För närvarande finns det ingen personal som behärskar finska språket. Ett steg till förbättrad beredskap kan nås vartefter genom att länsstyrelsen vid nyrekrytering väger in kunskaper i finska språket som en merit. Tidigare har länsstyrelsen haft handläggare med goda kunskaper i finska. Detta har alltid uppfattats som en tillgång vid myndighetsutövningen, eftersom situationer uppkommer där behovet är påtagligt – inte minst i körkortsärenden.

Det finns en stark finsk närvaro i länet. Med hänsyn till det levande inslaget för finska språket inom länet måste intresset för statlig myndighetsutövning på finska stå näst på tur, enligt länsstyrelsen. Bland åtgärder som vidtagits med anledning av den nationella minoritetspolitiken nämns att länsstyrelsen har verkat för och bidragit till att Mälardalens högskola kunnat inrätta kurser i finska

språket. Länsstyrelsens kostnader kommer att vara beroende av den roll länsstyrelsen får i det kommande förvaltningsområdet. Om länsstyrelsens roll begränsas till deltagande län i förvaltningsområdet torde kostnaden utgöra en halv årsarbetskraft per år.

Länsstyrelsen i Uppsala län har i dag ingen beredskap för att hantera finska som förvaltningsspråk i regionen. Myndigheten har en anställd som behärskar finska i viss utsträckning. Efterfrågan på finskspråkig service är i dag försumbar. Med undantag för vissa körkortsärenden är skrivelser på finska relativt sällsynta. Sådana skrivelser översätts regelmässigt. Länsstyrelsen överväger att ge viss information på de vanligaste minoritetsspråken, bl.a. finska, på sin hemsida. Några aktiviteter därutöver överväger länsstyrelsen inte för närvarande. Länsstyrelsen bedömer att skyldighet att tillhandahålla service på finska skulle motsvara minst två årsarbetskrafter. Därtill tillkommer kostnad för översättning av information. Kostnad för detta går inte att uppskatta i dag. Länsstyrelsen bedömer att det, med rådande budgetläge och ständigt försämrade tilldelning av resurser, vore omöjligt att tillhandahålla den föreslagna servicen på finska utan resurstillskott.

Länsstyrelsen i Västmanlands län har för närvarande ingen stor beredskap för att hantera en förändring av det här slaget, eftersom frågan tidigare inte varit aktuellt. Ett par personer i personalen behärskar finska språket. Länsstyrelsen har hittills endast vid mycket få tillfällen mött önskemål om språklig service på finska i samband med myndighetsutövning. Den åtgärd som vidtagits av Länsstyrelsen med anledning av minoritetspolitiken är att man har varit med och medfinansierar Finskt språk- och kulturcentrum vid Mälardalens högskola med 500 000 kr. Införande av ett förvaltningsområde skulle sannolikt innebära ökade kostnader för nyrekrytering av finskspråkig personal (motsvarande en tjänst). Merkostnader skulle även kunna uppstå för översättning av informationsmaterial och för ny information på finska på hemsidan.

10.5.2 Överväganden

Min bedömning:

Förutsättningar för att länsstyrelserna skall kunna hantera en utvidgning av förvaltningsområdet för finska finns på kort och lång sikt.

Samtliga landshövdingar har ställt sig positiva till inrättandet av ett förvaltningsområde för finska språket i regionen. De har även ställt sig positiva till att en länsstyrelse skulle ges nationellt ansvar för minoritetsfrågorna.

Som beskrivits i avsnitt 6.5 anser jag att en av länsstyrelserna skall ges nationellt ansvar för att säkerställa den föreslagna lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. De övriga länsstyrelserna i förvaltningsområdena bör ges ansvar för att genomföra lagstiftningen på den egna myndigheten samt bistå länsstyrelsen med nationellt ansvar i dess uppdrag. Det nationella ansvaret bör, enligt min mening, läggas på Länsstyrelsen i Stockholms län, vilket jag motiverat närmare i avsnitt 6.5. Förutsättningarna för detta nationella uppdrag bedöms vara mycket goda.

Uppdraget för Länsstyrelserna i Uppsala, Södermanland och Västmanland blir således begränsat. På kort sikt bedöms ytterligare förstärkning på språksidan behövas i någon mån för att klara de krav en utvidgning skulle ställa. På längre sikt bör kunskaper i finska språket kunna beaktas vid framtida nyrekryteringar. Möjligheterna att samverka mellan länsstyrelserna i olika frågor och saksområden bör också undersökas närmare. Som exempel där samordning skulle bli aktuellt är information till allmänheten samt framtagande av olika typer av myndigheternas mallar etc. Samordning och samutnyttjande av befintligt material är givetvis aktuellt även med Länsstyrelsen i Norrbottens län där förvaltningsområdena redan finns.

10.6 Övriga statliga myndigheters beredskap

Utredningen har begärt yttranden från ett antal statliga verk. Följande frågor har ställts:

- Vilka möjligheter och vilken beredskap har myndigheten för att hantera en sådan här förändring?
- Finns det i dag personal inom myndigheten som arbetar med myndighetsutövande verksamhet som talar finska? Har det gjorts någon kartläggning av om det finns sådan personal?
- Har myndigheten mött intresse eller önskemål om språklig service på finska i samband med myndighetsutövning? I så fall på vilket sätt?

- Har myndigheten vidtagit åtgärder med anledning av nuvarande lagstiftning rörande minoriteter? Skulle det krävas ytterligare åtgärder om förvaltningsområdet utvidgas?
- Om myndigheten skulle bli skyldig att tillhandahålla sådan service på finska som i dag ges i nuvarande förvaltningsområde, bedömer ni att det skulle innebära ytterligare kostnader för myndigheten? Om svaret är ja, uppskatta hur stora kostnadsökningar det skulle kunna bli frågan om.

Nedan redovisas de synpunkter som inkommit till utredningen från respektive myndighet och synpunkterna kommenteras kortfattat efter respektive myndighet.

10.6.1 Arbetsmarknadsstyrelsen och Länsarbetsnämnderna

Arbetsmarknadsstyrelsen, AMS, ser positivt på en utvidgning av rätten att använda det finska språket i ärenden som avser myndighetsutövning och beredskapen för att hantera en sådan förändring, i termer av personal som behärskar finska, är god. Sett till beredskapen inom Arbetsmarknadsverket, avseende län inom den aktuella regionen, bedöms likaledes beredskapen som god. På många av Arbetsförmedlingarna i respektive län finns arbetsförmedlare som behärskar finska, i sådan omfattning att eventuella behov av information och stöd i specifika arbetsförmedlingssituationer kunnat bemötas i tillfredställande omfattning. Om rätten till språklig service formaliseras kan behovet komma att öka. Arbetsmarknadsstyrelsen bedömer emellertid inte att en sådan ökning omedelbart kommer att påverka kompetensbehov och rekrytering till länen eller AMS. En utvidgning av möjligheten att kunna kommunicera med Arbetsförmedlingen på finska kan emellertid, för Arbetsmarknadsverkets del, inte begränsas till en diskussion om resurser och möjligheter i det aktuella länen. Krav kommer också att ställas på arbetsförmedlare som ger service per telefon på AMS Kundtjänst. Tvåspråkighet kan, för ett antal arbetsförmedlare, komma att bli ett krav vid den framtida rekryteringen.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län har möjligheter och beredskap att hantera en utvidgas lagstiftning om rätt att använda finska. Finskspråkig personal som arbetar med myndighetsutövning finns i dag. Det finns önskemål om språklig service i länets arbetsförmedlingar. Ytterligare åtgärder skulle inte krävas vid en

utvidgning och det skulle inte innebära ytterligare kostnad för myndigheten.

Länsarbetsnämnden i Västmanlands län kan med dagens resurser, i begränsad omfattning, gemensamt tillhandahålla myndighetsutövande verksamhet på finska i länet. Det saknas dock kapacitet för att tillhandahålla service i varje arbetsmarknadsområde och vid all öppethållandetid hos myndigheten. I praktiken innebär detta att arbetssökande kan tvingas att resa till en annan ort och/eller vänta någon arbetsdag för att ta del av service på finska. Det påtalade behovet hos arbetsförmedlingarna i Västmanland har hittills varit mycket litet. Länsarbetsnämnden bedömer att ett ökat intresse skulle kunna kräva en omfördelning av Länsarbetsnämndens resurser.

Länsarbetsnämnden i Södermanlands län bedömer att det finns beredskap i länet i form av personlig service på finska främst på Länsarbetsnämnden, Arbetsförmedlingen Eskilstuna och i viss mån Arbetsförmedlingen Katrineholm/Vingåker. Finsktalande handläggare finns på ett antal kontor. Förmedlingsservice på finska är en normal del av förmedlingens arbete i Eskilstuna. Förmedlingsservice på nätet, som i dag utgör en viktig del av verkets förmedlingsservice, är i stort sett enbart på svenska. Om förmedlingsservice på nätet skulle krävas på finska, skulle det innebära mycket höga kostnader, som är svåra att uppskatta.

Utredningens kommentarer:

Arbetsmarknadsstyrelsens och Länsarbetsnämndernas beredskap att hantera föreslagen förändring är således goda på kort och lång sikt. Förmedlingsservice på nätet vore givetvis även positivt för enskilda. Det mest primära får dock anses vara möjligheten att använda finska i kontakt med lokalkontor inom förvaltningsområdet. Den information som bör finnas på nätet är givetvis allmän information om var finskspråkig service finns tillgänglig och även annan allmän information.

10.6.2 Försäkringskassan

Riksförsäkringsverket samt försäkringskassorna i Stockholm, Västerås och Nyköping har lämnat yttrande till utredningen.²³ Fr.o.m. den 1 januari 2005 ingår samtliga dessa i en ny landsomfat-

²³ Yttrande från Försäkringskassan i Uppsala har inte inkommit.

tande myndighet, Försäkringskassan. De tillfrågade anför bl.a. följande.

Försäkringskassan har i dag ingen särskild beredskap för en utvidgning av förvaltningsområdet. De tillfrågade bedömer dock att en förändring är möjlig att hantera under förutsättning att det ges tid för förberedelser och organisationsförändringar. Förändringen kan innebära en ökad användning av tolkar och översättare för muntlig och skriftlig information. Försäkringskassan har personal som talar finska, men systematisk kartläggning av personalens språkkunskaper har inte gjorts. De behov som finns i dag klaras med befintlig finstalande personal. Om myndighetskontakter på finska skall kunna garanteras krävs en helt annan typ av planering, organisation och rekrytering – ock på kort sikt ökade kostnader. Myndigheten har mött intresse för språklig service på finska i regionen som skulle beröras av förändringen.

De försäkringskassor som berörs av nuvarande förvaltningsområde har åtgärdat det som krävs. Vid en utvidgning av förvaltningsområdet krävs åtgärder i de ”nya” länen. Troligen saknas finskspråkig personal som behärskar vissa försäkringsområden. Det skulle bl.a. krävas utbildningsinsatser, kanske rekrytering och även viss organisationsöversyn.

Försäkringskassan i Södermanland uppskattar att kostnaden skulle bli ca 100 000 kronor om det handlar om utbildningsinsatser, organisationsöversyn och vissa informationsinsatser. Motsvarande belopp antas även gälla för de övriga länen. Vidare anføres att självbetjäning på internet idag är på svenska, liksom servicetelefonen. Att tillhandahålla komplett service i alla kanaler på finska skulle medföra stora kostnader.

Utredningens kommentarer:

När Försäkringskassan nu blivit en myndighet, där man samordnar olika typer av verksamheter och sakområden, bör det finnas goda förutsättningar för att även samordna de frågor som rör rätt till service på minoritetsspråk. På samma sätt som man förlägger försäkringsområden i olika delar av landet bör man kunna samordna även frågor som rör minoritetsspråken. Informationsmaterial bör givetvis tas fram på ett ställe för att sedan kunna nyttjas och göras tillgänglig på flera ställen. Sådan informationsmaterial bör dessutom redan finnas tillgänglig eftersom Försäkringskassan redan omfattats av förvaltningsområdet för finska språket sedan fem år tillbaka.

Utredningen har tittat närmare på några av Försäkringskassans hemsidor. På Försäkringskassans lokala hemsidor för t.ex. Stockholm och Norrbottenkontor finns en hel del material på finska språket. Där finns bl.a. text som beskriver myndighetens handläggningsrutiner, serviceåtagande och olika försäkringsområden samt blanketter på finska. Mycket material finns således redan i befintligt system, men de behöver samordnas bättre. Däremot verkar det för Norrbottens kontoren, där skyldighet att ge service på finska redan gäller, inte finnas tydliga ingångar för den som vill använda minoritetspråken för att leta efter material via internet. Detta bör givetvis förbättras, oavsett om förvaltningsområdet för finska utvidgas eller inte.

Genom att kartlägga personalens språkkunskaper bör det vara möjligt att på ett effektivt sätt nyttja befintlig språkkunnig personal inom myndigheten. Det är särskilt viktigt att det på lokalkontoren inom förvaltningsområdet finns finsktalande personal inom kundtjänst och att möjligheten att använda språket synliggörs på kontoren. Det är denna personal som möter allmänheten i första hand. Det är inte givet att det skall behöva finnas finsktalande personal på samtliga försäkringsområden på samtliga lokalkontor. Det bör vara fullt möjligt att använda finsktalande personal även på andra kontor. Det är därför mycket viktigt för myndigheten att kartlägga och identifiera finsktalande personal inom respektive försäkringsområden som kan bistå vid behov. Telefonsamtal från allmänheten skulle på motsvarande sätt kunna styras till rätt handläggare med försäkrings- och språkkompetens, oavsett var i landet kompetensen finns.

När det gäller översättning av dokument till finska bör även detta kunna samordnas i mycket stor utsträckning. Till exempel borde det vara fullt möjligt att Försäkringskassan anställer en översättare som sedan samnyttjas av lokalkontoren ute i landet. I dag behöver översättningstjänster på finska språket köpas i hela landet. Om översättningstjänsten samordnades bättre skulle det kanske t.o.m. kunna vara så att de totala översättningskostnaderna för översättningar till/från finska skulle kunna bli lägre för myndigheten som helhet. När det gäller översättning behöver ju inte översättaren finnas lokalt, till skillnad från en tolk (med undantag för tolkning via telefon). Med modern teknik bör det även vara fullt möjligt att samordna översättning på ett mycket effektivt sätt. Därmed skulle kostnaderna för översättningar i hela landet kunna hållas nere.

När det gäller samhällsservice via internet och servicetelefoner bör det givetvis vara så att stora myndigheter som Försäkringskassan kan bistå allmänheten även på andra språk än svenska. Detta ingår i myndighetens allmänna service- och myndighetsuppdrag. Medborgare som inte behärskar svenska skall garanteras likvärdig service med svensktalande.

10.6.3 Lantmäteriverket och Lantmäterimyndigheterna

Lantmäteriverket kan komma att beröras i egenskap av centralmyndighet inom lantmäteriverksamheten. I första hand kommer lantmäterimyndigheterna i den aktuella regionen att beröras. Det kan då röra sig om situationer då sakägare eller kunder vänder sig direkt till verket för att ställa frågor, framföra synpunkter eller i mycket speciella fall överklaga vissa ärenden. Lantmäteriverket löser dessa fall redan nu genom befintlig personal inom organisationen. Myndigheten ställer sig emellertid frågan om behov av finsktalande personal i nu aktuell mening överhuvudtaget har aktualiserats annat än ytterst undantagsvis. Eftersom efterfrågan är ytters liten bör frågan kunna lösas med tolk vid de tillfällen det skulle bli aktuellt.

Lantmäterimyndigheterna i Södermanland och i Uppsala och Västmanlands län uppger att man inte har någon beredskap för en sådan förändring, där man inte heller mött något intresse för sådan service. I Stockholm har myndigheten enstaka finsktalande medarbetare och därmed vissa begränsade möjligheter att klara en sådan förändring. Vid myndigheten i Stockholm har man vid enstaka tillfällen kopplat in finskspråkig personal när behov noterats. Myndigheten i Södermanland bedömer att det skulle erfordras omfattande åtgärder för att klara kraven, nämligen nyrekrytering. Myndigheten i Uppsala bedömer att det skulle behövas utbildningsinsatser, tolktjänster, framtagande av informationsmaterial och utveckling av myndighetens service på internet. Myndigheten i Stockholm uppger att de skulle behöva uppdatera sin allmänna information och även rekrytera 2–4 finskspråkiga medarbetare.

Utredningens kommentarer:

Den verksamhet som bedrivs hos lantmäterimyndigheterna är av sådan art som enskilda i ganska liten omfattning kommer i kontakt med, eller i vart fall är sådana kontakter för väldigt många ovanliga.

Eftersom behovet på finskspråkiga tjänster dessutom förefaller vara mycket lågt, finns det knappast anledning att i dag genomföra stora kostnadskrävande åtgärder för att kunna lämna service på finska. På **kort sikt** kan man lösa kravet på finskspråkig service genom att använda sig av tolk vid behov. Däremot är det viktigt att myndigheten i sin verksamhet visar att denna möjlighet finns och att personal som behärskar finska anges i förekommande fall. Vidare kan man på **längre sikt** beakta behovet av kunskaper på finska vid nyrekryteringar. Rimligtvis bör det även finnas finskspråkigt informationsmaterial, som tagits fram när Norrbotten blev en del av förvaltningsområde, som även kan användas i denna region.

10.6.4 Rikspolisstyrelsen och polismyndigheter

Rikspolisstyrelsen anför att myndigheten inte har myndighetsutövning gentemot enskilda som primär uppgift. Vid myndighetens telefonväxel finns det alltid någon finsktalande på dagtid, och ofta även på kvälls- eller nattetid. Rutiner finns för att snabbt få tag i finsktalande polismän eller annan finsktalande person. Att ta emot e-postmeddelanden på finska klara man i dag. Någon kartläggning av personalens språkkunskaper har inte gjorts, men via personalregister går det att få fram de personer som uppgett att de kan finska. Telefonsamtal på finska förekommer sällan. Myndigheten har, med anledning av nuvarande minoritetsrådslagstiftning, tagit fram en lista på polismän som talar finska. Aktivt rekryteringsarbete bedrivs för att få personer med annan etnisk och kulturell bakgrund än svensk till polisutbildningen. Bland de antagna som har annan etnisk eller kulturell bakgrund är de med finsk bakgrund flest. Troligtvis behöver myndigheten inte vidta några ytterligare åtgärder. Dock kan språkhanteringen göras på ett mer strukturerat sätt och rutinerna kan dokumenteras. Förändringen skulle antagligen inte innebära ytterligare kostnader.

Polismyndigheten i Stockholms län påpekar att det råder en viss osäkerhet om vilka polisiära ärenden som avses med myndighetsutövning i sammanhanget. Myndigheten bedömer att behovet av tolkservice skulle öka. Myndigheten använder redan i dag tolkar i relativt stor utsträckning och det finns både erfarenhet och beredskap för att hantera en sådan utökad serviceskyldighet som förslaget innebär. Någon möjlighet att helt och hållet använda sig av den egna personalen som talar finska är emellertid inte realistiskt och

även rätts säkerhetskrav måste beaktas. När muntliga besked på finska skall lämnas i ärenden som rör myndighetsutövning gentemot enskilda bör enligt myndighetens mening auktoriserade tolkar i första hand användas. Någon sammanställning av personalens språkkunskaper har inte gjorts. Det nuvarande efterfrågan på språklig service på finska bedöms vara låg. Myndigheten bedömer att kostnaderna för tolkservice skulle öka. Andelen för tolkuppdrag på finska utgjorde endast 2,3 procent år 2002. Myndigheten framhåller även att man skall tillhandahålla alla medborgare en god och likvärdig service, rättstrygghet och rätts säkerhet, inte minst i ärenden som rör myndighetsutövning gentemot enskilda, och man bistår alla med språklig service oavsett språk.

Polismyndigheten i Västmanlands län anför att språklig service på finska i första hand bedöms vara aktuellt inom anmälningsupptagning, utredningsverksamhet och händelsestyrd verksamhet. Generellt sett finns inte något utpekade utökade behov av språklig service med finska språket. Vid aktuella tillfällen sker biträde genom anställd personal eller så anlitas tolkservice/tolkjour. Diskussioner förs inom Polisens Kontakt Center om nationella register för tolkservice, där även finska skulle ingå. Myndigheten bedömer att utvidgad lagstiftning skulle innebära en ökad kostnad för myndigheten, till största delen personalkostnader. Frågan om förvaltningsområde har inte varit aktuell för myndigheten varför det inte finns en beredskap att hantera denna förändring.

Polismyndigheten i Uppsala uppger att man inte har någon beredskap.

Utredningens kommentarer:

Rikspolisstyrelsen bedöms ha förutsättningar att klara av de krav som en utvidgning av förvaltningsområdet skulle innebära, dels har man finskspråkig personal, dels finns det rutiner för att snabbt få tag i finsktalande personal i verksamheten.

När det gäller polismyndigheternas beredskap att hantera en sådan förändring kan det konstateras att en del personal finns i vart fall på en del orter. På kort sikt skulle dock tolkar behöva användas. På längre sikt kan man beakta behovet av språkkunskaper vid nyrekryteringar till myndigheterna.

Med tanke på rätts säkerheten är det tveksamt om de rättigheter som finns för att använda minoritetsspråket enligt nuvarande minoritetsspråkslagstiftning är tillräckliga för den typ av verksamhet som dessa myndigheter bedriver. Att enskilda skall få ett muntligt

besked på minoritetsspråket av en person som kanske inte är tolk eller van att använda juridisk terminologi på finska är knappast tillfredsställande med tanke på rättsäkerheten, t.ex. i situationer då en enskild misstänks för ett brott. Med beaktande av karaktären på polisens arbete är det sannolikt bättre att anlita auktoriserade tolkar i vissa lägen. Däremot kan den egna finsktalande personalen bistå allmänheten i enklare ärenden. Upparbetade rutiner för att anlita tolkar finns redan hos polismyndigheterna. Sannolikt kan polismyndigheternas kostnader för tolktjänster komma att öka. Hur stor efterfrågan kan tänkas bli är svår att bedöma. Frågan är också om det går att avgöra vilka enskilda som i framtiden väljer att använda tolk på basis av minoritetsspråklagarna eller på basis av tolkbestämmelserna i rättegångsbalken.

10.6.5 Riksåklagaren och Åklagarmyndigheterna

Myndigheten organiserar förutom Riksåklagarens kansli, även Åklagarmyndigheten i Stockholm och i Västerås. Det finns i dag ingen beredskap för en sådan förändring och det finns inga möjligheter att enskilda rätt att använda minoritetsspråket i alla muntliga och skriftliga kontakter med myndigheterna och myndigheterna har inga praktiska möjligheter att ge muntliga svar på finska. Någon kartläggning av personalens språkkunskaper har inte gjorts. Det finns dock några få personer som behärskar finska språket. Med hänsyn till arbetets natur krävs dock ofta särskilda kunskaper om rättsliga frågor. Någon särskilt intresse eller önskemål om språklig service har inte framförts. I den utsträckning förhör hålls på finska sker detta normalt inom ramen för förundersökning och inför domstol. Kostnaderna för tolk och översättning fallen inte på myndigheterna utan på polis och domstol, som även har budgetmedel för detta. Skulle en särskild satsning krävas kommer det att innebära betydande extrakostnader, sannolikt skulle personal behöva anställas inledningsvis. Då det är frågan om myndighetsutövning inom rättsväsendet ställs också vissa krav på formerna för kontakterna. Att hitta en rationell lösning kan synas svårt med hänsyn till att verksamheten bedrivs på flera arbetsställen samtidigt som det handlar om starkt specialiserat rättsligt område.

Utredningens kommentarer:

Allmänheten torde i första hand komma i kontakt med Åklagarmyndigheterna. Dessa myndigheters verksamhet är nära knuten till polismyndigheternas arbete och liknande resonemang kan föras som rörande polismyndigheterna (se 10.6.4 ovan). Även här kommer sannolikt tolkar att användas på kort sikt. På längre sikt kan man beakta behovet av språkkunskaper vid nyrekryteringar till myndigheterna.

10.6.6 Skatteverket och Kronofogdemyndigheten

Skatteverket anför att det i dag finns finskspråkig personal inom myndigheten som arbetar med myndighetsutövande verksamhet. Någon samlad kartläggning av personalens språkkunskaper har dock inte gjorts. I Skatteverkets interna telefonkatalog (inklusive kronofogdemyndigheterna) finns ca 100 personer som själva angivit att de kan finska och förutom dessa finns de troligen fler. Inom vissa regioner finns även upprättade tolklistor. Skatteverkets Stockholmsregion uppger att det finns tillräckligt många språkkunniga medarbetare för att kunna lämna tillfredställande service samt Kronofogdemyndigheten i Stockholm anger att det finns minst 8 finsktalande personer. Även vid indrivningskontoren i Täby/Norrtälje och Sollentuna samt kronofogdemyndigheten i Eskilstuna finns det finskspråkig personal. Kronofogdemyndigheten i Eskilstuna bistår man redan allmänheten i viss mån på finska språket och man ifrågasätter om inte myndigheten redan i dag vid nyrekrytering borde väga in kunskaper i finska vid meritvärderingen.

Någon frekvent eller påtagligt intresse för språklig service har inte rapporterats från vare sig exekutions- eller skatteväsendet. När behov uppstått har det löst med finskspråkig personal eller genom tolk. Inom nuvarande förvaltningsområden finns finsktalande personal på berörda skattekontor och i telefonväxeln finns uppgift om vilka personer som kan finska. Ett utvidgat förvaltningsområde skulle innebära tillkommande kostnader. Det blir en ökad arbetsbelastning och därmed personalkostnader. Att alltid se till att det finns finskspråkig personal kräver dessutom logistik. Skatteverket lyfter fram ett antal områden där åtgärder skulle behöva vidtas.

Broschyrer

I princip alla broschyrer och blanketter tas fram centralt på huvudkontoret. Endast en handfull av broschyrerna är översatta till andra språk och av dessa endast några få till finska. Inga blanketter har översatts till finska. Framtagning av blanketter, tryckning, lagring och underhållning av dessa skulle bli mycket dyrt. Alternativt skulle endast broschyrerna kunna översättas (exempelvis översättning av 30 broschyrer, initial kostnad för översättning ca 500 000 kr; årliga uppdateringar 100 000–200 000 kr).

Skatteverket föreslår att ett samlat grepp tas rörande översättningar. Det vore önskvärt att skapa **en central tolk- och översättarcentral för Mälardalen**. Behovet av tolkar och översättare kommer att öka och en samordning av verksamheten skulle medföra att tolkar och översättare lär sig vilka begrepp som är mest korrekta och kvalitén ökar.

Webbplats

En särskild finsk ingång eller en portal skulle kunna skapas. Kostnaden för beräknas bli ca 400 000 kr. För närvarande pågår ett internordiskt projekt mellan skattemyndigheten att upprätta en internordisk portal. En sådan webbplats skulle troligen vara en hjälp för finsktalande i Mälardalen.

Skatteupplysningen

Att förändra tekniken för hantering av samtal till Skatteupplysningen så att val av ärendetyp kan göras på finska skulle kosta ca 200 000 kr enligt en preliminär beräkning, till detta kommer kostnad för att översätta dialogen så att en blir begriplig. En översyn av uppskattas kosta ca 100 000 kr. För att besvara frågorna till Skatteupplysningen behövs personal som har erforderlig kunskap. Samtalen fördelas på sju olika ärendetyper. Det är svårt att uppskatta personalbehovet i denna del eftersom man inte vet hur stor frekvensen av samtal kan tänkas bli. Krävs det en person så kostar det ca 500 000 kr per år. Kronofogdemyndigheten planerar att införa ett liknande system vid årsskiftet 2005/2006. Där kommer ungefär samma kostnader som inom Skattemyndigheten att uppstå om möjligheten att välja finska språket skall finnas.

IT-tjänster

Skatteverket har sedan år 2000 haft kravet på flerspråkighet i 7 kommuner i Norrbotten, utan att anpassning av IT-stödet skett.

En utökning av antalet flerspråkiga kommuner behöver inte i sig innebära att Skatteverket måste göra anpassningar. Alldeles bortsett från frågan om finskspråkiga rättigheter i Mälardalen kan det i och för sig finnas anledning att överväga om (åtminstone delar av) Skatteverkets IT-tjänster ska göras flerspråkiga. Det kan ses som en del i Skatteverkets utveckling mot 24 timmarsmyndigheten. Så länge som vi inte har något uttalat krav på att göra IT-tjänsterna flerspråkiga, så är det dock en fråga som måste prioriteras tillsammans med andra utvecklingskrav. Anpassningar är dock möjliga i IT-stödet för att få tjänster flerspråkiga, t.ex. de moderna e-tjänsterna. I det nya systemet för flexibel fördelning av ärenden finns det tekniska möjligheter att göra en fördelning på språk. I framtiden skulle man t.ex. kunna styra ärenden till t.ex. finskspråkig handläggare. När det gäller äldre IT-lösningar skulle flerspråkiga tjänster kunna införas i takt med systemförnyelser.

Utredningens kommentarer:

Av Skatteverkets och Kronofogdemyndigheternas yttranden framgår att det finns ett stort antal finskspråkiga bland personalen i regionen. Detta får tolkas som att det finns vissa möjligheter att hantera de krav som minoritetsspråkslagstiftningen ställer. Förutsättningar för att organisera verksamheten på ett sådant sätt att finskspråkig service kan lämnas i vart fall vissa tider och vissa platser bör således vara relativt goda.

När det gäller service till allmänheten är det givetvis önskvärt att servicegraden skall vara hög. Något uttryckligt krav på att det alltid skall finnas finskspråkig personal tillgänglig finns inte för nuvarande förvaltningsområden. De frågor och sakområden som myndigheterna lyfter fram i sitt yttrande såsom broschyrer och blanketter, finsk portal på webbplatsen och nya anpassningar av IT-systemet är sådana åtgärder som får anses gå utöver de krav som nuvarande lag ställer. Därmed inte sagt att även dessa tjänster inte vore önskvärda. På myndigheternas hemsidor bör dock tydlig information finnas rörande tillgänglighet för finskspråkig service. I framtida förändringar av myndigheternas verksamhet bör man även beakta möjligheterna att förbättra servicen på finska.

När det gäller tjänsten Skatteupplysningen bör det vara fullt möjligt för medarbetarna att lotsa samtal vidare till andra inom organisationen med rätt kompetens och språkkunskaper. Det är positivt att myndigheterna ser framtida flerspråkiga möjligheter i de tekniska system som finns i dag. Vad gäller översättningar bör man

i ett initialt läge överväga att översätta ytterligare några av de viktigaste broschyrerna till finska.

Skatteverkets förslag att skapa en central tolk- och översättarcentral för Mälardalen är en mycket bra och konstruktiv idé. Länsstyrelsen med nationellt tillsynsansvar bör närmare undersöka sådana möjligheter. I det sammanhanget bör det även nämnas av Sverigefinska språknämnden bl.a. arbetar med att ta fram specifika finska ord för t.ex. förvaltningstermer.

10.6.7 Tullverket

Tullverket anför att service och information är särskilt viktigt för myndighetens kunder i ett tidigt skede och de myndighetsutövande kontakterna är många. Myndighetens samlade bedömning är att en utvidgning av förvaltningsområdet i princip skulle omfatta all personal i myndighetens kärnverksamhet, vilket man inte anser är möjligt eller rimligt att tillgodose. Däremot ser Tullmyndigheten det som angeläget att fortsätta utveckla olika former för dialog, information och kommunikation med kunderna i olika kundgrupper.

Genom omorganisation har man även upphävt den tidigare indelningen i geografiska ansvarsområden. Numera är personal på olika orter nationellt ansvariga för olika regelområden. Myndighetsutövande verksamhet med finskspråkig personal finns i Haparanda, Karesuando och Kiruna. Rikssambandcentralen är placerad i Kiruna, denna har dock begränsad myndighetsutövande verksamhet. Där finns alltid bemanning med finskspråkig personal. I Haparanda och Karesuando talar och skriver personalen finska. Det finns även finskspråkig personal på andra orter, men någon systematisk kartläggning har inte gjorts. Tullverket har inte mött några särskilda framställningar med krav/önskemål om att bli bemött på finska. Myndigheten har en omfattande informationsverksamhet och material och information tas fram på många språk. Befintliga översättningar av material till finska består främst av officiella dokument om Tullverket, men det finns en inriktning att översätta mer företagsinriktad information.

Om förvaltningsområdet skulle utvidgas, skulle det innebära omfattande åtgärder, främst kompetenshöjning eller nyrekrytering, vilket skulle innebära mycket höga kostnader. Ett alternativ till detta vore att välja ut ett mindre antal personer som har ett natio-

nellit ansvar för att kommunicera på finska, mer som tolkar som kan arbeta över telefon eller via DVT när behov uppstår. Det sker i viss grad redan. Det är dock komplicerat att använda tolkar när det gäller brottsbekämpning. Det är sannolikt nödvändigt att utbilda/rekrytera för att tillgodose lagstiftningens krav, och detta i relativt stor skala. Tullverket nämner även att myndigheten har informatörer tillgängliga via telefonkontakt på TullSvar. En möjlighet skulle kunna vara att slussa de kunder som önskar till finskspråkiga tulltjänstemän för att tillgodose deras behov.

Utredningens kommentarer:

Tullverkets möjligheter att på kort sikt hantera en utvidgning förefaller vara något begränsade med tanke på myndighetens organisationsform. Finskspråkig personal finns dock i viss utsträckning. En kartläggning av personalens språkkunskaper bör kunna ge en tydligare bild av förutsättningarna. Man bör även överväga den möjlighet som myndigheten nämner, att välja ut ett antal medarbetare som skulle ha ansvar för att bistå med kommunikation på finska. Möjligheten att slussa enskilda vidare genom TullSvar till personal som är finsktalande bör kunna lösa en hel del. Att lösa frågor på distans bör också vara möjligt eftersom det i Norrbotten finns ständig beredskap att hantera frågor på finska. På längre sikt torde möjligheter finnas att rekrytera ytterligare finskspråkig personal till verksamheten.

10.6.8 Vägverket

Den föreslagna förändringen skulle beröra i första hand Vägverkets regioner Stockholm och Mälardalen samt Trafikregistret. Vägverket Region Stockholm har viss beredskap, medan sådan inte finns på Vägverket region Mälardalen. Kännedom saknas om personalens språkkunskaper vid Vägverket region Mälardalen. På Trafikregistret finns finskspråkig personal. Efterfrågan på finskspråkig service förekommer i dag hos Trafikregistret samt Region Norr där lagstiftning om rätt att använda finska redan gäller. Vägverket klarar i dag av service på finska och meänkieli i norra Sverige och man har beredskap för om behov på samiska skulle finnas. På webbplatsen finns viss information på finska och meänkieli. En kartläggning skulle behöva göras av personalens språkkunskaper.

Myndigheten förslår att följande åtgärder borde vidtas på Region Mälardalen:

- I kundtjänsten finns personal en gång per månad.
- Kontakt med handläggare på övriga enheter kan ske tillsammans med tolk på överenskommen tid.
- Utbudet på finska på webbplatsen utökas.

Myndigheten konstaterar sammanfattningsvis att det finns viss beredskap för att lämna service på finska, men att den är beroende av enskilda medarbetare. Kraven skulle innebära ökade kostnader, även om dessa i viss mån går att hålla nere genom samverkan mellan myndighetens olika enheter. Kostnaderna blir beroende av mängden ärenden och möjligheterna att utnyttja befintlig personal. Kraven skulle även påverka möjligheterna att lämna service inom den tid som myndigheten anger i sina serviceåtaganden. Handläggningstiden kommer att bli längre i de fall översättning eller tolkning behövs.

Utredningens kommentarer:

Av Vägverkets yttrande framgår att förutsättningarna att hantera en utvidgning förefaller vara relativt god på kort och lång sikt. Vid regionkontoret för Mälardalen måste på kort sikt en kartläggning av språkkunskaperna göras. Man bör även undersöka vilka möjligheter det kan finnas att samordna verksamheten och t.ex. samnyttja befintlig finskspråkig personal vid andra regionkontor. Möjligheter att begränsa servicen till vissa tider och platser finns också. På lång sikt bör ytterligare rekrytering kunna lösa eventuella kvarvarande problem. Den finskspråkiga information som tagits fram för Norrbotten bör i möjligaste mån användas även i det utvidgade området.

10.6.9 Överväganden

Min bedömning:

Förutsättningar finns för att statliga myndigheter skall kunna hantera en utvidgning av förvaltningsområde för finska språket. Vissa myndigheter har redan i dag detta ansvar. Arbetet bör i möjligaste mån bygga vidare på tidigare gjorda lösningar.

När det gäller statliga myndigheter med nationellt ansvar för olika sakfrågor kan det konstateras att dessa myndigheter, eller i vart fall regionala avdelningar eller undermyndigheter, redan i dag har i uppdrag att lämna viss service på minoritetsspråken i nuvarande förvaltningsområden i Norrbotten. Dessa myndigheter bör i stor utsträckning kunna bygga vidare på tidigare gjorda erfarenheter och genomförda lösningar. Detta gäller särskilt för framtagande av informationsmaterial på finska och annan information som riktar sig till allmänheten. Gjorda översättningar av allmänt material bör kunna användas i mycket stor omfattning.

Vidare finns det anledning för de regionala myndigheterna att samordna sitt arbete i mycket stor omfattning. En del lokalkontor har t.ex. tagit fram översättningar och annat finskspråkigt material som redan ligger ute på internet (se t.ex. Försäkringskassan i Stockholm). Genom att inventera befintligt material och samordna arbetet kan stora effektivitetsvinster göras. I frågor rörande framtagning av informationsmaterial bör myndigheterna även samråda med länsstyrelsen med nationellt ansvar för minoritetsfrågorna så att dubbelarbete undviks.

Möjligheter för statliga myndigheter att ansöka om medel till kompetenshöjande utbildningsinsatser bör även finnas inom ramen för den informations- och utbildningsinsats som föreslås, se avsnitt 6.6.

10.7 Sammanfattande överväganden

Min bedömning:

Förutsättningar för att utvidga förvaltningsområdet för finska språket till Stockholms- och Mälardalsregionen finns både på kort och lång sikt.

Sammanfattningsvis bedömer jag att det finns förutsättningar hos kommunala och statliga myndigheter samt domstolar att hantera en utvidgning av förvaltningsområdet för finska språket till Stockholms- och Mälardalsregionen. De åtgärder som kommer att behövas på kort sikt är att kommunala och statliga myndigheter behöver göra en kartläggning av de språkkunskaper som finns inom respektive organisation. Vidare behöver man identifiera de områden inom verksamheten där kontakter med finskspråkig allmänhet kan bli aktuell och organisera den på ett lämpligt sätt. Det kan inte

uteslutas att viss omorganisation kan komma att behövas. Det viktiga är att det i de funktioner där allmänheten först möter myndigheten finns beredskap för att hantera situationen. Det kan t.ex. vara personal i växeln, receptionen eller medborgarkontor. Om språkkunskap initialt inte finns i den funktion där allmänheten först tas emot, bör rutiner utarbetas där enskilda lotsas vidare till funktioner där sådan språkkompetens finns. Förteckningar över personer i olika funktioner med kunskaper i finska bör tas fram för att kunna nyttja befintliga resurser. På sikt bör myndigheterna säkerställa att språkkompetens finns i den funktion som först möter allmänheten.

Om myndigheterna väljer att begränsas service på finska till vissa tider och platser skall detta organiseras på ett sådant sätt att tydligt angivande om detta finns i olika informationskanaler. Det skall således finnas "kanaler" in i myndigheten för den som önskar använda finska.

När det gäller större organisationer som statliga myndigheter med regionala eller lokala myndighetskontor, bör samordning ske så att man kan bistå varandra inom organisationen. Det kan röra sig om samnyttjande av framtaget material och samordnat arbete för att ta fram verksgemensamt material på respektive område. I viss mån bör man även nyttja specialkompetens hos personal, om sådan kompetens inte finns på det egna lokala eller regionala planet. Gemensamma samordningsinsatser bör också vara möjliga mellan olika myndigheter när det gäller t.ex. tolk/översättningstjänster. Denna fråga bör Länsstyrelsen med nationellt tillsynsansvar arbeta vidare med.

11 Inrättande av ett förvaltningsområde i Stockholms- och Mälardalsregionen

11.1 Allmänt om modellen med förvaltningsområden

Det nuvarande svenska minoritetspolitiska systemet är uppbyggt kring tanken att det skall finnas territoriellt avgränsade områden där skyddet och stödet för minoriteterna är starkare. Tanken med förvaltningsområden är således att en minoritet och dess språk på något sätt är koncentrerad till ett visst geografiskt område. I dagens samhälle ser dock befolkningsstrukturen sällan ut på det viset. Minoriteter kan vara utspridda över stora geografiska områden, även om det kan finnas kluster med fler minoritetsindivider inom vissa områden. I detta sammanhang måste vi även beakta att Sverige är ett ganska litet land och många människor under sin livstid väljer att flytta inom landet på grund av tillgången till arbetstillfällen, utbildning, familjeskäl etc.

Som en jämförelse kan nämnas att både Norge och Finland har liknande geografiskt avgränsade förvaltningsområden inrättats för det samiska språket. Enligt den finska lagen om samiska är dock vissa särskilt viktiga rättigheter knutna till den enskilda individen.¹ Den enskilde kan åberopa rättigheterna i hela landet. För den enskilde innebär det att han eller hon alltid har rätt att använda modersmålet i särskilt utsatta situationer.

Tanken med Sveriges ratifikation av minoritetsspråkskonventionerna är att vissa minoritetsspråk är en del av det svenska kulturarvet och att språkens bevarande skall främjas. Genom att välja en modell där särskilt stöd och skydd lämnas i vissa geografiska områden, hamnar man oundvikligen i den situationen att den enskilda individens möjligheter att värna minoritetsspråket och kulturen, blir beroende av var i landet han eller hon lever. Den enskildes önskan att tala och bevara minoritetsspråket blir knappast mindre om man bor utanför nuvarande förvaltningsområden. Snarare kan det

¹ Finlands författningssamling, Lag om samiska 15.12 2003/1086

vara så att det förhållandet att det endast finns ett fåtal minoritetsmedborgare i en region, gör att behovet i vissa fall kan vara större, än i ett område där det finns många som talar språket. Ju mindre en individ hör och talar språket, desto svårare blir det att upprätthålla språkbehärsknigen och överföra språket till nästa generation.

På sikt finns det därför anledning att överväga om förvaltningsområdesmodellen bör kompletteras med rättigheter som knyts till individen och inte till ett visst territorium. En sådan kombinationsmodell vore önskvärd dels för individer som har samiska, finska eller meänkieli som minoritetsspråk och som bor utanför förvaltningsområdena, dels för individer som har romani chib eller jiddisch som minoritetsspråk. För dessa grupper kvarstår behovet av åtgärder som främjar språkbevarandet.

11.2 En samlad bedömning av förutsättningarna

11.2.1 Språkbevarande åtgärder krävs för att vända språkbytesprocessen

Min bedömning:

En utvidgning av förvaltningsområdet bedöms ha språkbevarande effekt på det finska språkets fortlevnad. Den sverigefinska minoriteten ger uttryck för att en utvidgning av förvaltningsområdet bör göras så att även Stockholms- och Mälardalsregionen omfattas.

Den sverigefinska minoriteten är inne i en språkbytesprocess, som är relativt långt gången. Under 1970-1980-talen fanns det olika typer av finskspråkiga samhällstjänster i Sverige. Många sverigefinska barn gick i tvåspråkiga klasser och deltog i modersmålsundervisning. Kommunaliseringen av skolorna och den ekonomiska krisen på 1990-talet har på ett negativt sätt påverkat de sverigefinska barnens möjligheter att lära sig finska tillräckligt bra för att de själva skall kunna föra språket vidare. Den sverigefinska minoriteten har under lång tid levt under ett starkt assimileringstryck, som påverkat gruppens inställning till det egna språket. De negativa attityder som många sverigefinnar tidigare mötte har påverkat människors önskan att smälta in i majoritetsbefolkningen. Alla dessa olika faktorer har påverkat enskildas benägenhet att tala det finska språket och deras barns vilja lära sig språket. Det har även lett till att

många yngre sverigefinnar sannolikt inte behärskar finska tillräckligt bra för att kunna överföra språket till nästa generation i tillräcklig grad.

Språket är en viktig bärare av identiteten och kulturen. En minoritetsgrupp som inte längre förmår att överföra språket till nästa generation kommer oundvikligen att försvinna som kulturbärande grupp till slut. Som beskrivits i tidigare i detta betänkande har de språkbevarande faktorerna på samhällsnivå en avgörande betydelse för om språkbytesprocessen skall brytas och om ett hotat språk skall kunna revitaliseras. Det räcker inte att titta på de språkbevarande faktorerna på individnivå, dvs. individuella minoritetsmedlemmars språkliga beteende. För att språkbytesprocessen skall kunna vändas krävs att åtgärder vidtas för att påverka språkbevarande faktorer på samhälls- och gruppnivå. Bland de **språkbevarande faktorerna på samhällsnivå** av intresse i sammanhanget kan nämnas (se även avsnitt 2.3.2) bl.a.

- **majoritetssamhällets ideologi** (hur majoritetssamhället uppfattar minoriteten och vilken behandling olika uppfattningar leder till, t.ex. i termer av pluralistisk, segregativ eller assimileringspolicy gentemot minoritetsgruppen),
- **språklagstiftning** (om det i samhällets lagar finns särskilda bestämmelser om minoritetsspråkets officiella användning),
- **implementering av minoritetspolitik** (om och i vilken utsträckning politiska beslut angående minoriteten i praktiken genomförs) och
- **utbildning** (vars betydelse för finska språkets bevarande behandlats i avsnitt 7 ovan).

Utvidgningen av förvaltningsområdet till ytterligare geografiska områden skulle kunna vara en sådan åtgärd som gynnar språkbevarandet. Att i detta skede dels förstärka implementeringen av konventionsåtagandena och genomförandet av den av riksdagen beslutade minoritetspolitiken, dels utvidga förvaltningsområdet så att det omfattar ett relativt stort geografiskt område där många sverigefinnar bor, skulle definitivt gynna språkets ställning.

Tanken med att införa ett utvidgat förvaltningsområde är att flerspråkiga skulle kunna komma i åtnjutande av de möjligheter som nuvarande lag om rätt att använda finska ger, dvs. officiell användning av minoritetsspråket och möjligheter till viss samhällsservice på det egna språket. Genom att ge språket en mer offentlig status

förbättras språkets möjligheter att fortleva. Språkets ökade synlighet i samhället innebär också att enskildas benägenhet att använda språket skulle öka. Om enskilda använder språket i många olika situationer och i större omfattning kommer språkets närvaro i samhället att öka. Den enskilde individens språkbehärskning kan även stärkas genom att han eller hon kan nyttja språket på ett mångsidigare sätt. Samtidigt skulle det finnas större möjligheter för människor att klara sig bättre i samhället om de kan nyttja sitt modersmål i olika sammanhang. Genom att minoritetsspråket blir mer synligt i samhället och kunskaperna om de nationella minoriteterna ökar, kan majoritetsbefolkningens inställning till dessa grupper förväntas bli mer positiv, vilket även det gynnar språkens fortlevnad.

Bland **språkbevarande faktorer på gruppnivå** kan nämnas bl.a. följande

- **demografi** (bl.a. gruppens storlek, kärnområden, ålders- och könsfördelning)
- **språkförhållanden** (om språket har status som officiellt språk, talas det i mer än ett land, dialekt- eller språksplittring, standardisering och modernisering, förhållandet mellan tal och skrift, graden av tvåspråkighet och språkbehärskning, gruppens språksyn, minoritetsspråkets status i förhållande till majoritetsspråket)
- **typ av etnicitet** (vilken typ av mobilisering för t.ex. språkbevarandefrågor som förekommer inom gruppen, eller om sådana frågor betraktas som viktiga över huvud taget)
- **intern organisation** (t.ex. om det förekommer organisationer och sammanslutningar inom gruppen, om man har tillgång till ledare eller talesmän, samt om gruppen omfattar en utbildad elit)
- **institutioner** (om det utbildning, kyrka, språkplanering, språkvård, forskning och kultur på språket)
- **medier** (om gruppen har egna tidningar, radio- och TV-sändningar, särskilt på minoritetsspråket)
- **kulturyttringar** (om gruppens kulturella angelägenheter manifesteras genom berättartraditioner, musik, litteratur och teater etc.)

Den sverigefinska minoriteten i Stockholms- och Mälardalsregionen är stor och området kan betraktas som ett kärnområde för

finska språket. Den sverigefinska gruppen har en relativt jämn köns- och åldersfördelning och det finns en återväxt i gruppen. Språkförhållandena är relativt goda eftersom det är ett modernt och standardiserat språk med närhet till ett land där språket är nationalspråk. De allra flesta sverigefinnar är tvåspråkiga och kunskaperna i finska språket är fortfarande mycket goda hos en stor del av gruppen. Den sverigefinska gruppens språksyn kan betecknas som att det, i vart fall hos väldigt många som anser sig vara sverigefinnar, finns en stark medvetenhet om att språket är hotat och en stark önskan att bevara och främja språkets fortlevnad. Detta innefattar även en medvetenhet om att språkbevarande åtgärder kommer att behövas. Den sverigefinska gruppen har starka företrädare och organisationer som aktivt driver de språkpolitiska frågorna. Det finns sverigefinska institutioner, media och en mängd sverigefinska kulturyttringar i regionen.

Det som också talar för att detta skulle vara en lämplig åtgärd är att sverigefinnarna i regionen anser sig ha behov av åtgärden. De resultat utredningen fått fram tyder på att sverigefinnarna önskar detta och att de även skulle använda sig av de samhällstjänster som lagen ger rätt till.

Om förvaltningsområdet utvidgas till att omfatta även Stockholms- och Mälardalsregionen förväntas den sverigefinska minoriteten arbeta aktivt med de minoritetspolitiska frågorna på lokal, regional och nationell nivå (se förslag i avsnitt 6.8.2). Det innebär en förstärkning av gruppens egna arbete att värna modersmålet. Utvidgningen av förvaltningsområdet får därmed även en mobiliserande effekt på minoritetens egna språkfrämjande arbete.

Sammanfattningsvis kan ett utvidgat förvaltningsområde förväntas ha en språkbevarande effekt på finska språkets fortlevnad.

11.2.2 Samhällets möjligheter att vidta språkbevarande åtgärder

Modellen med förvaltningsområden har tillämpats i fem år i Norrbotten. Erfarenheterna visar att minoritetsspråkens status i regionen har höjts, även om enskilda inte alltid kunnat nyttja de möjligheter som minoritetsspråkslagarna ger dem rätt till.

En utvidgning av förvaltningsområdet för finska språket skulle innebära helt nya åtaganden för kommunerna, landstingen, länsstyrelserna samt domstolarna på lägre nivå i den aktuella regionen.

Domstolar på högre nivå samt många statliga myndigheter berörs redan i dag av nuvarande minoritetsspråkslagstiftning. Som redogjorts för i avsnitt 10 bedömer jag att förutsättningar finns för att utvidga förvaltningsområdet till Stockholms- och Mälardalsregionen.

11.3 Geografisk avgränsning av ett utvidgat förvaltningsområde

Mitt förslag:

Det utvidgade förvaltningsområdet för finska bör omfatta Gällivare, Kiruna, Pajala, Haparanda och Övertorneå kommuner samt samtliga kommuner i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län. Genom en sådan utvidgning skulle en stor del av sverigefinnarna omfattas av de åtgärder som förordas i del III av minoritetsspråkskonventionen.

Om ett land väljer en minoritetspolitisk modell med förvaltningsområden, där särskilda regler gäller, är det viktigt att en stor del av minoriteten faktiskt bor i det området. Så är också fallet om man väljer att ta med hela Stockholms- och Mälardalsregionen i förvaltningsområdet för finska.

Från utredningens sida har det funnits anledning att välja en administrativ indelning som är lämplig med tanke på myndigheters och domstolars arbete. Därför har fyra hela län valts. I dessa län ingår sammanlagt 53 kommuner. I samtliga dessa kommuner bor det ett stort antal sverigefinnar. Uppemot hälften av sverigefinländarna (baserat på de statistiska underlag som går att få fram) bor i dessa kommuner. En mycket stor andel av dessa identifierar sig som sverigefinnar.

I Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län bor sammanlagt 211 658 personer som av SCB anges vara första och andra generationens sverigefinländare. Till dessa personer tillkommer även ett stort antal personer som är ättlingar till andra generationens sverigefinländare. Enligt de beräkningar utredningen fått fram fördelar sig sverigefinländarna enligt följande.

Antalet sverigefinländare i regionen 31 dec 2003

Län	Antal sverigefinländare
Stockholms län	141 499
Uppsala län	17 931
Södermanlands län	24 018
Västmanlands län	28 210
Totala antalet i regionen	211 658

Källa: SCB, bearbetning av Eric De Geer

Den procentuella andelen av sverigefinländare utgör även en avsevärd andel av den totala befolkningen i flera av kommunerna. I Stockholms län varierar andelen av den totala kommunala befolkningen från 3,89 procent i Danderyds kommun till 15,95 procent i Nykvarn.

Motsvarande siffror för Uppsala län är 4,58 procent i Uppsala kommun till 13,07 procent i Håbo, Södermanland med 5,32 procent i Vingåkers kommun till 13,29 procent i Eskilstuna kommun, och i Västmanland med 6,15 procent i Sala kommun till 23,82 procent i Surahammars kommun. Den sverigefinländska befolkningens andel är således stor i samtliga kommuner.

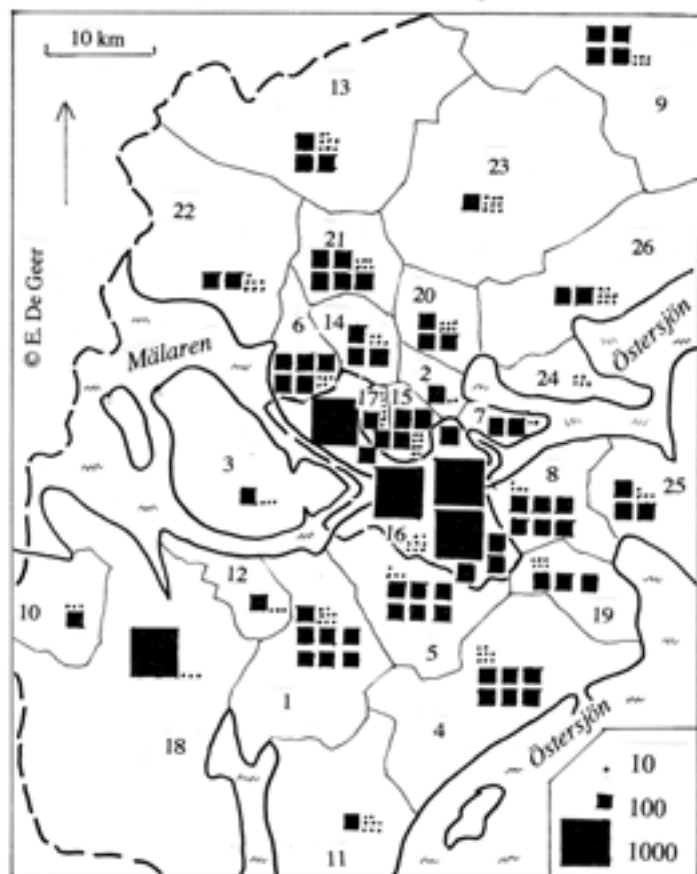
Av följande tabeller och kartmaterial framgår den kommunala fördelningen av antalet sverigefinländare samt den procentuella andelen i respektive kommun och län.

Antal sverigefinländare i Stockholms län 31 december 2003

Kommun	Total befolkning A	Födda i Finland B	Andra generationen C	B + C	D/A i %
Botkyrka	75 432	4 063	3 758	7 821	12,41
Danderyd	29 884	490	673	1 163	3,89
Ekerö	23 311	505	785	1 290	5,53
Haninge	71 377	3 143	3 658	6 801	9,53
Huddinge	87 121	3 434	3 921	7 355	8,44
Järfälla	61 473	2 558	2 949	5 507	8,96
Lidingö	41 194	1 080	1 127	2 207	5,36
Nacka	77 470	2 917	3 529	6 446	8,32
Norrtälje	54 021	2 132	2 445	4 577	8,47
Nykvarn	8 269	591	728	1 319	15,95
Nynäshamn	24 587	775	1 016	1 791	7,2
Salem	14 057	513	742	1 255	8,93
Sigtuna	36 028	1 745	2 013	3 758	10,43
Sollentuna	58 884	1 445	2 031	3 476	5,9
Solna	57 994	1 690	2 087	3 777	6,51
Stockholm	761 721	20 427	25 415	45 842	6,02
Sundbyberg	33 738	1 229	1 533	2 762	8,19
Södertälje	80 049	5 244	5 080	10 324	12,9
Tyresö	40 097	1 521	2 102	3 623	9,04
Täby	60 168	1 523	2 048	3 571	5,94
Upplands Väsby	37 397	2 726	2 866	5 592	14,95
Upplands-Bro	21 252	1 256	1 394	2 650	12,47
Vallentuna	26 306	737	1 119	1 856	7,06
Vaxholm	9 725	192	315	507	5,21
Värmdö	33 134	1 453	1 932	3 385	10,22
Österåker	36 183	1 157	1 687	2 844	7,86
Hela länet	1 860 872	64 546	75 266	141 499	7,6

Källa: SCB, bearbetning av Eric De Geer

Figur 1. Sverigefinländare i Storstockholm. Första och andra generationens finländare 31 december 2003. Antalen finländare i absolut tal. Kommunvis

Källa: Datakörning av Åke Nilsson på SCB åt Eric De Geer 2004.
Bearbetning: Eric De Geer

Stockholms län

1. Botkyrka	10. Nykvarn	19. Tyresö
2. Danderyd	11. Nynäshamn	20. Täby
3. Ekerö	12. Salem	21. Upplands Väsby
4. Haninge	13. Sigtuna	22. Upplands-Bro
5. Huddinge	14. Sollentuna	23. Vallentuna
6. Järfälla	15. Solna	24. Vaxholm
7. Lidingö	16. Stockholm	25. Värmdö
8. Nacka	17. Sundbyberg	26. Österåker
9. Norrtälje	18. Södertälje	

Antal sverigefinländare i Uppsala län 31 dec 2003

Kommun	Total befolkning A	Födda i Finland B	Andra generationen C	B + C	D/A i %
Enköping	38 005	1326	1628	2954	7,77
Håbo	18 115	1 037	1 331	2 368	13,07
Knivsta	12 821	267	478	745	5,81
Tierp	20 116	431	584	1 015	5,05
Uppsala	180 669	3 050	5 216	8 266	4,58
Älvkarleby	9 028	384	394	778	8,62
Östhammar	21 741	851	954	1 805	8,3
Hela länet	300 495	7 346	10 585	17 931	5,97

Källa: SCB, bearbetning av Eric De Geer

Antalet sverigefinländare i Södermanlands län 31 dec 2003

Kommun	Total befolkning A	Födda i Finland B	Andra generationen C	B + C	D/A i %
Eskilstuna	90 694	5 725	6 331	12 056	13,29
Flen	16 629	698	754	1 452	8,73
Gnesta	10 002	268	356	624	6,24
Katrineholm	32 418	814	1 072	1 886	5,82
Nyköping	49 382	1 078	1 529	2 607	5,28
Oxelösund	11 299	730	608	1 338	11,84
Strängnäs	30 212	1 011	1 445	2 456	8,13
Trosa	10 565	513	598	1 111	10,52
Vingåker	9 179	199	289	488	5,32
Hela länet	260 380	11 036	12 982	24 018	9,22

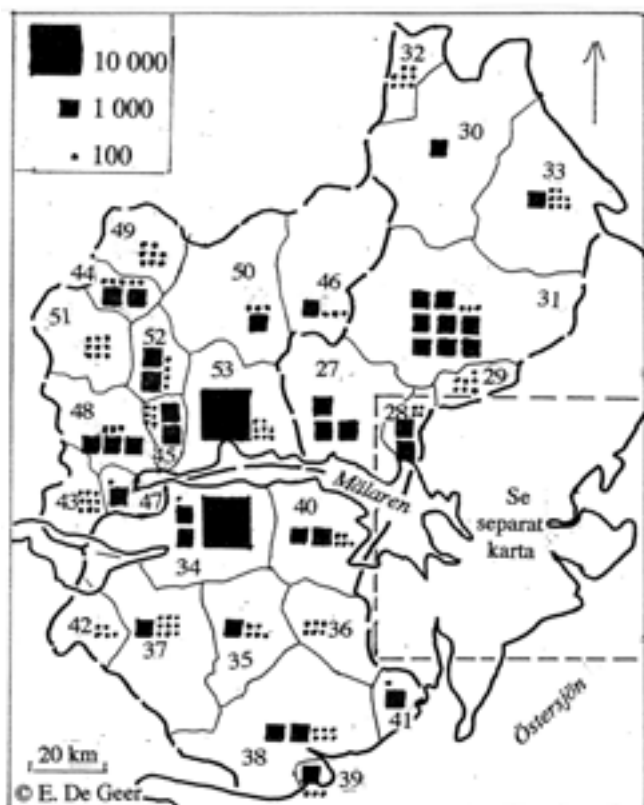
Källa: SCB, bearbetning av Eric De Geer

Antalet sverigefinländare i Västmanlands län 31 dec 2003

Kommun	Total befolkning A	Födda i Finland B	Andra generationen C	B + C	D/A i %
Arboga	13 514	362	516	878	6,5
Fagersta	12 334	1 276	1 206	2 482	20,12
Hallstahammar	15 039	1 263	1 301	2 564	17,05
Heby	13 711	396	512	908	6,62
Kungsör	8 235	488	496	984	11,95
Köping	24 585	1613	1 638	3 251	13,22
Norberg	5 930	300	455	755	12,73
Sala	21 742	534	799	1 333	6,15
Skinnskatteberg	4 857	459	399	858	17,67
Surahammar	10 200	1 298	1 132	2 430	23,82
Västerås	129 987	5 051	6 716	11 767	9,05
Hela länet	260 134	13040	15170	28210	10,85

Källa: SCB, bearbetning av Eric De Geer

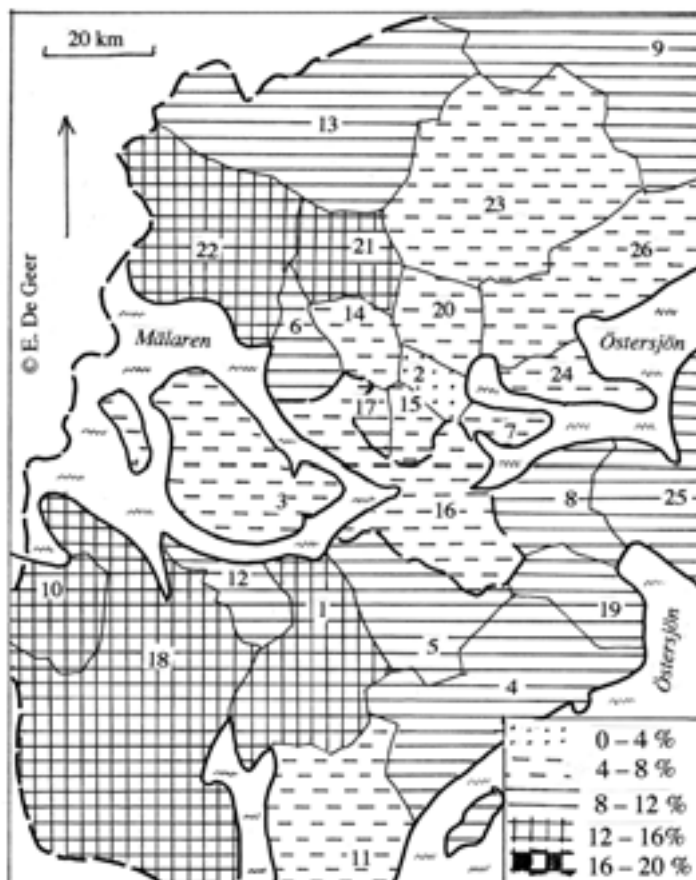
Figur 2. Sverigefinländare i Mälardalen. Första och andra generationens finländare 31 december 2003. Antal finländare i absoluta tal. Kommunvis

Källa: Datakörning av Åke Nilsson på SCB åt Eric De Geer 2004.
Bearbetning: Eric De Geer

Uppsala län	Södermanlands län	Västmanlands län
27. Enköping	34. Eskilstuna	43. Arboga
28. Håbo	35. Flen	44. Fagersta
29. Knivsta	36. Gnesta	45. Hallstahammar
30. Tierp	37. Katrineholm	46. Heby
31. Uppsala	38. Nyköping	47. Kungsör
32. Älvkarleby	39. Oxelösund	48. Köping
33. Östhammar	40. Strängnäs	49. Norberg
	41. Trosa	50. Sala
	42. Vingåker	51. Skinnskatteberg
		52. Surahammar
		53. Västerås

Figur 3. Sverigefinländare i Storstockholm. Första och andra generationens finländare 31 december 2003. Finländarnas andel av befolkningen i procent, kommunnivå.

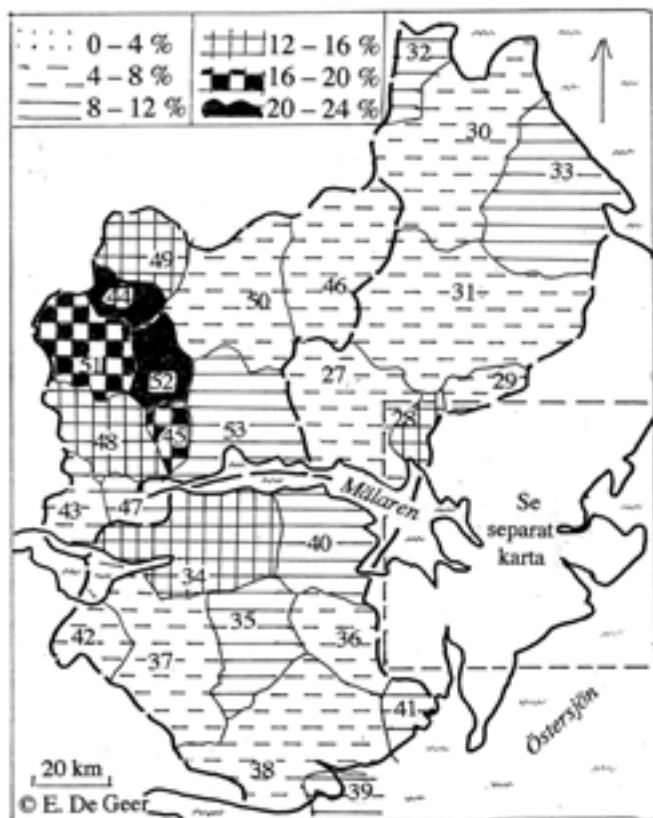

Källa: Datakörning av Åke Nilsson på SCB åt Eric De Geer 2004.
Bearbetning: Eric De Geer

Stockholms län

1. Botkyrka	10. Nykvarn	19. Tyresö
2. Danderyd	11. Nynäshamn	20. Täby
3. Ekerö	12. Salem	21. Upplands Väsby
4. Haninge	13. Sigtuna	22. Upplands-Bro
5. Huddinge	14. Sollentuna	23. Vallentuna
6. Järfälla	15. Solna	24. Vaxholm
7. Lidingö	16. Stockholm	25. Värmdö
8. Nacka	17. Sundbyberg	26. Österåker
9. Norrtälje	18. Södertälje	

Figur 4. Sverigefinländare i Mälarreregionen. Första och andra generationens finländare 31 december 2003. Finländarnas andel av befolkningen i procent, kommunnivå.

Källa: Datakörning av Åke Nilsson på SCB åt Eric De Geer 2004.
Bearbetning: Eric De Geer

Uppsala län	Södermanlands län	Västmanlands län
27. Enköping	34. Eskilstuna	43. Arboga
28. Håbo	35. Flen	44. Fagersta
29. Knivsta	36. Gnesta	45. Hallstahammar
30. Tierp	37. Katrineholm	46. Heby
31. Uppsala	38. Nyköping	47. Kungsör
32. Älvkarleby	39. Oxelösund	48. Köping
33. Östhammar	40. Strängnäs	49. Norberg
	41. Trosa	50. Sala
	42. Vingåker	51. Skinnskatteberg
		52. Surahammar
		53. Västerås

Siffrorna för Stockholm och Mälardalen är intressanta att jämföra med resten av landet. Av följande tabell framgår antalet sverigefinländare i det nuvarande förvaltningsområdet för finska språket.

Antal sverigefinländare i nuvarande förvaltningsområde 31 dec 2003

Kommun	Total befolkning A	Födda i Finland B	Andra generationen C	B + C	D/A i %
Gällivare	19 251	524	994	1 518	7,89
Kiruna	23 407	1 174	2 145	3 319	14,18
Pajala	7 053	676	1 011	1 687	23,92
Övertorneå	5 331	1 025	1 220	2 245	42,11
Haparanda	10 346	3 937	2 815	6 752	65,26
Totalt	65 388	7336	8185	15 521	23,73

Källa: SCB, bearbetning av Eric De Geer

Den totala andelen av antalet sverigefinländare inom nuvarande förvaltningsområdet uppgår till 15 521 personer, vilket motsvarar 3,52 procent av det totala antalet sverigefinländare i landet. Denna siffra är således ännu lägre än den regeringen uppgivit för Europarådet.

Stark koncentration av sverigefinländare finns även i andra regioner i landet. Om man ser på fördelningen av resten av sverigefinländarna i landet så fördelar de sig på följande sätt, om vi endast tittar på de kommuner där det finns mer än 1 000 personer födda i Finland.

Kommun	Total befolkning A	Födda i Finland B	Andra generationen C	B + C	D/A i %
Göteborg	478 055	8 532	11 023	19 555	4,09
Borås	98 505	4 273	4 886	9 159	9,3
Umeå	107 917	2 337	3 626	5 963	5,53
Luleå	72 237	2 233	4 665	6 898	9,55
Örebro	126 288	1 788	3 133	4 921	3,9
Gävle	91 701	1 785	2 770	4 555	4,97
Malmö	267 171	1 737	2 685	4 422	1,66
Sundsvall	93 307	1 674	2 582	4 256	4,56
Trollhättan	52 920	1 491	1 737	3 228	6,1
Skövde	49 741	1 289	1 495	2 784	5,6
Borlänge	46 919	1 266	1 762	3 028	6,45
Jönköping	119 340	1 253	2 069	3 322	2,78
Karlskoga	30 532	1 209	1 275	2 484	8,14
Kalix	17 702	1 054	1 431	2 485	14,04
Avesta	22 249	1 018	1 214	2 232	10,03
Norrköping	123 971	2 526	3 389	5 915	4,77

Källa: SCB, bearbetning av Eric De Geer

Det totala antalet sverigefinländare i Göteborgs kommun uppgår till 19 555 personer, vilket är markant högre än det totala antalet sverigefinländare inom hela det nuvarande förvaltningsområdet. För hela Göteborgsområdet, inklusive kranskommuner såsom Borås, blir siffran avsevärt mycket högre.

Det är också intressant att notera att en stor andel av kommuninvånarna i Kalix (14,04 procent) och Luleå (9,55 procent) kommuner är sverigefinländare. Dessa kommuner borde kanske också ha tagits med i det nuvarande förvaltningsområdet i Norrbotten på basis av den höga andelen sverigefinnar.

Min slutsats blir, på basis av de trubbiga statistiska verktyg som finns tillgängliga, att sverigefinnarna fördelar sig över hela landet och att det finns tydliga "kluster" med koncentrationer med stort antal sverigefinnar. Stockholms- och Mälardalsregionen utgör ett sådant område, men det finns även andra tydliga regioner, som ligger utanför utredningens direktiv.

Om samtliga kommuner i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län och kommunerna i Norrbotten skulle ingå i ett utvidgat förvaltningsområde för finska språket skulle sammantaget i vart fall 227 179 (av samtliga 445 129), eller motsvarande 51

procent, av sverigefinländarna omfattas av skyddet i del III i Europarådets minoritetskonventionen. Därtill tillkommer ättlingarna till ”andra generationens” sverigefinnar som inte syns i befolkningsstatistiken.

11.4 Sakområden som skall omfattas av särskilt stöd

Mitt förslag:

Det utvidgade förvaltningsområdet skall omfatta samma sakområden som nuvarande lagstiftning rörande rätt att använda finska språket, dvs. förskola, äldreomsorg samt möjligheter att använda finska i kontakter med kommunala och statliga förvaltningsmyndigheter och domstolar.

Kommuner och landsting bör även i övrigt sträva efter att bemöta enskilda på det egna minoritetsspråket, så långt det är möjligt. Inom kulturverksamhet bör de nationella minoriteternas behov av stöd för minoritetskulturen beaktas. Barns behov av möjligheter till kultur på minoritetsspråket bör ges särskild uppmärksamhet.

I nuvarande minoritetsspråkslagstiftning finns möjligheter att få förskola på minoritetsspråket. Motsvarande möjlighet skall finnas i det utvidgade förvaltningsområdet. Denna möjlighet stärker och utvecklar barns möjligheter att lära sig finska och för det enskilda barnet innebär det något mycket positivt. Förskolans betydelse för barns utveckling av modersmålet och den kulturella identiteten har behandlats i avsnitt 7. Om en lagstadgad rätt till förskola helt eller delvis på finska införs, förbättras sverigefinska barns möjligheter att tillägna sig modersmålet och en aktiv tvåspråkighet. Den negativa utveckling som pågår på utbildningssidan kan därmed motverkas. Samtidigt kan en förstärkt ställning av finska språket i förskolan stödja föräldrars strävanden att få till stånd tvåspråkig undervisning även i skolorna. Genom en lagstadgad rätt till finsk förskola lägger man således grunden för det fortsatta arbetet med att stärka barns språkutveckling.

Nuvarande regelverk ger även möjligheter till att få äldreomsorg helt eller delvis på finska inom förvaltningsområdet. Tanken är att äldre skall få åldras med värdighet och att de skall kunna bli förstådda och kunna uttrycka sig på sitt eget språk. Äldreomsorg som bedrivs på finska ger enskilda möjligheter att åldras i en miljö där

deras kulturella tillhörighet och traditioner beaktas och få känna samhörighet. Många äldre tappar även senare inlärda språk och endast modersmålet består. Ytterst handlar det således om att ge människor livskvalité i livets slutskede. Genom att införa en lagstadgad rätt till finskspråkig äldreomsorg stärks den enskilde individens möjligheter att få sådan service.

I sammanhanget finns det anledning att nämna att Socialstyrelsen tidigare har kartlagt hur äldreomsorg på finska kan organiseras.² Socialstyrelsens konstaterade att många av dem som tar del av finskspråkig äldreomsorg värdesätter den högt. En del brukare anger att finskspråkig äldreomsorg varit avgörande för att de ska acceptera stödinsatser. Möjligheten till finskspråkig omsorg har även haft stor betydelse för de anhöriga. Socialstyrelsen noterar att medan en väl fungerande äldreomsorg ofta förmår avlasta anhöriga, gör den inte självklart det för anhöriga till äldre finländare. Pressen på dessa anhöriga kvarstår många gånger fram till dess de vet att den närstående har möjligheten att göra sig förstådd och kan ge uttryck för sin vilja. Rörande vikten att uppmärksamma språkbehov i samband med demens skriver Socialstyrelsen:

Personer med ett annat modersmål än svenska tappar ofta det svenska språket vid demenssjukdom. Samma sak gäller också vid andra sjukdomar som t.ex. stroke. Det gör att förutsättningarna att få äldreomsorg snabbt och oväntat kan förändras. En annan konsekvens är att den äldre också kan förlora förmågan att kommunicera med sina barn som inte självklart kan finska. En demenssjuk äldre finländare riskerar att hamna i en dubbel utsatt situation i ordinärt eller särskilt boende om insatserna inte ges av finskspråkig personal. Därför behöver demenssjuka äldre finländare ägnas speciell uppmärksamhet av landsting och kommuner.

Socialstyrelsen konstaterade även att flera av de exempel på verksamheter och lösningar som bedrivits har genomförts utan större kostnader. I flera fall har finskspråkig personal redan funnits. Lösningen har bestått i att organisera verksamheten så att obefintlig finsktalande personal arbetar där äldre finsktalande finns. När merkostnader har uppkommit har de ofta bedömts vara av temporär karaktär. Vidare framkom det i Socialstyrelsens kartläggning att arbetet med äldre finsktalande kan för många anställda utgöra en speciell och meningsfull nisch som ger finsktalande personal ett mervärde i deras arbete. Samtidigt undviks ohållbara arbetssituationer för övrig personal där svårigheten att kommunicera hindrar det

² Socialstyrelsen: "Äldreomsorg för finsktalande", 2001

samspel mellan brukare och personal som behövs för att bedriva bra äldreomsorg. Insikten av detta är enligt Socialstyrelsen en viktig del i diskussionen om framtidens personalförsörjning.

I en del kommuner i Stockholms- och Mälardalsregionen finns i dag möjligheter att få äldreomsorg på finska. Denna möjlighet bör, enligt min mening, tillkomma alla sverigefinnar i regionen. Behovet av sådan samhällsservice på finska kommer att öka i betydande omfattning inom en snar framtid, när det stora antalet sverigefinnar blir gamla. Det finns anledning för kommunerna att ta tag i denna fråga redan innan de stora grupperna av sverigefinnar behöver denna hjälp. Genom att redan nu bygga upp ett fungerande system kommer kommunerna att vara bättre rustade för framtiden.

De rättigheter nuvarande minoritetsspråkslagstiftning ger till att använda finska i kontakter med förvaltningsmyndigheter och domstolar bör även gälla i det utvidgade förvaltningsområdet. Enligt nuvarande lydelse skall förvaltningsmyndigheter även i övrigt sträva efter att bemöta enskilda på minoritetsspråket.

Förutom det som jag anser skall ingå i de rättigheter som skall tillgodoses inom förvaltningsområdet för finska, vill jag även lyfta fram några andra områden där sverigefinnarna uttryckt att det är viktigt att det finns finskspråkig service och finskspråkig verksamhet.

Jag notera att sverigefinnarna även vill ha och har behov av finskspråkig hälso- och sjukvård. Detta är särskilt påtagligt bland de äldre sverigefinnarna. Detta faller dock utanför de möjligheter som nuvarande lagstiftning om rätt att använda finska i dag ger möjligheter till. Enligt min uppfattning är det viktigt att landstingen organiserar sin verksamhet på ett sådant sätt att det finns tillgång till finskspråkig personal i möjligaste mån. Det är särskilt viktigt att det finns finskspråkig personal på vårdcentralerna och inom akutvården.

En enskild som behöver samhällets stöd i form av hemsjukvård möter personal som är anställd av kommunen och även personal som är anställd av landstingen. Ambitionen bör vara att enskilda vårdtagare blir bemötta på det egna språket både inom äldreomsorgen och hemsjukvården.

De undersökningar utredningen gjort och de synpunkter som kommit fram visar även att sverigefinnarna anser att finskspråkig kultur är viktig. Kultur på det egna modersmålet är viktigt för alla åldrar. Enligt min mening är det särskilt viktigt att barn och ungdomar ges goda möjligheter till kulturupplevelser på det egna mo-

dersmålet. Det stärker deras språkutveckling och deras minoritetsidentitet. Något som också gynnar barns och ungdomars språkutveckling är möjligheten att låna böcker på det egna modersmålet. Ett bra sätt för kommunerna att stödja de nationella minoriteternas språk är således biblioteksverksamhet. En mycket stor majoritet, 88 procent, av dem som besvarat utredningens enkät ansåg att det är viktigt att det finns finskspråkig litteratur på biblioteket. Kommunerna bör således i sin kulturverksamhet beakta de nationella minoriteternas särskilda behov.

11.5 Åtgärder för att underlätta genomförandet av en utvidgning

Mitt förslag:

För att underlätta genomförandet av utvidgningen bör en styrgrupp under ledning av länsstyrelsen med nationellt ansvar för minoritetsfrågorna tillsättas.

Det finns anledning att lämna förslag till hur en utvidgning av förvaltningsområdet för finska skulle kunna underlättas. Erfarenheterna från Norrbotten talar för att samordning mellan kommunerna varit positivt för genomförandet. Om de nya kommunerna, som skall ingå i förvaltningsområdena, får ett organiserat stöd i sitt arbete med reformen kan måluppfyllelsen och effektiviteten i genomförandet förväntas bli hög. Mot bakgrund av detta förslår jag att Länsstyrelsen med nationellt ansvar för minoritetsfrågorna ges uppdraget att i samråd med berörda kommuner i Stockholms- och Mälardalsregionen utser en styrgrupp som kan samordna genomförandet.

I styrgruppen bör lämpligen ingå bl.a. företrädare för länsstyrelsen, representanter för ett antal kommuner, representanter för större myndigheter som också är berörda, företrädare för minoritetsorganisationer samt företrädare för organisationen Sveriges kommuner och landsting. Det är viktigt att både stora och små kommuner finns representerade i styrgruppen, eftersom kommunerna i allmänhet kan ha olika förutsättningar för genomförandet. Kommuner där man redan i dag aktivt arbetar med minoritetsspråkig samhällsservice bör också finnas med så att man tar tillvara gjorda erfarenheter.

Samordning av arbetet kan ske på många olika områden. I det följande lämnas förslag på några områden där gemensamma koordinerade åtgärder förefaller vara lämpliga i ett initialt läge:

- Uppbyggnad av nätverk för att effektivisera arbetet. Genom att identifiera ansvariga kontaktpersoner kan man skapa nätverk som samarbetar på olika nivåer. I sådana nätverk bör representanter i olika kommunala förvaltningar, kommunala beslutsfattare, företrädare för nationella minoriteter och lokala minoritets organisationer anges. Förteckningarna av kontaktpersoner bör finnas lättillgängliga för personer som arbetar med genomförandet av utvidgningen.
- Samordning av och utarbetande av metoder för att kartlägga sverigefinnarnas behov i respektive ny kommun i förvaltningsområdet.
- Samordning av vissa upphandlingar, om sådana behöver göras.
- Samordning av framtagande av gemensamt informationsmaterial och olika typer av mallar som kan anpassas till lokala behov.
- En gemensam webbplats bör tas fram för att sprida kunskap till kommuner och andra intressenter. Genom att lägga ut framtaget material och mallar så att de finns lättillgängliga kan kommunerna arbeta med frågorna lokalt. Samtidigt kan kommunerna, som inte ingår i styrgruppen, hålla sig uppdaterade i arbetets fortskridande.
- Identifiering av vilka översättningar som behöver göras och samordning av detta arbete.
- Undersöka behovet av en gemensam tolk/översättningsfunktion för regionen. Detta bör ske i samarbete med statliga myndigheter och domstolar.
- Undersöka behovet av rekryteringar och eventuellt i samarbete med Länsarbetsnämnderna genomföra samordnade rekryteringar eller vidta kompetenshöjande insatser.
- Samordning av genomförandet av utbildningsinsatser. I planering och genomförande av utbildningsinsatserna bör man lämpligen även involvera universitet och högskolor i regionen som redan i dag anordnar utbildningar rörande nationella minoriteter och t.ex. språkkompetenshöjande kurser till olika yrkeskategorier. Även språknämnderna bör involveras i denna planering.
- Undersöka om det finns behov att på andra sätt samordna kommunernas arbete för att uppfylla lagens krav.

Det är angeläget att länsstyrelsen med nationellt ansvar för minoritetsfrågorna snabbt kommer i gång med sitt arbete och bygger upp en verksamhet som kan stödja kommunerna i det minoritetspolitiska arbetet och genomförandet.

Det är även viktigt att samarbetet mellan kommunerna och framför allt länsstyrelsen fortsätter även efter det att den initiala genomförandefasen är över. Behovet av arbete inom olika nätverk är t.ex. lämpligt för att sprida kunskaper om lösningar som fungerar väl och samordna olika typer av kompetenshöjande insatser.

12 Varför är det finska språket viktigt för Sverige?

I detta avslutande avsnitt vill jag höja blicken och reflektera något över det finska språkets betydelse för Sverige som nation.

De svenska och finska språken har i hundratals år levt sida vid sida och i kulturell symbios på båda sidor om Östersjön. Under hela den tid som Sverige varit en nation och ända fram till 1809, har den östra nationshalvan (som sedermera blev Finland) och den finskspråkiga befolkningen utgjort en viktig del av det svenska riket. De starka kopplingarna har bestått även efter 1809.

Få länder i världen har haft, och har alltjämt, en sådan nära och fredlig gemensam historia och intressegemenskap. Sverige och Finland har som nationer ett gemensamt historiskt och kulturellt arv. Både det svenska och det finska samhället bygger på en gemensam värdegrund och en gemensam rättslig, religiös och förvaltningsmässig tradition. Internationellt har de båda länderna ofta drivit en gemensam linje i viktiga frågor.

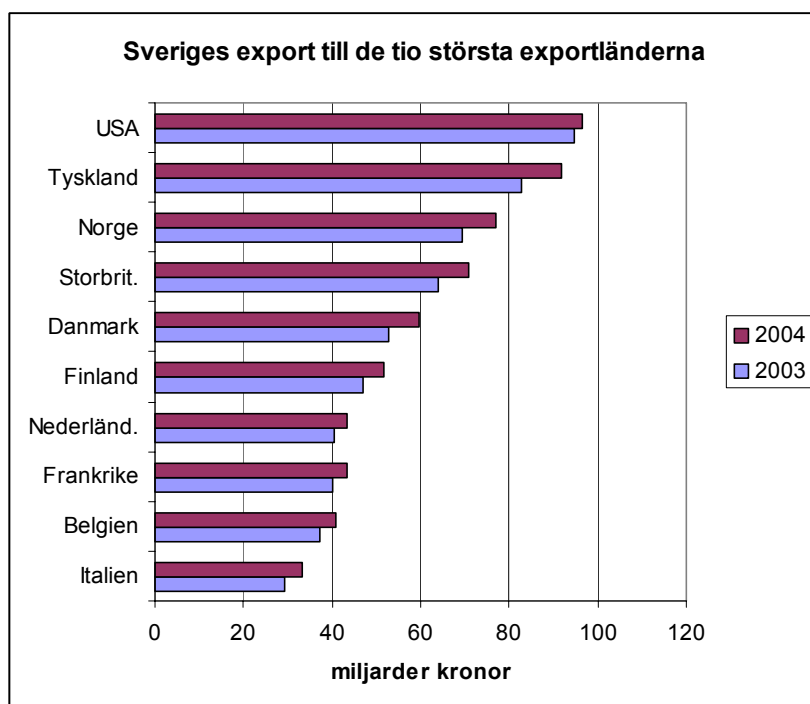
Genom århundradena har det funnits flöden av människor åt båda hållen över Östersjön och de svenska och finska kulturerna har kommit att berika varandra på olika sätt. Finska språket har varit och är närvarande i Sverige på samma sätt som det svenska språket har haft sin naturliga roll i det finska samhället. De båda språken har genom historien varit sammanlänkade och utgör på många sätt varandras spegelbilder. Den svenska minoriteten i Finland har under lång tid haft lagstadgat skydd för sitt språk. I Sverige har det lagstadgade rätten att få använda det finska språket i offentliga sammanhang kommit först år 2000 och begränsats geografiskt till fem kommuner i Norrbottens län.

Finländare har sökt sig till Sverige bl.a. för att skaffa sig utbildning, arbete och skydd undan krigets fasor. Särskilt under 1900-talet har finländarna varit med och byggt upp den svenska välfärden. Åtminstone en halv miljon människor i Sverige har i dag finskt påbrå. Den finskspråkiga gruppen utgör den största gruppen i det

svenska samhället som har ett annat modersmål än svenska. Genom riksdagens beslut i december 1999 har sverigefinnarna fått ett erkännande och status som nationell minoritet. Genom Sveriges anslutning till Europarådets minoritetskonventioner har Sverige markerat betydelsen av mänskliga rättigheter och de nationella minoriteternas och deras språks värde som en del av det svenska kulturarvet. Det finska språkets ställning och fortlevnad har betydelse för hundratusentals människor i Sverige. Det finska språket har betydelse för deras kulturella och språkliga identitet. Finskan utgör i dag alltså ett levande språk i Sverige.

Det finska språket har även betydelse för Sverige på ytterligare ett plan. En stark finsk kulturell och språklig närvaro i Sverige utgör en konkurrensmässig fördel och en tillgång för Sverige i ett ekonomiskt sammanhang. Sveriges och Finlands ekonomier är starkt sammanflätade och ländernas näringsliv har allt mer systematiskt närmat sig varandra. De båda länderna är mycket viktiga handelspartners i en allt mer internationell och global handel. Detta kan illustreras med handelsstatistik från SCB och Kommerskollegium.

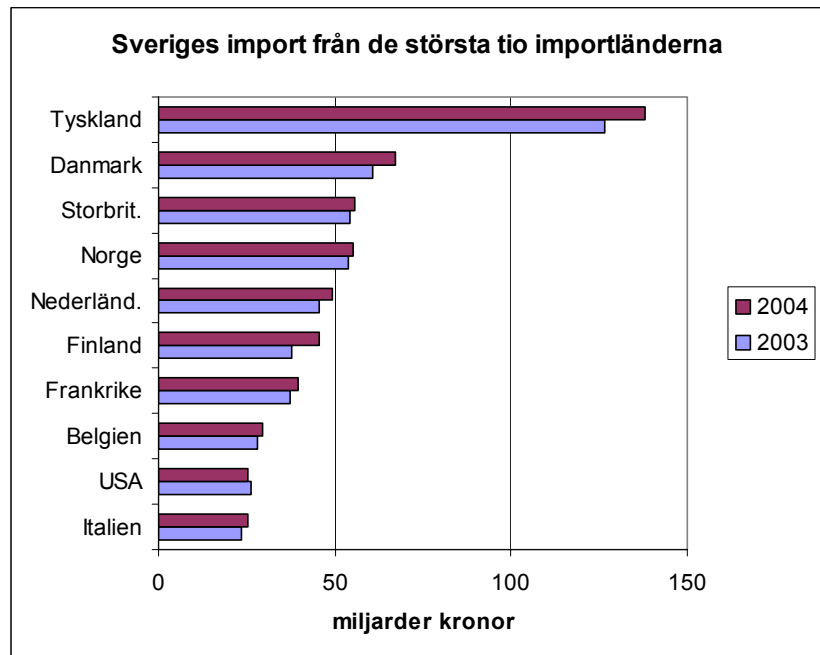
Värdet av Sveriges export till Finland uppgick år 2004 till 51,58 miljarder kronor, vilket motsvarade 5,7 procent av den totala svenska exporten. Exporten till Finland ökade med 10 procent från föregående år.

Källa: SCB 2004

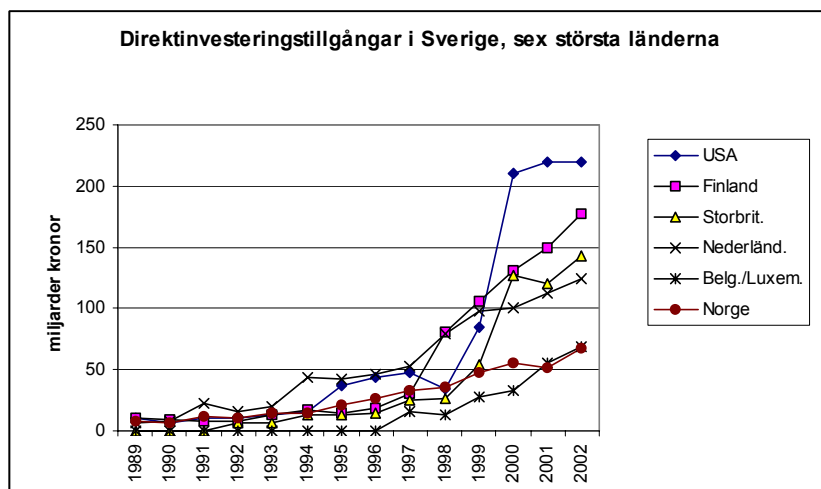
Importen från Finland samma år motsvarade 37,6 miljarder kronor, dvs. 5,6 procent av den totala svenska importen. Den procentuella värdeförändringen i importen från Finland hade 2003 ökat med 9 procent jämfört med importen från Finland föregående år.¹

¹ Kommerskollegium: "Sveriges utrikeshandel med varor och tjänster samt direktinvesteringar", rapport 17 mars 2004, s 13, tabell 6

Källa: SCB 2004

Av följande tabell framgår de utländska direktinvesteringstillgångarna i Sverige. I tabellen anges de sex länder med de största tillgångarna. Finland utmärker sig som näst största investerare och med 175 miljarder kronor under 2002. Endast USA:s andel av direktinvesteringstillgångarna var större.

Källa: Kommerskollegium

Antalet fusioner mellan svenska och finska storföretag har också ökat.

En stark finsk språklig och kulturell närvaro i Sverige medför att det blir lättare och mer attraktivt för finska företag att utlokalisera sin personal till Sverige. Utlandstjänstgöring under några år blir allt vanligare i storföretagen. Det blir lättare att placera finsk personal i Sverige om det finns förskolor och skolor och annan service att få på det egna modersmålet i Sverige. Vissa kommuner i Sverige har medvetet satsat på offentlig finskspråkig service för att bli mer attraktiva för finska investeringar. Eskilstuna kommun har valt att profilera sig genom en hög servicegrad på finskspråkiga tjänster. Kommunalsrådet Hans Eklund uppger att man gör det för att bli mer konkurrenskraftiga och för att man värnar om den finskspråkiga befolkningen i kommunen.

Genom att främja det finska språkets ställning i Sverige befästs det nära förhållandet mellan länderna. Samtidigt underlättar det det fortsatta nära samarbetet. Det finns således ett historiskt, kulturellt, humanitärt och ekonomiskt intresse att ha en stark finskspråkig närvaro i Sverige. Förutsättningarna för finska språkets fortlevnad i Sverige borde vara goda, om det svenska samhället väljer att ta till vara de språkliga resurser som finns och aktivt främjar det finska språkets utveckling så att den språkliga återväxten tryggas.

13 Konsekvenser av förslagen

13.1 Minoritetspolitiken – ett politiskt reformområde

Min bedömning:

Syftet med de förslag som lämnas i detta delbetänkande är *dels* att förbättra den nuvarande implementeringen av Sveriges åtaganden enligt Europarådets konventioner rörande minoriteter, *dels* att utvidga förvaltningsområdet för finska språket så att finska språkets ställning stärks. Implementeringen av Sveriges åtaganden rörande nationella minoriteter är ett reformbehov som inte bör ställas mot övriga berättigade behov i samhället.

Omfattningen av de merkostnader som kommer att uppstå är svåra att bedöma. Detta gäller särskilt i kommuner i det utvidgade förvaltningsområdet i Stockholm och Mälardalen, eftersom merkostnaderna bl.a. kommer att vara beroende på efterfrågan på service på finska.

Mitt förslag:

Riktade statsbidrag bör under en 4-årig introduktionsfas utgå till kommuner och landsting för de merkostnader som förväntas tillkomma med anledning av förslagen i detta betänkande. En bedömning av de förväntade kostnaderna under introduktionsfasen får bl.a. göras på grundval av de merkostnader nuvarande förvaltningsområde föranlett. En utvärdering av genomförandet och bedömning av det fortsatta behovet av insatser därefter, skall ske senast fem år efter ikraftträdandet av föreslagen lagstiftning. Behovet av ytterligare reforminsatser får bedömas på grundval av den kommande utvärderingen.

Utvecklingen av minoritetspolitiken är en fortlöpande process där insatser för att stärka och skydda de nationella minoriteternas ställning på sikt skall ingå som en naturlig del i samhällets åtagande

gentemot medborgarna. Det handlar således om grundläggande medborgerliga rättigheter som Sverige som stat åtagits sig att genomföra i enlighet med Europarådets konventioner rörande minoriteterna. De åtgärder Sverige hittills vidtagit med anledning av ratificering av Europarådskonventionerna har inte varit tillräckliga och ytterliga reforminsatser kommer att krävas för att uppfylla åtagandena rörande de nationella minoriteterna. På samma sätt som alla offentliga organ i sin verksamhet har att beakta rättigheter som baseras på t.ex. barnkonventionen eller andra konventioner för mänskliga rättigheter, skall även minoritetsrättigheter beaktas. För sådant utgår i allmänhet inga särskilda statsmedel, däremot förekommer olika typer av satsningar för att göra myndigheter m.fl. medvetna om olika rättighetsregelverk. De förslag som lämnas i detta betänkande kan ses som en förstärkt introduktionsfas där syftet är att genomföra ytterligare åtgärder som krävs för att uppfylla åtagandena enligt minoritetskonventionerna samt en förstärkning av minoritetsskyddet genom att bl.a. utvidga förvaltningsområdet för finska språket.

Efter en fullföljd förstärkt introduktionsfas torde de kostnader som kvarstår i flertalet fall kunna täckas genom omfördelningar av medel inom de offentliga organens verksamhet. På längre sikt bedömer jag således att behovet av särskilda bidrag, främst till berörda kommuner, kommer att avta. Att beakta de nationella minoriteternas behov skall vara en del av det allmännas uppdrag.

För att förverkliga utredningens förslag under ett introduktionsfas uppstår dock tillkommande kostnader för kommunala och statliga förvaltningsmyndigheter och domstolar. Erfarenheter från de nuvarande förvaltningsområdena visar att det tagit tid innan kommunerna kommit i gång med verksamheten. Mot bakgrund av detta uppskattar jag den kommande introduktionsfasen till fyra år. Det är den tid som behövs för att göra lagstiftningens rättigheter och skyldigheter kända i alla led samt att få i gång arbetet. Med det föreslagna förstärkta statliga ansvarstagandet i form av tillsyn och stödinsatser bör stora framsteg kunna göras på fyra år. Finansieringen under detta introduktionsskede skall därför i huvudsak betraktas som en extra reforminsats med särskilt finansieringsbehov.

Introduktionsfasen på fyra år innefattar administrativa konsekvenser såsom kartläggning av personalens språkkunskaper, omläggning av rutiner, personalrekryteringar, kompetensutvecklingar, system för tolknings- och översättningsresurser. Introduktionsfasen inkluderar även etablering av samordning, tillsyn och nationell

produktion av informationsmaterial m.m. Konsekvenser och kostnader enligt nedan uppskattas för denna tidsrymd.

Jag anser att en utvärdering skall göras i slutskedet av introduktionsfasen för att avgöra hur långt genomförandet har kommit och om ytterligare reforminsatser kan anses vara motiverade. Utvärderingen bör göras efter det att fyra år förflutit efter ikraftträdandet. Erfarenheterna från Norrbotten visar att det kan ta tid innan kommunerna funnit lämpliga arbetsformer och innan de lokala minoritetspolitiska behoven är klarlagda. Det har även tagit tid att få systemet att fungera så pass väl att de nationella minoriteterna verkligen kan nyttja de rättigheter som minoritetsspråklagarna skall garantera. Efter fyra år bör det även finnas möjligheter att bedöma hur stor efterfrågan på tjänster kan tänkas bli i framtiden. Efterfrågan i Norrbotten har, i vart fall delvis, varit låg därför att förvaltningsmyndigheterna inte kunnat erbjuda den service som lagen avsett. En utvärdering i introduktionsfasens slutskede får därmed utvisa hur stora fortlöpande merkostnader som kan kvarstå därefter. Min bedömning är dock att de fortsatta kostnaderna därefter torde bli betydligt mindre.

13.2 Konsekvenser för kommunala och statliga förvaltningsmyndigheter och domstolar inom förvaltningsområdena

Kommuner

De största konsekvenserna uppstår inom skolans, förskolans och äldreomsorgens områden. Att upprätthålla en finskspråkig myndighetsservice till enskilda bedöms i vart fall initialt få begränsad omfattning, med beaktande av erfarenheterna från nuvarande förvaltningsområden.

Kommunerna kommer att behöva bygga upp kunskap lokalt rörande de nationella minoriteternas behov av skydd och stöd och det minoritetspolitiska regelverket. Riktade och aktiva informationsinsatser till egen personal och till berörda minoriteter kräver resurser och initialt engagemang. Därtill tillkommer sannolikt en del utbildningsinsatser. Den grundläggande omdaning handlar sannolikt om mentala förändringsprocesser, dvs. medvetandegörande och ett synliggörande av de minoritetspolitiska frågorna bland beslutsfattare, tjänstemän, allmänheten och även bland de nationella mino-

riteterna. Vidare kommer kommunerna att behöva kartlägga personalens språkkunskaper och förmodligen även omorganisera verksamheten så att personal med kunskaper i finska kan användas inom den finskspråkiga servicen.

Kostnadsbilden påverkas även av kommunernas egna ambitioner; myndighetsservicen kan utsträckas till att omfatta blanketter, formulär, kommunal skyltning, allmän kommunal information, telefonväxlar, webbsidor m.m. på finska. Kunskaper i finska språket kan göras meriterande och bli lönegrundande etc. Möjligheterna till samverkan mellan kommuner bör tas till vara för informations- och utbildningsåtgärder. Resurser för tolkning och översättning bör i möjligaste mån samutnyttjas. Genom att länsstyrelsen med nationellt ansvar ges i uppdrag att bistå kommunerna genom samordning av olika insatser kan kostnaderna för respektive kommun hållas nere.

Kommunerna blir skyldiga att på begäran erbjuda förskoleverksamhet samt äldreomsorg helt eller delvis på finska. Omfattningen av verksamheten i respektive kommun kan dock variera. Kommunerna ges möjlighet att själv välja hur verksamheten ska utformas. Dessa två verksamhetsområden svarar för ungefär 70 procent av fördelade kommunbidrag i de nuvarande förvaltningsområdena, enligt de uppgifter kommunerna i Norrbotten har lämnat till länsstyrelsen.

För förskolans del kommer omfattningen att bero på antalet barn som önskar finskspråkig förskola och tillgång på språkkunnig personal. Verksamheten kan bedrivas i särskilda grupper eller på t.ex. tvåspråkiga daghemsavdelningar. Ca en tredjedel av kommunerna i Stockholms- och Mälardalsregionen uppger att de redan anordnar finskspråkig förskoleverksamhet och 80 procent uppger att det finns finskspråkig personal inom barnomsorgen. Vissa merkostnader med anledning av omorganisation av befintlig verksamhet, fortbildning och ytterligare rekrytering kommer sannolikt att uppstå.

Även inom äldreomsorgen finns befintlig finskspråkig verksamhet och många kommuner löser redan finskspråkigas önskemål om äldreomsorg med finskspråkig personal eller köp av tjänster från annan kommun. För äldreomsorgen gäller motsvarande möjligheter att utforma verksamheten t.ex. speciella finska avdelningar inom äldreboende, finsk äldreomsorg integrerad med ordinarie omsorg och anpassade scheman för finskspråkig personal i hemtjänst. Här förutses i de flesta fall nya rutiner inom organisationen, kompe-

tensutveckling och i mindre utsträckning personalrekryteringar. Vissa merkostnader med anledning av omorganisation av befintlig verksamhet, fortbildning och ytterligare rekrytering kommer sannolikt att uppstå.

Den föreslagna likformigheten och regellättnaden för modersmålsundervisning som föreslås medför att fler barn kan förväntas delta i modersmålsundervisning. Omfattningens storlek är svår att bedöma, men den kan förväntas vara begränsad i ett inledningsstadium.

Landstingen

Myndighetsutövning utgör en mycket liten del av landstingens verksamhet. För att fullfölja lagstiftningens syfte kommer landstingen, liksom landstinget i Norrbottens län gjort, sannolikt att utforma viss information om landstingens sjukvårdsverksamhet på finska.

Domstolar

Domstolarna kommer sannolikt att få något högre kostnader för tolkning och översättning. Belastningen förväntas dock bli begränsad.

Statliga myndigheter inom förvaltningsområdena

Flertalet statliga förvaltningsmyndigheter har en central eller regional myndighet som kan organisera arbetet med minoritetsspråkfrågorna. Erfarenheter från de nordliga förvaltningsområdena visar att andelen muntliga kontakter, helt naturligt, är mindre för regionala myndigheter jämfört med kommunala förvaltningsmyndigheter. Utökad resursbehov bör sannolikt klaras inom normala anslag.

13.3 Kommuner och myndigheter i hela landet

Lagstiftningsförslaget betonar att minoritetspolitiken skall få ett bättre genomslag *i hela landet*. Det betyder att det allmännas ansvar för de nationella minoriteternas skydd, stöd och möjligheter till egen utveckling skall gälla överlag på alla nivåer, dvs. nationell, regional och lokal nivå.

Informationsskyldighet om rättighetslagstiftningen är ett naturligt inslag i samhällets åtaganden. Likaså föreslås vidgad delaktighet och inflytande för minoriteterna i frågor som berör dem själva. Romer och judar införs nu uttryckligen i lagtext som nationella minoriteter. För grundskolans modersmålsundervisning föreslås ökad tillgänglighet och ett gemensamt regelverk för alla de nationella minoriteterna. Det allmänna skall över hela landet genom aktiva åtgärder och handlingar stödja minoritetsspråkens fortlevnad. På motsvarande sätt poängteras också samers, sverigefinnars och tornedalings situation utanför förvaltningsområdena.

Konsekvenserna är svårbedömda. En samlad bild över hela Sverige finns inte för olika behov och förutsättningar. Särskilda medel reserveras inom den ram som länsstyrelsen med nationellt ansvar har att fördela.

Befintligt stöd för organisationer som företräder nationella minoriteter (inom utgiftsområde 8, anslag 47:1) behöver utökas enligt avsnitt 6.8. I detta sammanhang understryks de lokala minoritetsintressenas behov som förväntas öka genom föreslagen lagstiftning.

13.4 Länsstyrelse med nationellt ansvar för minoritetsfrågorna

Förslaget om en särskild länsstyrelse med nationellt ansvar är ett nytt uppdrag för statsmakten. Huvuduppgiften är att utöva tillsyn enligt föreslagen lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Utöver detta tillkommer styrning, fördelning av ekonomiska medel, samordning, rådgivning, information och andra inslag som skall främja lagens ändamål. Tillsynen omfattar dock inte frågor där tillsynsansvar redan finns. En rimlig bedömning pekar mot 3–4 nya tjänster jämte omkostnadsmedel.

Inom ramen för den informations- och utbildningsinsats som föreslås kan ytterligare personalförstärkningar bli aktuella.

13.5 Övriga konsekvenser

Den kommunala självstyrelsen

Utvärderingarna av nuvarande förvaltningsområden och övriga kommentarer från kommunerna i Norrbotten tyder inte på några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.

Sysselsättning

I förvaltningsområdet Stockholm och Mälardalsregionen kommer det att finnas ett större behov av personal med finskspråkig kompetens inom barn- och äldreomsorg, grundskola och kommunal förvaltning. I övrigt kommer behovet av lärare med kompetens inom minoritetsspråken att öka.

Små företags förutsättningar

Överlag kan inte några konsekvenser förutses. En ökad efterfrågan av tolkar, översättare och företag som säljer tjänster till kommunal äldreomsorg kan uppstå. Det senare behovet kan öka eftersom antalet äldre sverigefinnar är mycket högt.

Offentlig service

Finskspråkig service utökas. Förutom nya möjligheter för den enskilde att kunna använda finska vid myndighetskontakter erbjuds också förskole- och äldreomsorgsverksamhet på finska. Att föra sin egen talan i domstol på finska modersmålet tillkommer även. Över 200 000 personer i Stockholm och Mälardalen för därigenom tillfälle till ökad service på finska, vilket förutsätts innebära en förbättring.

Jämställdhet mellan män och kvinnor

Påverkas inte.

Integrationspolitiska mål

Om de nationella minoriteterna respekteras och synliggörs bättre i samhället gynnar det mångfalden. Det skulle motverka negativa attityder och diskriminering. En attityd präglad av mångfald skulle även komma andra etniska grupper i Sverige till del. Nya kommunala modeller för serviceverksamhet på minoritetsspråk kan på sikt även användas för andra språk.

Konsekvenser för barn och unga

Barn som tillhör nationella minoriteter ges bättre möjligheter att få lära sig minoritetsspråket och att få utveckla den kulturella identiteten. Barns rätt till det egna språket och den egna kulturen stärks i hela landet. För föräldrar som bor inom förvaltningsområdena ökar valfriheten när det gäller möjligheten att välja förskola där verksamheten bedrivs helt eller delvis på minoritetsspråket. Detta gynnar även barnen.

13.6 Kostnader

Min bedömning:

De minoritetspolitiska insatser som föreslås genom utvidgning av förvaltningsområdet för finska och den statliga tillsynen beräknas uppgå till ca 74 Mkr per år. Insatser för att förbättra möjligheterna till modersmålsundervisning beräknas uppgå till 16 Mkr per år.

Mitt förslag:

En minoritetspolitisk reform innebär att medel från andra politikområden behöver omfördelas så att mer medel tillförs till minoritetspolitiska insatser.

Rikstäckande åtgärder

Nya kostnader uppstår enligt förslag i kapitel 6 för styrning, tillsyn, fördelning av medel, samordning, bevakning samt övergripande informationsinsatser. Ett årligt anslag om 2,5 Mkr förutses som skall täcka personalkostnader för länsstyrelsen med nationellt

ansvar. Det är viktigt att tillräckliga medel för personalförstärkning avsätts eftersom länsstyrelsen får en drivande och central roll i genomförandet av reformen.

För att främja lokala och regionala insatser (merkostnader) över hela landet avsätts och reserveras särskilda medel om 2 Mkr per år. Medlen fördelas efter behov till t.ex. projektinsatser i kommuner.

En större landsomfattande informations- och utbildningsinsats rörande de nationella minoriteterna föreslås. För detta bör statliga medel avsättas. Med anledning av utredningens fortsatta arbete med de samiska frågorna kommer ett slutligt förslag rörande insatsens utformning och kostnader därför att lämnas i slutbetänkandet.

Kostnader tillkommer för utökade möjligheter till modersmålsundervisning. Skolverket har tidigare beräknat kostnaden för att slopa kravet på fem elever till ca 12,5 Mkr per år. Det förslag som utredningen lägger är mer långtgående än så. Kostnaden för denna insats kommer sannolikt att vara mer begränsad i början och bedöms i vart fall inte överstiga 16 Mkr per år. Sannolikt kommer kostnaden att vara mindre.

Kostnader för Skolverkets riktade tillsyn fördelas inom verksamhetsbudget.

Minoriteternas delaktighet och inflytande

Det årliga stödet till organisationer som företräder nationella minoriteter ökas med 1,5 Mkr från nuvarande nivå om 1,5 Mkr.

Kostnader för regionala åtgärder

Kostnaderna avser huvudsakligen de merkostnader som uppstår för rätten att använda finska vid myndighetskontakter respektive domstolsförhandlingar. Det inkluderar främjandeåtgärder, administrativa åtgärder, tolkning och översättning. Ett statligt bidrag fördelas till landstingen i förvaltningsområdena som ett grundbelopp efter antal förvaltningsspråk.

För landstingskommunerna sammantaget uppskattas kostnaderna till 1 Mkr årligen för tillkommande fyra landsting.

Tolk- och översättningskostnader i domstolarna förväntas öka. Eftersom det inte visats att dessa kostnader överskridit de medel som avsattes för ikraftträdandet av nuvarande minoritetsspråksla-

gar, görs bedömningen att 1 Mkr per år bör avsättas för detta ändamål.

För statliga myndigheter i övrigt utgår inga extra medel för de merkostnader som kan uppstå.

Kostnader för lokalt inriktade insatser

Kostnaderna avser de merkostnader som uppstår för rätten att använda finska vid myndighetskontakter i det utvidgade förvaltningsområdet. Det inkluderar främjandeåtgärder, administrativa åtgärder, tolkning och översättning. Därtill tillkommer merkostnader för rätten till förskoleverksamhet och äldreomsorg helt eller delvis på finska språket. Kostnadsberäkningarna bygger på erfarenheter från nuvarande förvaltningsområden, såväl metod- som beloppsmässigt.

Det har visat sig lämpligt att beräkna "fasta" merkostnader som ett grundbelopp för varje kommun efter antal minoritetsspråk i kommunerna. För nu aktuella kommuner tillkommer ett minoritetsspråk, finska. Ett grundbelopp på 300 tkr används som bas. För 53 kommuner i Stockholms- och Mälardalregionen skulle merkostnaden uppgå till 15,9 Mkr. Därefter beräknas bidraget på basis av antalet kommuninvånare. Som beskrivits tidigare i detta betänkande går det inte att ange några exakta siffror över antalet personer som ingår i de nationella minoriteterna i landet eller respektive kommun. Det existerar inget tillämpligt och säkert statistiskt underlag som anger antalet minoritetsindivider, vuxna eller barn, i föreslagna förvaltningskommuner. Enligt den modell som tillämpats i Norrbotten ger för en kommunfolkmängd 2 681 876 invånare per 31 december 2003 en merkostnad på 53,7 Mkr (20 kr per kommuninvånare). Det totala beloppet för kommunernas uppskattade merkostnader som bör ingå i ett statsbidrag är således 69,6 Mkr per år under introduktionsfasen. Utvärdering efter introduktionsfasen får visa vilka behov som kvarstår för det fortsatta arbetet med implementering av konventionernas bestämmelser.

En del av detta statsbidrag, avsett till kommunerna i förvaltningsområdet, bör nyttjas av länsstyrelsen med nationellt ansvar för gemensamma samordnade insatser före regionen. Fördelning av statsbidrag till kommuner bör också ske i samråd med berörda kommuner och landsting. Hänsyn behöver emellertid tas till kommunernas storlek efter invånarantal och viss justering kan behöva

göras mellan kommunerna. Så har skett i Norrbotten. Vissa kommuner där det bor väldigt många minoritetsmedborgare har fått större anslag. Kostnader för länsstyrelse med nationellt ansvar och bidrag till kommunala och övriga myndighetsinsatser över hela landet, 4,5 Mkr (2,5 + 2 Mkr), finansieras i sin tur genom ett justeringssystem för kommun- och landstingsbidragen. Stockholms kommun skulle erhålla drygt 15 Mkr enligt de principer som angivits ovan. Genom att innehålla medel för sådana uppenbara snedeffekter kan dessa 4,5 Mkr finansieras inom ramen för 69,6 Mkr. Medel för domstolarnas merkostnader anvisas över minoritetspolitiken liksom utökad bidrag till minoritetsorganisationer. Vidare bör länsstyrelsen kunna använda en del av de för förvaltningsområdet avsedda medlen för att genomföra samordnade insatser rörande t.ex. översättningar, gemensam information etc.

Till övriga länsstyrelser i Stockholm/Mälardalen bör 0,3 Mkr utgå årligen. (Även anslaget till Länsstyrelsen i Norrbotten bör justeras på samma sätt.)

13.7 Finansiering

Minoritetspolitiken är tvärpolitisk och berör därför i sin helhet en rad olika politik- och utgiftsområden. Introduktionsfasen är en reforminsats vars finansieringsbehov inte bör ställas mot andra angelägna samhällsbehov. Merkostnaderna som föranleds av utredningens förslag föreslås bekostas genom riktade statliga bidrag till kommuner och landsting. Det är inte rimligt att dessa myndigheter skall bära kostnaderna själva. De kostnader som uppstår för finskspråkig service bör bäras nationellt. Dessa kostnader skall täckas av statliga medel. Detsamma gäller för rätten att få förskoleverksamhet och äldreomsorg samt en mer tillgänglig modersmålsundervisning på finska.

Minoritetspolitiken som anslagspost i statens budget är i dag budgetmässigt mycket liten och för att klara av den reform som föreslås kommer anslagsmedel behöva omfördelas från andra politikområden. Minoritetspolitiken är också en tvärpolitisk ambition och det är därför naturligt att satsningar på de nationella minoriteterna fördelar sig på olika utgiftsområden. Minoritetspolitiken skall genomsyra hela samhället och därför är det egentligen missvisande att ange det som en särskild anslagspost. Det finns t.ex. ingen motsvarande post för implementering av barnkonventionen. För att

minoritetspolitiken skall få genomslag måste minoriteternas behov beaktas inom en rad utgiftsområden, som i vart fall omfattar följande:

- **Storstadspolitik**, (utgiftsområde 8). Inom detta utgiftsområde har satsningar gjorts på två- och flerspråkighet, bl.a. kompetensutvecklingsåtgärder för ökad kunskap och medvetenhet om att undervisa i flerspråkiga miljöer, insatser för att öka utvecklad samverkan på det lokala planet samt särskilda språkutvecklingsgrupper. Särskilt när det gäller den romska gruppen bör åtgärder kunna komma i fråga inom detta politikområde.
- **Demokratipolitik**: insatser för att öka nationella minoriteters möjligheter att påverka på olika nivåer i samhället bör kunna komma i fråga.
- **Mänskliga rättigheter**: insatser för att öka kunskaperna om åtaganden rörande nationella minoriteter på olika nivåer i samhället.
- **Äldrepolitik** (utgiftsområde 11): åtgärder inom äldreomsorgen. Möjligheterna att förbättra äldre minoritetsmedborgares möjligheter till äldreomsorg på minoritetsspråket bör också kunna stimuleras. I detta område ingår även medel till organisationer som företräder äldres intressen. De nationella minoriteternas demokratiska underläge har beskrivits i avsnitt 6 och det är viktigt att även äldre minoritetsmedborgares intressen kan beaktas. Vid fördelning av medel till organisationer som företräder äldre bör således även nationella minoriteter kunna få del av aviserade medel.
- **Förskoleverksamhet** (utgiftsområde 16): Inom ramen för de satsningar regeringen nu gör inom förskolan rörande personalförstärkningar samt kvaliteten i förskolan bör även minoritetsspråkiga barns intressen kunna beaktas i form av större möjligheter till förskoleverksamhet på det egna minoritetsspråket. Regeringen har aviserat att statsbidraget till kommunerna kommer att uppgå till två miljarder per år 2006 och 2007. Bidraget skall öka personalens i förskolan med 6 000 anställda. Även inom regeringens satsning på den mångkulturella förskolan bör minoritetsbarns intressen kunna beaktas.
- **Barn och ungdomsutbildning** (utgiftsområde 16): Regeringen gör även satsningar inom personalförstärkning inom skolan. Det generella statsbidraget till kommuner och landsting ökas med ökas med ytterligare 1000 Mkr för år 2006. Inom ramen

för de ökade anslagen bör även finnas möjlighet att beakta nationella minoriteters möjligheter till modersmålsundervisning i grundskolan och gymnasieskolan.

- **Kulturpolitik** (utgiftsområde 17): en förstärkning av nuvarande medel skulle kunna var möjlig genom omfördelning inom politikområdet.
- **Folkrörelsepolitik** (utgiftsområde 17) : Politikområdet omfattar bl.a. generella frågor som rör människors möjligheter att organisera sig i folkrörelser, föreningar och liknande samman slutningar samt regeringens samlade dialog med föreningslivet. Även i detta politikområde skulle nationella minoriteters behov av stöd till organisationer som företräder dem på lokal nivå och driver minoritetspolitiska frågor kunna beaktas.

Finansieringsbehovet för det utvidgade förvaltningsområdet och statlig tillsyn fördelar sig årligen under fyra år enligt följande:

Statsbidrag till förvaltningskommuner i Stockholm/Mälardalen (inkl. Statsbidrag till kommunala och övriga myndighetsinsatser över hela landet 2 Mkr, samt inkl. extra anslag till Länsstyrelse med nationellt ansvar 2,5 Mkr)	69,6 Mkr
Statsbidrag till landsting i Stockholm/Mälardalen	1 Mkr
Extra anslag till övriga länsstyrelser i Stockholm/Mälardalen	0,9 Mkr
Extra anslag till domstolsväsendet	1 Mkr
Ökat anslag till minoritetsorganisationer	1,5 Mkr
Totalt:	74 Mkr

Därtill bedöms finansieringsbehovet för det utökade möjligheterna till modersmålsundervisning beräknas uppgå till högst 16 Mkr per år. Detta bör i första hand finansieras inom ramen för de satsningar som görs inom ramen för barn och ungdomsutbildningen.

14 Författningskommentarer

Den föreslagna lagen om nationella minoriteter avses ersätta nuvarande i lag (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar respektive lag (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. Vissa av bestämmelserna har till stor del likalydande innehåll som tidigare. Av följande tabell framgår vilka nya bestämmelser som motsvarar nuvarande bestämmelser.

Bestämmelse i nuvarande lagar om samiska resp. finska och meänkieli	Bestämmelse i lag (2006:xx) om nationella minoriteter och minoritetsspråk
1 §	1 och 5 §§
-	2 §
-	3 §
-	4 §
2 §	6 §
3 §	7 §
4 §	8 §
5 §	9 §
6 §	10 §
7 §	11 §
8 §	12 §
9 §	13 §
10 §	14 §
-	15 §
-	16 §

Ny lag (2006:xx) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Allmänna bestämmelser

Lagens tillämpningsområde

1 §

Denna lag tillämpas hos kommunala samt statliga regionala och lokala förvaltningsmyndigheter.

För förvaltningsområden för samiska, finska och meänkieli gäller även särskilda bestämmelser rörande enskilda talares rätt att använda dessa språk i kontakter med förvaltningsmyndigheter.

Lagen tillämpas också hos allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol, fastighetsdomstol, miljödomstol och sjörättsdomstol med en domkrets som helt eller delvis omfattar respektive förvaltningsområde.

Lagen skall tillämpas hos såväl statliga som landstingskommunala och kommunala förvaltningsmyndigheter. Exempel på förvaltningsmyndigheter är kommunstyrelsen, de kommunala nämnderna, landstingsstyrelsen och landstingets nämnder samt statliga myndigheter som polismyndigheter, skatteförvaltning m.fl. Där emot omfattas inte kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige eller, i normala fall, kommunala organ som är organiserade i privaträttslig form eftersom dessa inte är myndigheter.

Vissa av bestämmelserna skall tillämpas i tre specifikt angivna geografiska områden som i lagen benämns förvaltningsområde.

De myndigheter som avses i bestämmelsen är de som har ett geografiskt verksamhetsområde som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet. Myndigheten kan t.ex. ha verksamhet förlagd till förvaltningsområdet genom ett huvudkontor, lokalkontor eller annan fast representation. Även regionala och lokala myndigheter som saknar kontor eller motsvarande inom förvaltningsområdet kan ha verksamhet som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet. Exempel på en sådan myndighet är Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Lagen skall även tillämpas hos vissa domstolar med en domkrets som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet. De domstolar som omfattas av lagen är länsrätt, tingsrätt, fastighetsdomstol, miljödomstol och sjörättsdomstol.

2 §

Nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar i enlighet med Sveriges åtaganden enligt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.

Minoritetsspråk är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch.

Med samiska och romani chib avses samtliga varieteter av dessa språk.

3 §

De nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sitt språk, sin kultur- och samfundsliv skall främjas av det allmänna.

Det allmänna har ett ansvar för att Sveriges åtaganden enligt Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk blir uppfyllda. Med främjas avses att det allmänna genom aktiva åtgärder och handlingar skall stödja språkens fortlevnad.

4 §

Det allmänna skall i sin verksamhet beakta de nationella minoriteternas särart och deras behov av skydd och stöd för att deras språk och kultur skall fortleva i Sverige. Barns behov att få utveckla en kulturell identitet och det egna minoritetsspråket skall beaktas särskilt.

De nationella minoriteterna skall på alla nivåer i samhället ges möjligheter till inflytande i frågor som berör dessa, så långt det är möjligt.

Nationella minoriteters behov av stöd och skydd skall beaktas i olika typer av verksamhet. Det kan t.ex. vara inom kommunal verksamhet när man fattar beslut som berör enskilda eller beslut om beviljande av medel till olika typer av verksamheter. Barn som tillhör nationella minoriteter har ett intresse och ett behov av att få utveckla den kulturella identiteten och det egna språket. Detta intresse skall myndigheter ta särskild hänsyn till, om ett beslut kan komma att påverka barn.

Nationella minoriteter skall ges möjligheter att påverka i frågor som berör dem. Det innebär att kommuner och olika förvaltningsmyndigheter i sin verksamhet skall utforma sitt arbete på ett sådant sätt att en dialog kan föras med företrädare för de nationella minoriteterna. Det kan t.ex. vara lämpligt att införa brukarråd där minoriteterna finns representerade, så att minoriteters synpunkter

kan beaktas i olika typer av beslut. Nationella minoriteter bör särskilt engageras och ges möjlighet att påverka i frågor som rör användandet av ekonomiska resurser avsatta för minoritetspolitiska åtgärder.

Särskilda bestämmelser rörande förvaltningsområden

5 §

Med förvaltningsområde för samiska avses Arjeplogs, Gällivare, Jokkmokks, Kiruna och xx kommuner.

Med förvaltningsområde för finska avses Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala, Övertorneå kommuner samt samtliga kommuner i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län.

Med förvaltningsområde för meänkieli avses Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå kommuner.

Förvaltningsområdena för samiska, finska respektive meänkieli omfattar det geografiska område som de i bestämmelsen uppräknade kommunerna respektive länen utgör. Förslag rörande utvidgning av förvaltningsområdet för samiska kan komma att lämnas i slutbetänkandet.

Rätt att använda samiska, finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter

6 §

En enskild har rätt att använda samiska, finska eller meänkieli vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet i ärenden som avser myndighetsutövning i förhållande till honom eller henne, om ärendet har anknytning till förvaltningsområdet.

Om den enskilde använder minoritetsspråk i ett sådant ärende, är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på detta språk. Ett skriftligt beslut i ett sådant ärende skall innehålla en upplysning på minoritetsspråket om att beslutet kan översättas muntligen till minoritetsspråket av myndigheten på begäran av den enskilde.

Myndigheten skall även i övrigt sträva efter att bemöta den enskilde på det egna minoritetsspråket.

I första stycket föreskrivs att enskilda har rätt att använda samiska, finska eller meänkieli vid kontakt med förvaltningsmyndigheter i ärenden som avser myndighetsutövning mot dem. Rätten

gäller den som är sökande i ett ärende eller den som myndighetsutövningen annars riktar sig mot. Bestämmelsen innefattar däremot inte någon rätt att använda minoritetsspråket för den som t.ex. samråd skall ske med eller som har rätt att yttra sig i ärendet. Rätten att använda minoritetsspråket omfattar bara ärenden som har en anknytning till förvaltningsområdet genom t.ex. att den enskilde är bosatt eller vistas inom förvaltningsområdet, att ärendet rör en verksamhet som bedrivs inom förvaltningsområdet eller en fastighet belägen inom förvaltningsområdet.

Rätten avser såväl muntliga som skriftliga kontakter i enskilda ärenden. En myndighet kan ha muntlig handläggning i ärenden. Rätten att använda samiska, finska eller meänkieli omfattar även sådan handläggning av ett ärende. Den enskilde har även rätt att inge handlingar på finska och meänkieli till myndigheten. Om innehållet är av betydelse för ärendet bör handlingen översättas (se 8 § förvaltningslagen).

Rätten att använda samiska, finska eller meänkieli gäller oavsett om den enskilde är svensk eller utländsk medborgare. Rätten är inte heller beroende av var den enskilde är bosatt.

Rätten att använda samiska, finska eller meänkieli gäller enskilda. Med detta begrepp avses inte bara fysiska personer utan även t.ex. föreningar, aktiebolag och andra organisationer men däremot inte myndigheter eller andra offentlighetsorgan. Första stycket har den innebörden att en ställföreträdare för en enskild har samma rätt enligt lagen att använda samiska, finska eller meänkieli som den enskilde själv. Däremot ger inte bestämmelsen ett ombud motsvarande rätt.

I andra stycket regleras myndighetens skyldighet att svara på samiska, finska eller meänkieli när en enskild använder dessa språk. Detta innebär att myndigheten skall använda den enskildes minoritetsspråk vid myndighetens muntliga kontakter med den enskilde och på begäran av den enskilde muntligen till minoritetsspråket översätta skriftliga meddelanden och beslut riktade till den enskilde. Däremot innefattar bestämmelsen inte någon skyldighet att avfatta skriftliga beslut även på minoritetsspråket. Inte heller innefattar bestämmelsen någon rätt att få vad t.ex. en motpart säger under muntlig handläggning översatt till svenska.

I tredje stycket regleras användningen av samiska, finska eller meänkieli hos myndigheter när det gäller annan verksamhet än myndighetsutövning. Exempel på sådan verksamhet är rådgivning och information till allmänheten, erbjudande av vård och undervis-

ning. Blanketter och informationsblad avsedda för allmänheten skall också kunna översättas till samisk, finska och meänkieli eller till tvåspråkiga versioner, när behov av detta bedöms föreligga. I denna verksamhet har inte myndigheten någon absolut skyldighet att svara på minoritetsspråket men skall ändå eftersträva att bemöta enskilda på minoritetsspråket. Om ett ärende överklagas till en regional myndighet som avses i 1 § har den enskilde rätten att tala samiska, finska eller meänkieli även i detta ärende.

7 §

Förvaltningsmyndigheterna får bestämma särskilda tider och särskild plats för minoritetsspråkstalandes besök och telefonsamtal.

I paragrafen anges att den enskildes rätt att använda samiska, finska eller meänkieli kan begränsas till viss tid och plats. Rätten att använda minoritetsspråket vid kontakt med myndigheten kan således begränsas till att gälla under vissa tider på myndighetens kontor då tolk kan finnas tillgänglig. Det är viktigt att myndigheten är mycket tydlig i sin information till allmänheten. När sådana tider bestäms är det viktigt att beakta att viss översättning måste ske skyndsamt. Detta kan exempelvis gälla myndighetsbeslut riktade till enskilda där den enskilde är beroende av översättning för att förstå innebörden av beslutet.

Rätt att använda samiska, finska och meänkieli hos domstolar

8 §

Den som är part eller ställföreträdare för part i ett mål eller ett ärende hos domstol har rätt att använda samiska, finska eller meänkieli under målets eller ärendets handläggning, om målet eller ärendet har anknytning till förvaltningsområdet.

Rätten att använda det egna minoritetsspråket omfattar också de domstolar dit en dom eller ett beslut i ett mål eller ärende som avses i första stycket överklagas.

I denna och följande paragrafer regleras parts och parts ställföreträdarens rätt att använda samiska, finska eller meänkieli vid muntliga eller skriftliga kontakter med en länsrätt och en tingsrätt som har en domkrets som till någon del omfattar respektive förvaltningsområde. Även fastighetsdomstol, miljödomstol och sjödomstol omfattas av bestämmelsen.

En parts och dennes ställföreträdares rätt att använda minoritetsspråket omfattar även de domstolar dit en dom eller ett beslut i ett mål eller ärende som avses i paragrafens första stycke överklagats. Rätten att tala minoritetsspråket omfattar inte s.k. extraordinära rättsmedel, t.ex. en ansökan om resning.

9 §

Rätten att använda samiska, finska eller meänkieli i mål eller ärenden hos domstolar enligt 8 § omfattar rätt att ge in handlingar och skriftlig bevisning på detta språk, rätt att få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översätta till minoritetsspråket och rätt att vid muntlig förhandling inför domstolen tala detta språk. Domstolen skall översätta handlingar och skriftlig bevisning till svenska, om det inte är uppenbart onödigt.

Även i övrigt skall domstolen i sina kontakter sträva efter att bemöta minoritetsspråkstalande part eller ställföreträdare för part på minoritetsspråket.

Rätten att använda samiska, finska eller meänkieli under rättegång eller ett ärendes behandling omfattar att få yttra sig muntligen eller skriftligen på minoritetsspråket i enlighet med de regler som gäller för rättegången eller ärendens behandling i domstol. Den enskildes rätt att använda minoritetsspråket omfattar ett mål eller ärende som har anknytning till förvaltningsområdet. Med anknytning avses här t.ex. att parten är bosatt eller vistas i förvaltningsområdet, att ett mål rör en fastighet belägen i förvaltningsområdet eller att ett brott har begåtts inom förvaltningsområdet.

Bestämmelserna innebär också en rätt att med hjälp av tolk få de handlingar som hör till målet eller ärendet muntligen översätta till minoritetsspråket. Rätten att få tala minoritetsspråket vid muntlig förhandling omfattar rätten att själv få tala samiska, finska eller meänkieli.

Enligt paragrafen är domstolar även skyldiga att översätta ingivna handlingar till svenska om detta inte är uppenbart onödigt.

Även i övrigt, exempelvis då part riktar sig till domstolen med förfrågningar, skall domstolen sträva efter att bemöta minoritetsspråkstalande part och parts ställföreträdare på minoritetsspråket.

10 §

Den som vill använda samiska, finska eller meänkieli under ett måls eller ett ärendes handläggning i domstol enligt 8 § skall begära detta i samband med att målet eller ärendet inleds eller första gången parten

skall yttra sig i målet eller ärendet. Om en begäran att använda minoritetsspråk framställs senare får den avslås.

En begäran att använda minoritetsspråk får även avslås om det är uppenbart att den har ett otillbörligt syfte.

Rätten att använda samiska, finska eller meänkieli gäller under hela rättegången och hela ärendets behandling i domstol, dvs. från det att målet eller ärendet inleds vid domstolen till och med att ett eventuellt överklagande kommer in till domstolen. För att domstolen skall kunna planera anlitande av tolk och översättare i mål eller ärende där minoritetsspråket används, skall begäran om att använda samiska, finska eller meänkieli framföras i samband med att målet eller ärendet anhängiggörs eller första gången part skall yttra sig i målet. Om en begäran kommer in senare under ärendets handläggning får den avslås.

Möjligheten att avslå en begäran om att få använda samiska, finska eller meänkieli i övrigt bör användas mycket restriktivt exempelvis då det är uppenbart att begäran framställs i syfte att förhålla rättegången. Ett beslut av domstolen i fråga om rätten att använda samiska, finska eller meänkieli i mål eller ärende får inte överklagas särskilt (se 49 kap. 5 § rättegångsbalken och 34 § förvaltningsprocesslagen).

11 §

Om en part eller ställföreträdare för part skall få använda samiska, finska eller meänkieli i rättegång, skall tolk anlitas i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 6–8 §§ och 33 kap. 9 § rättegångsbalken och 50–52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291).

De regler som enligt rättegångsbalken respektive förvaltningsprocesslagen gäller för vem som skall anlitas som tolk samt om tolken och ersättning till tolk skall tillämpas också när tolk anlitas enligt denna lag.

Minoritetsspråk i förskoleverksamhet och äldreomsorg

12 §

När en kommun i förvaltningsområdet erbjuder plats i förskoleverksamhet enligt 2 a kap. 1 och 7 §§ skollagen (1985:1100), skall kommunen ge barn vars vårdnadshavare begär det möjlighet till plats i förskoleverksamhet där hela eller delar av verksamheten bedrivs på samiska, finska eller meänkieli.

Innebörden av paragrafen är att varje kommun inom respektive förvaltningsområde måste, när den erbjuder förskoleverksamhet, erbjuda förskoleverksamhet som helt eller delvis bedrivs på samiska, finska respektive meänkieli om vårdnadshavare begär det. Omfattningen av verksamheten kan variera beroende på hur många barn den omfattar och tillgången på språkkunnig personal. Finns det tillräckligt många barn och tillräckligt mycket personal som behärskar språket kan verksamheten på samiska, finska eller meänkieli bedrivas mer organiserat i särskilda grupper eller på särskilda tvåspråkiga daghemsavdelningar eller helt tvåspråkiga daghem.

13 §

En kommun i förvaltningsområdet skall erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar den enskildes minoritetsspråk.

Arten och omfattningen av den äldreomsorg som erbjuds på samiska, finska eller meänkieli blir beroende av hur många som önskar omsorg av personal som talar minoritetsspråket och vilken typ av omsorg de önskar samt tillgången på personal som talar dessa språk. Det grundläggande kravet på kommunerna enligt denna paragraf är att de organiserar äldreomsorgen så att någon del av den service och omvårdnad som erbjuds ges av personal som behärskar samiska, finska respektive meänkieli. Kommunerna bör därför organisera verksamheten så att den personal som finns i äldreomsorgen och som talar minoritetsspråket så långt möjligt arbetar med de äldre som har samiska, finska eller meänkieli som första språk.

Undantag

14 §

Om det finns särskilda skäl får regeringen föreskriva att en viss myndighet som lyder under regeringen skall undantas från tillämpningen av 6 §. Motsvarande gäller efter regeringens bemyndigande för landstingsfullmäktige och för kommunfullmäktige i fråga om kommunala myndigheter.

Regeringen kan enligt denna paragraf föreskriva att en viss statlig förvaltningsmyndighet inte skall omfattas av 6 § i denna lag. Ett sådant beslut kan endast fattas om särskilda skäl föreligger. Särskilda skäl kan föreligga om t.ex. en viss myndighet har mycket li-

ten kontakt med allmänheten och det därför inte är befogat för myndigheten att hålla tolkberedskap. På samma sätt kan landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige efter regeringens be- myndigande undanta förvaltningsmyndigheter inom sina respektive verksamhetsområden. Möjligheten att undanta myndigheter från lagens tillämpningsområde bör användas restriktivt så att lagens syfte inte urholkas.

Tillsyn

15 §

Tillsynen skall säkerställa syftet med denna lag.

Tillsynsmyndigheten skall för detta ändamål på eget initiativ eller efter anmälan i nödvändig utsträckning kontrollera efterlevnaden av lagen.

Tillsynsmyndigheten skall dessutom, genom rådgivning, information och liknande verksamhet, skapa förutsättningar för att lagens ändamål skall kunna tillgodoses.

Tillsynsmyndigheten skall genom sin verksamhet stödja kom- muner m.fl. i deras uppdrag att uppfylla lagens bestämmelser.

16 §

Tillsyn över kommunernas verksamhet enligt denna lag utövas av Länsstyrelsen i Stockholms län, i enlighet med vad regeringen be- stämmer. Tillsyn i frågor som rör kommuners anordnande av försko- leverksamhet och äldreomsorg utövas av annan myndighet.

Länsstyrelsen i Stockholms län ges nationellt ansvar för att utöva tillsyn över denna lag. Tillsynen omfattar inte frågor där andra myndigheter har tillsynsansvar, t.ex. Skolverket, Socialstyrelsen.

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2007.

I domstolar, där lagen (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar respektive lag (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvalt- ningsmyndigheter och domstolar inte tidigare gällt, skall den tillämpas i mål eller ärenden som inleds efter lagens ikraftträdande.

Förslag till ändring i grundskoleförordningen (1994:1194)

2 kap. 9 §

Om en eller båda av elevens vårdnadshavare har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, skall eleven få undervisning i detta språk som ett ämne (modersmålsundervisning), om

- 1. eleven har grundläggande kunskaper i språket och*
- 2. eleven önskar få sådan undervisning.*

En samisk, finsk, tornedalsfinsk, romsk eller judisk elev skall erbjudas modersmålsundervisning även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Detsamma gäller en elev som är adoptivbarn och som har ett annat modersmål än svenska.

En samisk, finsk, tornedalsfinsk, romsk eller judisk elev behöver inte heller ha grundläggande kunskaper i språket.

I 5 kap. 2 och 3 §§ finns bestämmelser om studiehandledning på elevens modersmål.

Elever som tillhör nationella minoriteter skall ha rätt till modersmålsundervisning även om minoritetsspråket inte används som umgängesspråk i hemmet. Krav på grundläggande kunskaper i språket skall inte heller ställas. Med judisk elevs rätt till modersmålsundervisning enligt andra och tredje stycket avses undervisning i jiddisch.

2 kap. 13 §

En kommun är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk, endast om det finns en lämplig lärare.

En kommun är skyldig att anordna sådan undervisning om minst fem elever önskar undervisning i språket. När det gäller samiska, finska, tornedalsfinska, romska eller judiska elever är kommunen skyldig att anordna modersmålsundervisning även om antalet elever är mindre än fem.

Rätt till undervisning för elev som tillhör en nationell minoritet skall föreligga även om det bara finns en elev i kommunen som önskar sådan undervisning. Med judisk elevs rätt till modersmålsundervisning enligt andra stycket avses undervisning i jiddisch.

Förslag till ändring i gymnasieförordningen (1992:394)

5 kap. 7 §

Om en elevs föräldrar eller vårdnadshavare eller en av dem har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, skall eleven få undervisning i modersmålet som ett ämne (modersmålsundervisning), förutsatt att eleven har god kunskaper i modersmålet och att han eller hon även önskar få sådan undervisning.

En samisk, finsk, tornedalsfinsk, romsk eller judisk elev har rätt att få undervisning i det egna språket, även om det inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Detsamma gäller en elev som är adoptivbarn och som har ett annat modersmål än svenska.

I kap. 5 och 6 §§ finns bestämmelser om studiehandledning på elevens modersmål.

Med judisk elevs rätt till modersmålsundervisning enligt denna bestämmelse avses undervisning i jiddisch.

5 kap. 12 §

En kommun är inte skyldig att anordna modersmålsundervisning, om lämplig lärare inte finns att tillgå.

En kommun är inte heller skyldig att anordna modersmålsundervisning, om antalet elever i kommunen som önskar sådan undervisning i ett visst språk är mindre än fem.

Andra stycket gäller inte i fråga om modersmålsundervisning för samiska, finska, tornedalsfinska, romska eller judiska elever.

Rätt till undervisning för elev som tillhör en nationell minoritet skall föreligga även om det bara finns en elev i kommunen som önskar sådan undervisning. Med judisk elevs rätt till modersmålsundervisning enligt tredje stycket avses undervisning i jiddisch.

Referenser

Konventioner:

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, 4 november 1950, SÖ 1952:35

International Covenant on Civil and Political Rights, 16 dec 1966, SÖ 1971:42

Convention on the Rights of the Child, 20 nov 1989, SÖ 1990:20

European Charter for Regional or Minority Languages, 5 nov 1993, ETS No. 148, SÖ 2000:3

Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1 feb 1995, ETS No. 157, SÖ 2000:2

Riksdagstryck:

Riksdagsskrivelse 1994/95:1, "*Finska språkets ställning i Sverige*", 8 september 1994

prop. 1998/99:143, "*Nationella minoriteter i Sverige*"

bet. 1999/2000:KU6, "*Nationella minoriteter i Sverige*"

rskr. 1999/2000:69

Regeringens skrivelse 2001/02:83, "*En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna*", 24 januari 2002

prop. 2002/03:1 utgiftsområde 8

Regeringens skrivelse 2003/04:110, ”Demokratipolitik”, 11 mars 2004

prop. 2004/05:01 utgiftsområde 8

SOU:

Minoritetsspråkskommittén: ”Steg mot en minoritetspolitik – Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk”, SOU 1997:192 och SOU 1997:193

Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder: ”Kontrollerad och ifrågasatt – intervjuer med personer med funktionshinder”, SOU 1998:48

Demokratiutredningen: ”En utbållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet”, SOU 2000:1

Kommittén för svenska språket: ”Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket”, SOU 2002:27

Arkivutredningen: ”Arkiv för alla – nu och i framtiden”, SOU 2002:78

Länsstyrelseutredningen: ”Det ofullständiga pusslet”, SOU 2004:01

Litteratur:

Aikio, Marjut: ”Samernas etniska dilemma”, i Wande, Erling (red.): ”Att forska om språkliga minoriteter” (1990)

Arnberg, Lenore: ”Så blir barn tvåspråkiga – Vägledning och råd under förskoleåldern” (1988)

Blind, Ellacarin: ”Språkförtryck i nomadskolor? Fyra före detta elever berättar” i Kangassalo (2003) s 63

De Geer, Eric: ”*Den finska närvaron i Mälardalensregionen – En geografisk-statistisk studie över de finstalande i Sverige*”, Rapport från Finskt- språk- och kulturcentrum nr 2/2005, Mälardalens högskola (2005)

Elenius, Lars; Ekenberg, Stefan: ”*Minoritetsspråk och myndighetskontakt*”, Luleå Tekniska universitet, rapport nr 2002:31 (2002)

Elenius, Lars: ”*Ett ut hålligt språk – genomförande av lagarna om användning av minoritetsspråk i förvaltningsområdena i Norrbottens län åren 2000–2004*” (2004)

Hammarberg, Thomas; Nilsson, Anna: ”*Bra början, men bara en början – En utvärderande kommentar om den nationella handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna*” (2005)

Hansegård, Nils-Erik: ”*Den norrbottenfinska språkfrågan – En återblick på halv språkighetsdebatten*” (1990) återgiven i Westergren (1997) s 193

Hansson, Heidi m.fl. (red): ”*När språk och kulturer möts – Festskrift till Tuuli Forsgren*” (2002)

Huss, Leena: ”*Sverigefinsk revitalisering – finns den?*” i Hansson (2002)

Hyltenstam, Kenneth; Stroud, Christopher: ”*Språkbyte och språkbevarande – Om samiskan och andra minoritetsspråk*” (1991)

Hyltenstam, Kenneth (red): ”*Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*” (1999)

Hyltenstam, Kenneth; Milani, Tommaso M.: ”*Nationella minoriteter och minoritetsspråk – Uppföljning av Sveriges efterlevnad av Europarådets konventioner på nationell nivå: ett minoritetsspråkperspektiv*” (2004)

Juvonen, Päivi; Parkvall, Mikael: ”*Språkekologi i siffror*” i Kangassalo (2003) s 30

Kangassalo, Raija; Mellenius, Ingmarie (red): "Låt mig ha kvar mitt språk" (2003)

Kommerskollegium: "Sveriges utrikeshandel med varor och tjänster samt direktinvesteringar", rapport 17 mars 2004

Korhonen, Olavi: "Hur samiskan blev samiska" i Westergren (1997) s 87

Lainio, Jarmo (red): "Finnarnas historia i Sverige" (1996) vol. 3

Lainio, Jarmo: "Finskans ställning i Sverige och dess betydelse för sverigefinnarna" i Lainio, Jarmo (red): "Finnarnas historia i Sverige" (1996) vol. 3 s 271

Länsstyrelsen i Norrbottens län: "Finska, meänkieli och samiska – Utvärdering av regionala åtgärder för nationella minoritetsspråk" (2000)

Melakari, Esko: "Finskan – Ett svenskt språk: En kartläggning av det finska språkets ställning i det svenska samhället i början av 2000-talet" (2003)

Ombudsmannen för etnisk diskriminering: "Diskriminering av romer i Sverige – rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer" (2004)

Pekkari, Karl: "Meänkieli som hemspråk i skolan genom åren" i Westergren (1997) s 162

Pentassuglia, Gaetano: "Minorities in International Law – An Introductory Study", Council of Europe (2002)

Sametinget och Regeringskansliet: "Samer – ett ursprungsfolk i Sverige" (2004)

Skolverket: "Undervisning i och på de nationella minoritetsspråken – kartläggning av situationen 2001", 20 januari 2001

Skolverket: ”Redovisning av uppdrag rörande nationella minoritetsspråk – finska och jiddisch” (U2001/775/G), 25 januari 2002

Skolverket/Tallberg Broman, Ingegerd; Rubinstein Reich, Lena, Hägerström, Jeanette: ”Likvärdighet i en skola för alla – Historisk bakgrund och kritisk granskning” (2002)

Socialstyrelsen: ”Äldreomsorg för finstalande” (2001)

Svensk kyrkan: ”Hemmet finns där vägarna möts – Sverigefinländarnas liv i samhälle och kyrka” (2002)

Svonni, Mikael: ”Att lära sig samiska – ett minoritetsspråk. Vilken roll har skolan?” i Westergren (1997) s 149

Tarkiainen, Kari: ”Finnarnas historia i Sverige” volym 1–2 (1990) (1993)

Wande, Erling (red.): ”Att forska om språkliga minoriteter” (1990)

Westergren, Eva; Åhl, Hans (red): ”Mer än ett språk – En antologi om två- och trespråkigheten i norra Sverige” (1997)

Övrigt material:

Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN General Assembly resolution 47/135, 18 dec 1992

1994 General Comment No. 23 on article 27 of the ICCPR

European Charter for Regional or Minority Languages, Explanatory Report

Report Submitted by Sweden Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR(2001)003, received on 8 June 2001

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Sweden, 25 August 2002, ACFC/INF/OP/I(2003)006

Council of Europe Committee of Ministers, Resloution ResCMN(2003)12 on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Sweden, 10 December 2003

Initial Periodical Report, Sweden, MIN-LANG/PR(2001)1, 18 June 2001

Council of Europe Committee of Ministers, Recommendations RecChL(2003)1 of the Committee of Ministers on the Application of the European Charter for Regional or Minority languages by Sweden, 19 June 2003

European Charter for Regional or Minority Languages – Application of the Charter in Sweden: Report of the Committee of experts on the Charter, ECRML (2003)1, 19 June 2003

Swedish Report on the Council of European Charter for Regional or Minority Languages, Second Periodical Report presented in accordance with Article 15 of the Charter, juni 2004

Skrivelse från Sverigefinländarnas Delegation till Justitiedepartementet, ”Synpunkter från Sverigefinländarnas delegation till Sveriges rapport till Europarådet om Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetspolitik juni 2004”, den 1 juni 2004

Uppdrag till Statens Skolverk om nationella minoriteter, Regeringsbeslut, 11 november 2004 (U2004/4346/G)

Justitiedepartementets faktablad ”Nationella minoriteter och minoritetsspråk – En sammanfattning av regeringens minoritetspolitik”, november 2004

Förkortningar

ETS	European Treaty Series
KU	Konstitutionsutskottet
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makt